

**SUOMEN ENSIMMÄINEN RAPORTTI
VAMMAISTEN HENKILÖIDEN OIKEUKSISTA TEHDYN
YLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA**

ELOKUU 2019

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	2
OSA I YLEISET MÄÄRÄYKSET	2
OSA II ERITYISET MÄÄRÄYKSET	5
OSA III VAMMAISTEN POIKIEN, TYTTÖJEN JA NAISTEN TILANNE.....	52
OSA IV ERITYISET SOPIMUSVELVOITTEET	54
LIITTEET.....	57

JOHDANTO

1. Tämä on Suomen hallituksen ensimmäinen raportti YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan täytäntöönpanosta.

2. Yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja (SopS 26 ja 27/2016) tulivat Suomen osalta voimaan 10.6.2016.

3. Raporttia laadittaessa ulkoministeriö järjesti raportointia koskevan keskustelutilaisuuden keskeisille ministeriöille, muille viranomaisille ja järjestöedustajille 26.9.2017. Raporttiluonnos valmisteltiin tämän jälkeen ulkoministeriössä. Luonnos lähetettiin lausunnoille 21.3.2018 lausuntopalvelu.fi -palvelun kautta yli sadalle eri viranomais- tai järjestötoimijalle. Luonnos oli julkisesti nähtävillä ja sitä oli mahdollista kommentoida palvelussa. Lausuntokierroksen aikana ministeriö järjesti kuulemistilaisuuden raportin sisällöstä viranomaisille ja järjestöille. Raporttiluonnoksesta saatiin 61 lausuntoa.

4. Keväällä 2018 ulkoministeriö lähetti erillisen pyynnön raportointia varten autonomiselle ja ruotsinkieliselle Ahvenanmaalle. Ahvenanmaan maakunnan lainsäädäntövaltaan kuuluvat muun muassa määräykset, jotka koskevat terveyden- ja sairaanhoitoa, sosiaalihuoltoa, opetusta, kulttuuria, urheilua, nuorisotyötä, työllisyyden edistämistä ja maakunnan oloja koskevia tilastoja (Ahvenanmaan itsehallintolaki, 1144/1991).

5. Ahvenanmaan maakunnan hallitus on antanut raportin yleissopimuksen täytäntöönpanosta Ahvenanmaalla. Tässä raportissa on huomioitu yleissopimuksen täytäntöönpano Ahvenanmaalla keskeisiltä osin. Ahvenanmaata koskeva raportti on saatavissa kokonaisuudessaan ulkoministeriön internet -sivuilla osoitteessa: https://um.fi/yk-n-voimassa-olevat-ihmisoikeussopimukset/-/asset_publisher/vcCt60yv1Ddt/content/yleissopimus-vammaisten-henkiloiden-oikeuksista-2006-.

6. Raportoinnin etenemisestä on raportoitu vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnassa (VANE) sekä ulkoministeriön kansainvälisen vammaispolitiikan koordinaatiotyöryhmässä.

OSA I YLEISET MÄÄRÄYKSET

ARTIKLAT 1–4

7. Yleissopimuksen ratifiointia varten asetettiin vuonna 2011 työryhmä, jossa oli edustajat lähes kaikista ministeriöistä, eduskunnan oikeusasiamiehen kansliasta, Kuntaliitosta, valtakunnallisesta vammaisneuvostosta, Vammaisfoorumi ry:stä ja Kynnys ry:stä. Työryhmän pysyvinä asiantuntijoina olivat Ihmisoikeuskeskuksen (IOK) ja Kuurojen liitto ry:n edustajat.

8. Eduskunta edellytti hyväksyessään yleissopimuksen maaliskuussa 2015, että ennen ratifiointin loppuun saattamista oli varmistettava, että yleissopimuksen 14 artiklan ratifiointiin edellytykset täyttyvät kansallisessa lainsäädännössä.

9. Tämän jälkeen muutokset lakiin kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977, kehitysvammalaki) tulivat voimaan kesäkuussa 2016. Tarkoituksena oli vahvistaa erityishuollossa olevan henkilön itsemääräämisoikeutta sekä vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Eduskunta edel-

lytti muutokset hyväksyessään, että hallitus seuraa lainsäädännön vaikutuksia kehitysvammaisten oikeuksien toteutumiseen ja jatkaa itsemääräämisoikeutta koskevan sääntelyn kehittämistä.

10. Vuonna 2015 toteutetussa yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistuksessa kohtuullisten muutosten epäminen määriteltiin syrjinnäksi ja velvollisuutta tehdä kohtuullisia mukautuksia vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi laajennettiin.

11. Kotikuntalakiin (201/1994) ja sosiaalihuoltolakiin (710/1982) tehtiin vuonna 2010 muutokset, jotta yksilön oikeus valita asuinpaikkansa toteutuisi paremmin vammaisten henkilöiden osalta. Lisättiin säännös, jonka mukaan pitkäaikaisessa eli yli vuoden kestävässä hoitosuhteessa kotikuntansa ulkopuolella asuvalla olisi kotikunnan valintaoikeus. Lisättiin myös säännös, joka koskee pitkäaikaisessa laitoshoidon, asumispalvelujen tai perhehoidon tarpeessa olevan henkilön oikeutta hakea palvelutarpeen arviointia muusta kuin kotikunnastaan. Säännöksen perusteella henkilön kotikunnan vaihtuminen voi perustua myös hänen omaan päätökseensä hakeutua toisen kunnan asukkaaksi ja sen palvelujen piiriin.

12. Vuoden 2014 valtioneuvoston ihmisoikeusselonteon¹ yhtenä keskeisenä teemana on vammaisten henkilöiden oikeuksien vahvistaminen.

13. Valtioneuvosto antoi vuonna 2006 selonteon vammaispolitiikasta². Sen keskeisiä periaatteita ovat vammaisten henkilöiden oikeus yhdenvertaisuuteen, oikeus osallisuuteen sekä oikeus tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin.

14. Suomen vammaispoliittisen ohjelman *Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle*, VAMPO 2010–2015³ lähtökohtana oli yhdenvertaisuus, syrjinnän kieltä ja yleissopimuksen kansallisen täytäntöönpanon edistäminen. VAMPO:n loppuraportin mukaan useimmat toimenpiteet toteutuivat ohjelman mukaisesti. Vammaisten henkilöiden sosioekonomisen aseman parantamisen ja köyhyyden torjunnan osalta tärkeää oli vuonna 2011 voimaan tullut takuueläkelaki (703/2010). Erityispalvelujen ja tukitoimien saatavuuden ja laadun varmistamiseksi tehtiin laajaa kehittämistyötä eri puolilla maata. Yhteiskunnan esteettömyyden lisääminen vaatii loppuraportin mukaan edelleen aktiivista otetta yhteiskunnan eri osa-alueilla.

15. *Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen* – YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma⁴, jolla edistetään yleissopimuksen täytäntöönpanoa eri hallinnonaloilla, on tehty vuosille 2018–2019. Toimintaohjelman tekemisestä on vastannut yleissopimuksen koordinaatiomekanismina toimiva vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta (VANE). Toimintaohjelman laatimisessa on kuultu vammaisjärjestöjä ja vammaisia henkilöitä. Toimintaohjelmassa määriteltiin yhteensä 82 pitkän ja lyhyen aikavälin toimenpidettä. Loppuraporttiluonnoksen mukaan noin puolet toimenpiteistä toteutuivat kokonaan ja puolet osittain.

16. Vuonna 2017 Ahvenanmaan maakunnan hallitus otti käyttöön ohjelman *Esteetön Ahvenanmaa – Ahvenanmaan hallituksen vammaispoliittinen toimintaohjelma vuosille 2017–2020*⁵.

17. Suomen vammaispolitiikan lähtökohtana on vammaisuuden määrittäminen ympäristössä olevien esteiden ja yksilön välisestä vuorovaikutuksesta johtuvaksi asiantilaksi.

---

¹ https://um.fi/documents/35732/48132/valtioneuvoston_ihmisoikeusselonteko_2014_pdf_659_kb

² <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201504227254>

³ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3024-7>

⁴ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3908-0>

⁵ <https://www.regeringen.ax/halsa-omsorg/fns-konvention-om-rattigheter-personer-funktionsnedsattning>

18. Suomessa ei ole tarkkoja tilastoja vammaisten henkilöiden lukumäärästä.

19. Voimassa olevassa vammaispalvelulaissa palvelujen saamisen perusteena on vamman tai sairauden aiheuttama yksilöllisiin tarpeisiin perustuva palvelun tarve. Henkilölle, jolle vamma tai sairaus aiheuttaa pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista, on järjestettävä hänen välttämättä tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet, joita hän tarvitsee suoriutuakseen näistä toiminnoista.

20. Vammaispalvelulaissa olevat subjektiiviset oikeudet kuuluvat laissa määritellyille vaikeavammaisille henkilöille. Vaikeavammaisuuden sisältö on määritelty erikseen jokaisen palvelun kohdalla ja oikeus palvelun saantiin ratkaistaan yksilöllisen tarpeen perusteella. Osa palveluista on kuitenkin määritelty melko tarkoin määrällisin kriteerein. Kehitysvammalain perusteella myönnetään erityishuoltoon kuuluvia palveluja kehitysvammaisille henkilöille jaottelematta heitä vamman vaikeusasteen mukaan. Taustalla vaikuttaa edelleen osin kehitysvammaisuuden eri asteiden lääketieteellinen määrittely.

21. Vammaispalvelulainsäädännön suunnitellussa uudistamisessa on vammaisuuden kuvaamisen lähtökohdaksi otettu henkilön suhde ja mahdollisuudet osallistua ympäröivään yhteiskuntaan, ei lääketieteellinen diagnoosipohjainen määrittely. Uudistuksella on tarkoitus toteuttaa vammaisten ihmisten yksilöllisten tarpeiden parempi huomioon ottaminen. Lakia sovellettaisiin henkilöön, joka tarvitsee pitkäaikaisen vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen johdosta välttämättä ja toistuvasti apua tai tukea tavanomaisessa elämässä eikä hän saa muun lain nojalla etunsa mukaisia riittäviä ja sopivia palveluja.

22. Vamman tai sairauden pitkäaikaisuutta arvioitaisiin yksilöllisesti, kuten nykyisessäkin vammaispalvelulaissa. Vakiintuneen soveltamiskäytännön mukaan vamma tai sairaus katsotaan pitkäaikaiseksi, kun siitä aiheutuu vähintään vuoden kestävä toimintarajoite. Nopeasti etenevät sairaudet täyttävät kuitenkin pitkäaikaisuuden vaatimuksen silloin, kun sairaudesta johtuvat toimintarajoitteet käytettävissä olevan tiedon mukaan aiheuttavat välttämättömän avun ja tuen tarpeita tavanomaisessa elämässä. Vuoden määräaika ei tällaisissa tilanteissa nykyisinkään edellytetä. Vastaavasti, jos vamman tai sairauden aiheuttama toimintarajoite voidaan arvioida pysyväksi, palvelut olisi järjestettävä viivytyksettä tarpeen mukaisesti.

23. Kuten nykyisinkin, vamma tai sairaus katsottaisiin pitkäaikaiseksi myös tilanteissa, joissa vamman aiheuttamat toimintarajoitteet vaihtelevat. Tällöin välttämättömän avun tarve ei aina ole jatkuvaa, mutta vamman tai sairauden oireiden vaikeutuessa avun tarve saattaa olla hyvin runsasta. Vammaisen henkilön toimintakyvyn, ympäristön ja elämäntilanteiden aiheuttamista muutoksista johtuvat avun tarpeen vaihtelut tulisi ottaa huomioon myös silloin, kun avuntarve on pysyvää.

24. Perustuslain (731/1999) mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon.

25. Vammaisjärjestöjä kuullaan säännöllisesti useimmissa suurissa lainsäädäntö- ja muissa uudistushankkeissa. Osallisuus on kuitenkin edelleen jossain määrin sattumanvaraista ja vaihtelee hallinnonaloittain. Keskeisissä sosiaali- ja terveystieteiden vammaislainsäädäntöuudistuksissa järjestöjen osallistuminen ja kuuleminen on vakiintunutta.

26. Vammaispalvelujen toteuttamisesta vastaavat pääasiassa kunnat. Kuntalain (410/2015) mukaan vammaisten henkilöiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi kunnan tulee asettaa vammaisneuvosto, jossa vammaisilla henkilöillä sekä heidän omaisillaan ja järjestöillään tulee olla riittävä edustus. Vammaisneuvostolle on annettava mahdollisuus vaikut-

taa kunnan toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä vammaisten henkilöiden kannalta. Osa vammaisneuvostoista on yhdistettyjä vanhus- ja vammaisneuvostoja.

OSA II ERITYISET MÄÄRÄYKSET

5 ARTIKLA: TASA-ARVO JA YHDENVERTAISUUS

27. Perustuslaissa säädetään yhdenvertaisuudesta, johon sisältyy yhdenvertaisuus lain edessä sekä kieltä ilman hyväksyttävää perustetta asettaa ketään eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Perustuslain säännöstä yhdenvertaisuudesta ja syrjinnän kiellosta täsmennetään erityisesti lailla naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986, tasa-arvolaki) ja yhdenvertaisuuslailla (1325/2014).

28. Yhdenvertaisuuslakia sovelletaan julkisen toiminnan lisäksi yksityiseen toimintaan, ei kuitenkaan yksityis- eikä perhe-elämän piiriin kuuluvaan toimintaan eikä uskonnonharjoitukseen.

29. Velvoite edistää yhdenvertaisuutta koskee viranomaisten lisäksi opetuksen ja koulutuksen järjestäjiä ja oppilaitoksia ja kouluja sekä työnantajia. Velvollisuus laatia suunnitelma yhdenvertaisuuden edistämiseksi koskee muun muassa työnantajia, joiden palveluksessa on säännöllisesti vähintään 30 henkilöä. Suunnitelman tulee kattaa kaikki yhdenvertaisuuslain mukaiset syrjintäperusteet.

30. Välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi yhdenvertaisuuslaissa tarkoitettua syrjintää on häirintä, kohtuullisten mukautusten epääminen vammaisilta henkilöiltä sekä ohje tai käsky syrjiä. Positiivinen erityiskohtelu, jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen, ei ole syrjintää.

31. Viranomaisen, koulutuksen järjestäjän ja työnantajan sekä tavaroiden tai palvelujen tarjoajan on tarvittaessa kohtuullisia mukautuksia tekemällä varmistettava vammaiselle henkilölle yhdenvertaiset asiointi-, koulutus- ja työnsaantimahdollisuudet. Myös tarjolla olevia tavaroita ja palveluja tulee saada yhdenvertaisesti muiden kanssa. Henkilön toimintarajoite ja siihen liittyvät yksilölliset tarpeet on otettava huomioon palvelutilanteessa ja pyrittävä mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi järjestämään sitä tarvitsevalle esteetön kulkureitti. Mukautusten kohtuullisuutta arvioitaessa otetaan huomioon vammaisen ihmisen yksilöllisten tarpeiden lisäksi kyseessä olevan toimijan koko, taloudellinen asema, toiminnan luonne ja laajuus sekä mukautusten arvioidut kustannukset ja mukautuksia varten saatavissa oleva tuki.

32. Työnantajan on pyynnöstä viipymättä annettava kirjallinen selvitys menettelynsä perusteista vammaiselle, joka katsoo kohtuullisten mukautusten epäämisen vuoksi tullessa syrjityksi työtä tai virkaa hakiessaan taikka työ- tai virkasuhteessa.

33. Yhdenvertaisuuslain noudattamista valvovat yhdenvertaisuusvaltuutettu, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta sekä työsuojeluviranomaiset. Uuden yhdenvertaisuuslain myötä yhdenvertaisuuslakia valvovien viranomaisten mandaatit laajenivat koskemaan myös vammaisiin henkilöihin kohdistuvaa syrjintää. Tasa-arvovaltuutettu valvoo tasa-arvolain noudattamista. Jos henkilöön kohdistuu sekä yhdenvertaisuuslain että tasa-arvolain mukainen syrjintäperuste, hän voi hakea oikeussuojaa kumpaan vain lakiin perustuen. Risteävän syrjinnän tilanteisiin sovelletaan kuitenkin aina yhdenvertaisuuslakia.

34. Yhdenvertaisuusvaltuutettu valvoo yhdenvertaisuuslain noudattamista kaikkien syrjintäperusteiden sekä moniperusteisen syrjinnän osalta. Yhdenvertaisuuden toteutumista työelämää koskeissa yksittäistapauksissa valvovat työsuojeluviranomaiset, mutta myös yhdenvertaisuusvaltuutetulla on työelämän yhdenvertaisuutta koskevia tehtäviä.

35. Vammaisuus on ollut yhdenvertaisuusvaltuutetun koko tähänastisen toimikauden ajan toiseksi yleisin syrjintäperuste, jonka vuoksi valtuutettuun on otettu yhteyttä. Vuonna 2017 valtuutettu käsitteli 1107 syrjintäyhteydenottoa, joista 20 prosenttia koski vammaisuutta. Työelämän osalta valtuutettu käsitteli 172 syrjintäyhteydenottoa, joista 14 koski vammaisuutta.

36. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan toimiala kattaa kaikkien, sekä yhdenvertaisuuslakiin että tasa-arvolakiin sisältyvien, syrjintäperusteiden valvonnan. Lautakunta voi antaa kieltoja velvoitepäätöksiä sekä vahvistaa osapuolten välisen sovinnon. Lautakunta voi asettaa päätöksensä tehosteeksi uhkasakon. Lautakunta ei valvo yhdenvertaisuuslain noudattamista työelämässä ja käsittelee tasa-arvolain mukaista sukupuoleen, sukupuolen ilmaisuun tai sukupuoli-identiteettiin liittyvän syrjintäasian vain tasa-arvovaltuutetun tai työmarkkinajärjestön hakemuksesta. Lautakunnalla ei ole toimivaltaa määrätä hyvitystä.

37. Työsuojeluviranomainen valvoo syrjinnän kielltoa työelämässä. Alueellisina työsuojeluviranomaisina toimivat aluehallintovirastojen työsuojelun vastuualueet. Valvontaa tehdään sekä asiakkaan aloitteesta että viranomaisaloitteisesti työpaikkatarkastuksen yhteydessä. Vuonna 2016 Etelä-Suomen aluehallintoviraston työsuojelun vastuualueelle vireille tuli 109 epäiltyä syrjintätapausta.⁶ Näistä seitsemän koski syrjintää vammaisuuden perusteella. Neljässä todettiin työnantajan syrjineen. Tapaukset koskivat työhönottoa, määräaikaisen työsopimuksen jatkamisesta, työntekijän tarvitsemaa apua työtehtävissä sekä kohtuullisia mukautuksia.

38. Yhdenvertaisuuslain mukaan syrjinnän tai vastatoimien kohteeksi joutuneella on oikeus saada hyvitys siltä viranomaiselta, työnantajalta tai koulutuksen järjestäjältä taikka tavaroiden tai palveluiden tarjoajalta, joka on yhdenvertaisuuslain vastaisesti syrjinyt häntä tai kohdistanut häneen vastatoimia. Hyvityksen tuomitseminen ei edellytä sen arvioimista, onko lainvastainen menettely ollut tahallista tai tuottamuksellista. Hyvityksen lisäksi syrjinnän kohteeksi joutunut voi saada korvausta myös henkisestä kärsimyksestä. Vammaisen henkilön on myös mahdollista vaatia käräjäoikeudessa syrjivän ehdon mitätöimistä.

39. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteutti vuonna 2016 oikeusministeriön ja syrjinnän seurantajärjestelmän toimeksiannosta selvityksen⁷ vammaisten henkilöiden syrjintäkokemuksista. Verkko-kyselyn vastaajista 64,2 % kertoi kokeneensa syrjintää viimeisen vuoden aikana. 51,4 % vastaajista koki, että asenneilmapiiri vammaisia kohtaan on huono tai erittäin huono. 44,5 % vastaajista kertoi kokeneensa syrjintää työpaikalla vammaisuutensa vuoksi viimeisen viiden vuoden aikana. Työhaussa syrjintää oli kokenut 67 % vastaajista. Lisäksi tuloksista käy ilmi, että vammaiset henkilöt eivät käytä aktiivisesti hyväkseen tarjolla olevia oikeusturvakeinoja. Vastaajien suurin yksittäinen syy syrjintäkokemuksen ilmoittamatta jättämiselle oli, etteivät he usko sen johtavan mihinkään. Selvityksen johtopäätöksenä todettiin tarve perus- ja ihmisoikeuskasvatukselle johtuen negatiivisesta asenneilmapiiristä.

40. Poliisi julkaisee vuosittain viharikosselvityksen. Vuonna 2017⁸ poliisille ilmoitetuista epäilyistä viharikoksista 4,9 % liittyi vammaisuuteen. Vammaisuuteen perustuvia rikosilmoituksia oli 57, mikä on 36 prosenttia enemmän kuin edellisvuonna. 46 % kaikista vammaisuuteen perustuvista rikosilmoituksista koski sanallisia loukkauksia, uhkauksia ja häirintää. Hieman yli kol-

⁶https://tyosuojelu.julkaisuverkossa.fi/syrjinnan_kiellon_valvonta_etela_suomessa_vuonna_2016/#/article/1/page/1

⁷<https://www.syrjinta.fi/documents/10181/36404/Vammaisselvitys/655200f8-6eff-42a0-9c60-766f1002244c>

⁸http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/154780/POLAMK_Rap131_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y

masosa rikoksista oli pahoinpitelyrikoksia, ja epäilty oli useimmiten uhrille tuttu. Poliisi on viime vuosina panostanut paljon viharikosten tunnistamiseen, torjumiseen ja tutkintaan ja toimii aktiivisesti yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa ilmoituskynnyksen alentamiseksi.

41. Oikeusministeriö julkaisi vuonna 2016 selvityksen vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin⁹. Selvityksen kohderyhmänä olivat muun muassa vammaiset henkilöt (n=151). 51 henkilöä kertoi kokeneensa vihapuhetta tai häirintää vammaisuuden perusteella viimeisen 12 kuukauden aikana. Vammaisten kokemukset olivat jaettavissa toisaalta tuntemattomien taholta tulevaan nimittelyyn tai vihamieliseen käytökseen ja toisaalta palvelujärjestelmän taholta koettuun syrjintään. Vammaisten kohdalla vihapuhetta oli kohdattu yleisimmin terveydenhuollon tai sosiaalihuollon työntekijältä.

42. Ulkoministeriö on rahoittanut Lapin yliopiston Arktisen keskuksen Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutin toteuttamaa tutkimushanketta saamelaisten sisäisten vähemmistöryhmien perus- ja ihmisoikeustilanteesta sekä näihin vähemmistöihin kohdistuvasta moniperustaisesta syrjinnästä. Tutkimus¹⁰ osoitti, että saamelaisten vammaisten henkilöiden haasteet ovat usein kytköksissä saamen kieleen ja kulttuuriin erityispiirteisiin.

43. Oikeusministeriö ja IOK valmistelevat osana perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman toimeenpanoa perusoikeusbarometrin, jolla selvitetään eri väestöryhmien (mukaan lukien eri vammaisryhmät) kokemuksia perusoikeuksien toteutumisesta.

44. Ahvenanmaan maakunnassa tapahtuvan syrjimisen ehkäisyä koskevan Ahvenanmaan maakuntalakiin (2005:66) sisältyy useita rotua, etnistä alkuperää, uskontoa tai muuta vakaumusta, vammaa tai seksuaalista suuntautumista koskevia syrjintäkieltoja. Kohtuullisten mukautusten tekemättä jättäminen tulisi lisätä laissa mainittuihin syrjintäperusteisiin. Ahvenanmaalla asia mies valvoo lain toteutusta ja voi määrätä sakon tehostakseen lain noudattamista.

8 ARTIKLA: TIETOISUUDEN LISÄÄMINEN

45. Pääministeri Rinteen hallitus on sitoutunut vahvistamaan vammaisten ja vanhusten tietoisuutta omista oikeuksistaan ja tukemaan niiden tosiasiallista toteutumista.

46. Kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman 2017–2019 yhtenä painopistealueena on perus- ja ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus. Toimenpiteitä ovat muun muassa virkamiesten perus- ja ihmisoikeusosaamisen vahvistaminen, opettajien täydennyskoulutus, osallisuuden edistäminen koulussa ja verkkopohjaisen ihmisoikeuskasvatusmateriaalin kokoaminen.

47. Vammaisten henkilöiden oikeudet ovat olleet teemana Eduskunnan oikeusasiamiehen ja IOK:n yhteisillä tarkastuksilla ja vierailulla opetussektorille vuonna 2017. Vuosina 2018 – 2019 ne ovat myös osana kaikille suomalaisille rehtoreille ja opetustoimenjohdolle tarjottavaa IOK:n toteuttamaa puolen päivän mittaista perus- ja ihmisoikeuskoulutusta. Vuonna 2018 aloitettiin koulutusmateriaalin tuottaminen yleissopimuksesta ja käynnistettiin asumispalveluiden henkilöstön koulutustarpeiden kartoitus.

48. VANE edistää vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioimista kaikkien hallinnonalojen toiminnassa ja järjestää vuosittain seminaareja vammaisten henkilöiden oikeuksista. VANE on julkaissut tietoa yleissopimuksesta saavutettavassa muodossa verkkosivuillaan. Sopimuksen esittely on julkaistu suomen, ruotsin ja englannin lisäksi selkokielellä suomeksi ja ruotsiksi,

⁹ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-496-9>

¹⁰ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-055-5>

kolmella Suomessa puhutulla saamen kielellä, suomalaisella viittomakielellä ja suomenruotsalaisella viittomakielellä. VANE on myös tuottanut ja julkaissut koko sopimustekstin suomalaisella viittomakielellä, pistekirjoituksella ja äänitteinä.

49. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) suomeksi ja ruotsiksi ylläpitämä vammaispalvelujen käsikirja toimii vammaisalan työntekijöiden, päättäjien sekä aihealueen kanssa muutoin tekemisissä olevien henkilöiden käytännön työvälineenä. Käsikirjasta löytyy tietoa vammaispalveluista, niiden järjestämisestä ja hakemisesta sekä keskeiset lait ja oikeustapaukset.

50. Ahvenanmaan maakunnan hallitus tekee jatkuvasti sekä sisäisesti että ulkoisesti työtä tietoisuuden lisäämiseksi vammaisuudesta ja vammaisista henkilöistä.

9 ARTIKLA: ESTEETTÖMYYS JA SAAVUTETTAVUUS

51. Maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) mukaan alueiden käytön suunnittelun tavoitteena on muun muassa edistää eri väestöryhmien, kuten vammaisten, tarpeet tyydyttävän toimintaympäristön luomista. Rakennuksen tulee, sen mukaan kuin rakennuksen käyttö edellyttää, soveltua myös sellaisten henkilöiden käyttöön, joiden kyky liikkua tai toimia on rajoittunut. Rakennushankkeeseen ryhtyvän on huolehdittava, että rakennus ja sen piha- ja oleskelualueet suunnitellaan ja rakennetaan niiden käyttötarkoituksen, käyttäjämäärän ja kerrosluvun edellyttämällä tavalla siten, että esteettömyys ja käytettävyys otetaan huomioon erityisesti lasten, vanhusten ja vammaisten henkilöiden kannalta.

52. Rakennusten esteettömyyden tilasta ei ole olemassa kattavia arvioita. Perusratkaisut liikkumisen esteettömyyden osalta toteutuvat uudisrakentamisessa, mutta ne eivät aina takaa yhdenvertaisia toimimismahdollisuuksia kaikille käyttäjille. Myös näkemis- ja kuulemisympäristön esteettömydessä on edelleen kehitettävää.

53. Suomen asuinrakennuskanta on vielä varsin esteellistä. Arviolta noin 15 prosenttia nykyisistä asunnoista on esteettämiä. Arvio perustuu asuntojen rakentamisajankohtaan, asuntotyyppeihin ja kunkin ajankohdan voimassa olleisiin rakentamismääräyksiin. Tarkempaa tilastotietoa asiasta ei ole olemassa. Myös hissittömiä asuinkerrostaloja on suhteellisen paljon. Vuonna 2016 kolmekkerroksisissa rakennuksissa olevista 352 000 asunnosta oli 19 prosenttia talossa, jossa oli hissi.¹¹

54. Uusi valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä (241/2017) tuli voimaan 1.1.2018. Asetuksella selkeytetään esteettömän rakentamisen vaatimuksia. Asetuksessa määrätään muun muassa rakennukseen johtavaa kulkuväylää, sisäänkäyntiä, ovia, rakennuksen sisäisiä kulkuväyliä ja tiloja koskevista esteettömyysominaisuuksista. Asetusta sovelletaan uudisrakentamiseen sekä rakennuslupaa edellyttävään korjaus- tai muutostyöhön.

55. Asuinrakennuksessa on oltava portaiden lisäksi hissi, jos käynti rakennuksessa sijaitsevaan asuntoon on sisääntulon kerrostaso mukaan lukien kolmannessa tai sitä ylemmässä kerroksessa. Tällaisessa asuinrakennuksessa on kussakin asunnossa oltava vähintään yksi wc- ja pesutila, jossa on halkaisijaltaan vähintään 1300 millimetriä vapaa tila. Kiinteät kalusteet on sijoitettava vapaaseen tilaan nähden siten, että liikkumisesteinen henkilö voi käyttää niitä. Wc- ja pesutilan on oltava varustettavissa liikkumisesteiselle henkilölle sopivaksi.

---

¹¹ https://www.stat.fi/til/asas/2016/01/asas_2016_01_2017-10-11_kat_001_fi.html

56. Palveluasumiseen tai liikkumis- tai toimimisesteisen henkilön tuettuun asumiseen tarkoitettujen asuntojen vapaan tilan mitoituksessa eteisessä, keittiössä sekä wc- ja pesutilassa on omat vaatimukset. Asunnon on mitoitukseltaan oltava sellainen, että apuvälineiden käyttö ja avustaminen on mahdollista.

57. Opintotukeen oikeuttavaan koulutukseen osallistuville henkilöille tai ainoastaan 18–29-vuotiaille henkilöille tarkoitetuissa asunnoissa wc- ja pesutilaa koskevan vapaan tilan vaatimusta on rajattu sovellettavaksi vähintään viiteen prosenttiin opiskelija-asunnoista.

58. Hotellirakennuksessa ja muussa vastaavassa majoitusrakennuksessa on vähintään viisi prosenttia majoitustiloista, kuitenkin vähintään yhden majoitustilan, sovelluttava liikkumis- ja toimimisesteiselle henkilölle sekä hänen avustajalleen.

59. Jos kokoontumistilassa tai yleisön palvelutilassa on äänentoistojärjestelmä, siinä on oltava induktiosilmukka tai muu vastaava äänensirtojärjestelmä. Jos kokoontumistilassa on kiinteät istuimet, esteettömien sisääntuloväylien on johdettava useammalle kuin yhdelle istuinriville, ja niille on sijoitettava riittävä määrä pyörätuolipaikkoja.

60. Muussa rakennuksessa kuin asuinrakennuksessa olevista pukuhuone-, pesu-, sauna- ja uima-allastiloista osan on sovelluttava liikkumis- ja toimimisesteiselle henkilölle. Uimahalli-, kylpylä-, palvelukeskus-, oppilaitos- ja muussa vastaavassa rakennuksessa vähintään yhtä puku- ja pesutilakokonaisuutta on voitava käyttää liikkumis- tai toimimisesteisen henkilön ja hänen avustajansa sukupuolesta riippumatta. Liikkumisesteisen henkilön pääsy uima-altaaseen on järjestettävä henkilöiden nostoon tarkoitettulla, itsenäisesti käytettävissä olevalla laitteella.

61. Ympäristöministeriö on julkaissut ohjeen esteettömästä rakentamisesta, jolla täydennetään esteettömyyttä koskevaa valtioneuvoston asetusta. Lisäksi suunnitteluopas "Esteetön rakennus ja ympäristö" on päivitetty. Oppaassa esitetään esteettömien rakennusten ja ympäristöjen toteuttamista tukevaa suunnitteluprosessia.

62. Asuinrakennusten ja huoneistojen korjausavustuksista annetussa laissa (1087/2016) säädetään valtion varoista myönnettävistä avustuksista hissien jälkiasentamiseen ja liikkumisesteiden poistamiseen asuinrakennuksissa sekä iäkkäiden ja vammaisten henkilöiden asuntojen korjaamiseen kotona asumisen edistämiseksi. Avustuksia myöntää asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.

63. Vammaispalvelulain mukaan kunta voi korvata asunnon muutostöitä sekä asuntoon kuuluvia välineitä, jos vammaisen henkilö niitä tarvitsee. Kyseiset tukitoimet perustuvat henkilön yksilöllisiin tarpeisiin.

64. Linja-auto sekä rautatieliikennettä koskeva sääntely perustuu pääosin suoraan sovellettavaan EU-lainsäädäntöön ja lento- ja vesiliikennettä koskeva sääntely pääosin kansainvälisiin sopimuksiin sekä EU-lainsäädäntöön. EU-lainsäädäntö kattaa sekä velvoittavat matkustajien oikeudet että lainsäädännön tekniset saavutettavuutta koskevat määräykset.

65. Taksiliikennettä säännellään pääasiassa liikenteen palveluista annetussa laissa (320/2017), jossa vammaisen asiakkaan avustamiselle on annettu erityisasema hyvän palvelutason turvaamiseksi.

66. Taksiliikenteeseen oikeuttavan luvan haltija vastaa siitä, että kuljettajan antama palvelu on asianmukaista, ja että kuljettajalla on kyky ottaa huomioon matkustajan toimintarajoituksista johtuvat erityiset tarpeet. Lisäksi kuljettajan tulee varmistaa matkustajan turvallinen ajoneuvoon tulo ja poistuminen. Taksinkuljettajalla on oltava taksinkuljettajan ajolupa. Ennen ajoluvan saa-

mista taksinkuljettajan täytyy läpäistä taksinkuljettajan koe, jonka tarkoituksena on selvittää, että kuljettaja kykenee huolehtimaan matkustajan turvallisuudesta myös käytettävästä ajoneuvosta riippumatta ja huomioimaan matkustajan toimintarajoitukset.

67. Henkilöliikennettä tarjoavan luvan haltijan sekä välityspalvelun ja yhdistämispalvelun tarjoajan on huolehdittava siitä, että tiedot esteettömistä palveluista on saatavilla sähköisessä muodossa.

68. Liikenteen palveluista annetun lain mukaisia hankintamenettelyjä käytetään tehtäessä maantieliikennettä ja muuta raideliikennettä kuin rautatieliikennettä koskevia käyttöoikeussopimuksia. Tarjouksista on hyväksyttävä kokonaistaloudellisesti edullisin tai se, joka on hinnaltaan halvin. Kokonaistaloudellisesti edullisimman tarjouksen vertailuperusteina voidaan käyttää muun muassa esteettömyysvaatimuksia.

69. Esteettämiä taksiajoneuvoja koskevat vaatimukset on säädetty Liikenteen turvallisuusviraston määräyksellä.¹² Määräyksellä pyritään varmistamaan, että ajoneuvoihin pääsy, niiden tilat ja pyörätuolien kiinnitykset vastaavat esteettömän ajoneuvon käyttötarkoitusta.

70. Autoverolakiin (1482/1994) tehtiin muutoksia 1.7.2018 alkaen. Tavallisten taksien verotuesta luovutaan asteittain taksiliikenteen kilpailun vapautuessa. Isot esteettömät yhden tai useamman pyörätuolipaikan tilataksit sekä koulukuljetustaksit säädettiin kokonaan autoverottomiksi ja samalla invataksien määrittelystä luovuttiin tarpeettomana.

71. Vuonna 2017 alusta voimaan tulleen uuden hankintalain (1397/2016) mukaan hankinnan kohteen kuvauksessa tulee pääsääntöisesti huomioida esteettömyys vammaisille käyttäjille tai kaikkien käyttäjien vaatimukset täyttävä suunnittelu, kun hankinnan kohde on tarkoitettu luonnollisten henkilöiden käyttöön.

72. Vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetussa laissa (1398/2016) säädetään esteettömyyden ja kaikille käyttäjille vaatimukset täyttävän suunnittelun huomioimisesta hankinnan kohteen kuvauksessa, kun hankinnan kohde on tarkoitettu luonnollisten henkilöiden käyttöön.

73. Postilain (415/2011) mukaan yleispalveluvelvollisen on käytettävissään olevin keinoin huolehdittava siitä, että toimipisteissä voidaan asioida esteettömästi.

74. Laki sähköisen viestinnän palveluista (917/2014) sisältää tiettyjä velvoitteita ääni- ja tekstityspalveluista näkö- ja kuulovammaisia henkilöitä silmällä pitäen. Näitä palveluja on liitettävä Yleisradio Oy:stä annetussa laissa tarkoitettuihin julkisen palvelun ohjelmistoihin ja 1.6.2018 alkaen myös valtakunnallisen ohjelmistotoimiluvan nojalla lähetettäviin useita eri yleisryhmiä palveleviin ohjelmistoihin. Muutoksen myötä ääni- ja tekstityspalvelun osuuksista ohjelmistojen ohjelmatunneista säädetään lain tasolla ja samalla kaupallisille televisiotoimijoille asetettu ääni- ja tekstitysvelvollisuus nousee 50 prosentista 75 prosenttiin. Laki sisältää myös yleispalveluvelvoitteen piirissä olevia teleyrityksiä koskevia velvoitteita liittymän esteettömyydestä.

75. Poliisi on julkaissut tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmansa vuosille 2017–19. Suunnitelman mukaan poliisin toimipisteiden sekä poliisin digitaalinen (internet-sivut sekä sähköinen asiointi) esteettömyys kartoitetaan sen varmistamiseksi, että poliisin kaikki palvelut ovat sekä vammaisten että ikäihmisten saavutettavissa. Poliisi tekee myös yhteistyötä vammaisjärjestöjen kanssa.

---

¹² TRAFI/437519/03.04.03.00/2017, 15.6.2018.

76. Esteettömyyssääntelyn noudattamatta jättämisestä voi kannella eduskunnan oikeusasiamiehelle.

77. Maankäyttö- ja rakennuslain tai sen nojalla annettujen säännösten tai määräysten vastaisesta menettelystä on säädetty uhkasakko ja teettämisuhka.

78. Liikenteen sääntelyn osalta sanktiot sisältyvät yleensä asiaa koskevaan yleiseen sääntelyyn.

79. Pääministeri Rinteen hallitus on sitoutunut parantamaan sähköisten palveluiden esteettömyyttä ja kiinnittämään erityistä huomioita viranomaiskieleen. Hallitusohjelman mukaan selko kielen käyttöä lisätään, ja viranomaispalveluja kehitetään sellaisille, joilla ei ole mahdollisuutta käyttää sähköisiä palveluja.

80. Liikenne- ja viestintäministeriö on laatinut liikenteen ja viestinnän digitaaliset palvelut esteettömäksi – toimintaohjelman vuosille 2017–2021.¹³ Toimintaohjelman tavoitteena on kaikille suunnittelun periaatteen ja valtavirtaistamisen toteutuminen, syrjäytymisen ehkäiseminen ja palvelujen monikanavaisuuden ja teknologianeutraalisuuden edistäminen. Liikenne- ja viestintävirasto, Väylävirasto ja Ilmatieteen laitos raportoivat vuosittain ministeriölle toimintaohjelman toteutumisesta.

81. Laiksi digitaalisten palvelujen tarjoamisesta, jolla saavutettavuusdirektiivi pannaan kansallisesti täytäntöön, tuli voimaan huhtikuussa 2019. Verkkosivujen saavutettavuuden tasosta saataneen ensimmäinen arvio saavutettavuuden raportoinnin yhteydessä 2020-21.

82. Valtiovarainministeriön AUTA-hankeella (1.7-2016-29.12.2017) kehitettiin asiakaspalvelun uutta toimintamallia, jolla autetaan asiakasta digitaalisten palvelujen käytössä. Hankkeen loppuraportissa esitettyä digituen toimintamallia jatkokehitetään ministeriössä. Digituen toimintamallin täytäntöönpano on aloitettu muun muassa Väestörekisterikeskuksen tehtävien osalta. Uuden toimintamallin tarkoituksena on tarjota joustavia tukimuotoja eri puolille maata niiden asiakkaiden auttamiseksi, jotka eivät itse pysty käyttämään digitaalisia palveluja.

83. Teknisessä toisen henkilön avun käytössä on pankkipalveluissa ja sähköisessä tunnistautumisessa osalla vammaisista ihmisistä ongelmia. Lainsäädännön mukaan henkilökohtaisia pankkitunnuksia ei saa luovuttaa toiselle henkilölle, ei myöskään henkilökohtaiselle avustajalle. Tämän vuoksi kaikki vammaiset henkilöt eivät ole voineet saada verkkopankkitunnuksia.

84. Ahvenanmaalla rakentamista säännellään pääsääntöisesti Ahvenanmaan aluesuunnittelu- ja rakennuslaissa (ÅFS 2008:12) ja -asetuksessa (ÅFS 2008:107) sekä asetuksessa Ahvenanmaan rakentamismääräyskokoelmasta (ÅFS 2015:5), johon sisältyy erityisiä määräyksiä saavutettavuudesta. Maakunnan hallitus teki vuonna 2017 tutkimuksen saavutettavuusharkinnasta rakentamisprosessissa.¹⁴

85. Uusi maakuntalaki kuljetuspalveluista valmistellaan, kuten myös Ahvenanmaan hankintojen saavutettavuusvaatimusten tarkastelu. Lisäksi maakunnan hallituksen elinkeinoelämän tukiperiaatteisiin on sisällytetty saavutettavuusvaatimuksia.

---

¹³ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-243-516-3>

¹⁴ <https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/guidedocument/tillganglighet-praktikrapport2017.pdf>

10 ARTIKLA: OIKEUS ELÄMÄÄN

86. Oikeus elämään on turvattu perustuslaissa.

87. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE antoi vuonna 2007 kannanoton vaikeavammaisten lasten tehohoitoon ja elvytykseen liittyen, jonka mukaan kehitysvammaisuus itsessään ei ole syy pidättäytyä elvytyksestä tai tehohoidosta.

88. Laki raskauden keskeyttämisestä (239/1970) mahdollistaa raskaudenkeskeytyksen tekemisen 24. raskausviikolle saakka, mikäli lapsivesi- tai ultraäänitutkimuksella, serologisilla tutkimuksilla taikka muulla vastaavalla luotettavalla tutkimuksella on todettu vaikea sikiön sairaus tai ruumiinvika. Keskeytykseen tarvitaan sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston (Valvira) lupa.

89. Laissa säädetään myös raskaudenkeskeytyksestä ennen 12. raskausviikon täyttymistä sekä Valviran luvalla tehdystä raskaudenkeskeytyksestä raskausviikoille 12-20. Raskauden kestoajasta riippumatta voidaan keskeytys aina tehdä, jos raskauden jatkuminen tai lapsen synnyttäminen aiheuttaisi naisen hengelle tai terveydelle vakavan vaaran.

90. Vuonna 2017 keskeytyksistä 3,8 prosenttia tehtiin mahdollisen tai todetun sikiövaurion perusteella. Sikiövaurion vuoksi tehtyjä keskeytyksiä on viime vuosina ollut hieman enemmän kuin 2000-luvun alussa. Tämä selittyyne seulonnoista tehdyn valtioneuvoston asetuksen (339/2011) mukaisten seulontojen käyttöönotolla. Sikiövaurion perusteella tehtyjen keskeytysten lukumäärä on viime vuosina pysynyt melko vakaana ja laski hieman vuonna 2017.¹⁵

91. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen (2011–2014) ohjelman mukaisesti selvitettiin, onko tarvetta muuttaa raskaudenkeskeytyksen myöhäisintä viikkorajaa koskevaa lainsäädäntöä. Selvitystä varten sosiaali- ja terveysministeriö pyysi perusteiden arviota ETENE:ltä, joka katsoi, että raskaudenkeskeytyksen yläviikkorajan laskeminen edellyttäisi seulontojen aikaistamista, mikä puolestaan johtaisi niiden laadun alenemiseen. Epätietoisuus saattaisi johtaa keskeytysten lisääntymiseen tapauksissa, joissa myöhäisempi tutkimus muuttaisi vanhempien kannan. ETENE katsoi, ettei yläviikkorajaan tulisi puuttua, mutta päätökset tulisi pyrkiä tekemään ennen raskausviikkoja 22–24.

11 ARTIKLA: VAARATILANTEET JA HUMANITAARISET HÄTÄTILAT

92. Valmiuslaissa (1552/2011) säädetään muun muassa viranomaisten varautumisesta poikkeusoloihin. Vammaiset henkilöt erityisryhmänä huomioidaan aluehallintojohtoisessa valmiusharjoituksissa ja kuntien ja kuntayhtymien valmiussuunnittelussa. 94 prosentissa kuntien sosiaalitoimen valmiussuunnitelmista on huomioitu vammaisille henkilöille suunnattujen palveluiden jatkuvuudenhallinta.

93. Pelastuslaki (379/2011) sisältää keskeiset säännökset väestönsuojeluun varautumisesta. Laki velvoittaa hoitolaitosten sekä asumisyksikkömuotoisen palvelu- ja tukiasumisen toiminnanharjoittajaa laatimaan poistumisturvallisuusselvityksen ja arvioimaan, miten vammaisten asukkaiden toimintakyvyn rajoitus huomioidaan vaaratilanteisiin varautumisessa. Lisäksi on huolehdittava siitä, että asukkaat ja hoidettavat henkilöt voivat poistua turvallisesti tulipalossa tai muussa vaaratilanteessa itsenäisesti tai avustettuna. Paikalliset pelastusviranomaiset valvovat säännöllisesti poistumisturvallisuuskäytänteiden toimivuutta.

---

¹⁵ <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018061825986>

94. Laki edellyttää pelastussuunnitelman laatimista rakennukseen tai muuhun kohteeseen, joka on poistumisturvallisuuden tai pelastustoiminnan kannalta vaativampi tai jossa vahinkojen voidaan arvioida olevan vakavat. Pelastussuunnitelma tulee laatia esimerkiksi asuinrakennuksiin, joissa on enemmän kuin kolme asuinhuoneistoa, kouluihin, päiväkoteihin, hoitolaitoksiin sekä palvelu- ja tukiasuntoihin.

95. Pelastusopiston koulutuksen opetussisällöissä huomioidaan henkilöt, joiden havainto- tai liikuntakyky on rajoittunut.

96. Sosiaali- ja terveysministeriön riskienhallinta ja turvallisuussuunnittelu -oppaassa¹⁶ on ohjeistettu sosiaali- ja terveydenhuollon työnantajia varmistamaan henkilökunnan riittävä käytännön turvallisuusosaaminen normaaliolojen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa.

97. THL:n ohjeistus ”Näkökulmia sosiaalihuollon palvelujen turvallisuuteen”¹⁷ auttaa sosiaalihuollon palveluissa toimivia tunnistamaan fyysiseen turvallisuuteen liittyviä riskejä, ehkäisemään niitä ja selviämään ongelmista ja häiriötilanteista.

98. Valtakunnallisen 112-hätänumeron käyttö tekstiviestillä tuli mahdolliseksi joulukuussa 2017. Hätätekstiviestin voi lähettää etukäteen rekisteröidystä puhelinnumerosta. Käyttö on suunnattu ensisijaisesti henkilöille, jotka eivät kuule tai pysty tuottamaan puhetta.

99. Viranomaiset varoittavat väestöä vaarasta ja antavat toimintaohjeita vaaratiedotteella. Vaaratiedote julkaistaan eri menetelmillä, jotta se tavoittaisi väestön mahdollisimman hyvin. Virallisen välitysjärjestelmän (radio ja televisio) lisäksi vaaratiedotteet julkaistaan 112.fi -sivustolla ja tiettyihin mobiilisovelluksiin voi tilata ilmoitukset vaaratiedotteista.

100. Sisäministeriö on lisännyt ohjeistuksiinsa viittomakieltä käyttävien tarpeen huomioimisen kriisitilanteiden tv:n kautta lähetettävissä suorissa tiedotustilaisuuksissa.

101. Erityisesti Ahvenanmaalla sovelletaan tasavallan presidentin asetusta poikkeusoloihin varautumista koskevien tehtävien hoitamisesta Ahvenanmaan maakunnassa (900/2000), Ahvenanmaan maakunnan pelastuslakia (ÅFS 2006:106) ja -asetusta (ÅFS 2006:111), maakunnan asetusta pelastustoimen laadunvaatimuksista (ÅFS 2004:21) sekä tasavallan presidentin asetusta Rajavartiolaitoksen tehtävistä Ahvenanmaan maakunnassa (309/2017).

102. Suomi kiinnittää huomiota vammaisten asemaan humanitaarisissa kriisitilanteissa. Suomi on kanavoinut tukea UNHCR:n vammaistoiminnalle ja Suomen World Vision-järjestön vammaistyölle.

103. Suomi oli keskeinen toimija vammaisten asemaa koskevan julistuksen - *Charter on Inclusion of Persons with Disabilities in Humanitarian Action* lanseerauksessa. Suomi tuki rahallisesti vammaisten lasten asemaa humanitaarisessa avustustoiminnassa koskevien suuntaviivojen laatimista UNICEF:n kautta.

12 ARTIKLA: YHDENVERTAISUUS LAIN EDESSÄ

104. Suomen lainsäädäntö ei tunne tilanteita, joissa luonnollisen henkilön oikeuskelpoisuus voitaisiin poistaa tai jossa sitä voitaisiin rajoittaa.

---

¹⁶ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3315-6>

¹⁷ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-895-1>

105. Holhustoimilain (442/1999) mukaan holhustoimen tarkoituksena on valvoa niiden henkilöiden etua ja oikeutta, jotka eivät esimerkiksi vajaavaltaisuuden tai sairauden vuoksi voi itse pitää huolta taloudellisista asioistaan. Lähtökohtana on lievin mahdollinen puuttuminen toimintakelpoisuuteen. Pääsääntöisesti edunvalvojan määrääminen ei estä henkilöä tekemästä oikeustoimia vaan edunvalvojan tehtävänä on tukea päämiestä tämän asioiden hoitamisessa. Holhustoimilaki mahdollistaa kuitenkin laissa säädetyin edellytyksin täysi-ikäisen henkilön toimintakelpoisuuden rajoittamisen sekä henkilön julistamisen vajaavaltaiseksi.

106. Jos täysi-ikäinen on kykenemätön huolehtimaan taloudellisista asioistaan ja hänen varallisuusasemansa, toimeentulonsa tai muut tärkeät etunsa ovat tämän vuoksi vaarassa eikä edunvalvojan määrääminen yksin riitä turvaamaan hänen etujaan, tuomioistuin voi rajoittaa hänen toimintakelpoisuuttaan päättämällä, että: 1) hän voi tehdä tiettyjä oikeustoimia tai vallita tiettyä omaisuuttaan ainoastaan yhdessä edunvalvojan kanssa; 2) hänellä ei ole kelpoisuutta tehdä tiettyjä oikeustoimia tai oikeutta vallita tiettyä omaisuuttaan; taikka 3) hänet julistetaan vajaavaltaiseksi.

107. Vajaavaltaiseksi julistaminen tulee kysymykseen ainoastaan viimeisenä keinona. Pelkkä lääketieteellinen diagnoosi, esimerkiksi psyykinen sairaus, ei sinänsä oikeuta rajoittamaan kenenkään kelpoisuutta määrätä varallisuudestaan. Rajoittaminen tulee ajankohtaiseksi lähinnä silloin, kun tiedetään, että asianomainen tilastaan huolimatta pyrkii aktiivisesti ja vastoin etujaan muuttamaan taloudellista asemaansa esimerkiksi luovuttamalla omaisuuttaan tai ottamalla velkaa. Toimintakelpoisuutta ei saa rajoittaa enempää kuin asianomaisen edun suojaamiseksi on tarpeen. Rajoitusta ei saa ulottaa koskemaan sellaisia oikeustoimia, joiden tekemiseen vajaavaltaisella on lain mukaan kelpoisuus.

108. Vajaavaltaisella ei ole oikeutta itse vallita omaisuuttaan eikä tehdä sopimuksia tai muita oikeustoimia, jollei toisin säädetä. Vajaavaltaiseksi julistettu voi kuitenkin itse päättää henkilöään koskevasta asiasta, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Vajaavaltainen voi tehdä olosuhteisiin nähden tavanomaisia ja merkitykseltään vähäisiä oikeustoimia. Vajaavaltaisella on oikeus määrätä siitä, minkä hän on vajaavaltaisuuden aikana työllään ansainnut.

109. Edunvalvojan määrääminen ei estä tekemästä oikeustoimia, ja jos toimintakelpoisuutta on rajoitettu, ensisijainen vaihtoehto on tehdä oikeustoimia yhdessä edunvalvojan kanssa. Edunvalvojan on päätöksiä tehdessään kuultava päämiestään. Omaisuutta on hoidettava niin, että omaisuus ja sen tuotto voidaan käyttää päämiehen hyödyksi, mikä edellyttää yhteydenpitoa päämiehen kanssa. Täysi-ikäiselle määrätyn edunvalvojan tulee huolehtia päämiehen huollon tarpeen ja olojen kannalta sekä päämiehen toivomukset huomioiden asianmukaisesta hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta.

110. Hallintolaisissa (434/2003) on säännökset edunvalvojan oikeudesta käyttää puhevaltaa hallintoasioissa. Täysivaltaiselle määrätty edunvalvoja käyttää päämiehensä ohella itsenäisesti puhevaltaa asioissa, jotka kuuluvat hänen tehtäviinsä. Erimielisyystilanteissa päämiehen kanta ratkaisee, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Jos päämiehen toimintakelpoisuutta on rajoitettu muuten kuin vajaavaltaiseksi julistamalla, edunvalvoja käyttää yksin puhevaltaa asiassa, josta päämiehellä ei ole oikeutta päättää. Edunvalvoja ja hänen päämiehensä käyttävät yhdessä puhevaltaa asiassa, josta heidän tulee yhdessä päättää.

111. Laissa edunvalvontavaltuutuksesta (648/2007) säädetään valtuutuksesta, jolla henkilö voidaan oikeuttaa edustamaan valtuuttajaa tämän omaisuutta koskevissa ja muissa taloudellisissa asioissa. Valtuutettu voidaan oikeuttaa edustamaan valtuuttajaa myös sellaisissa tämän henkilöä koskevissa asioissa, joiden merkitystä valtuuttaja ei kykene ymmärtämään sillä hetkellä, jolloin

valtuutusta olisi käytettävä. Valtuutus voidaan rajoittaa koskemaan määrättyä oikeustointia, asiaa tai omaisuutta. Valtuutus tulee voimaan siinä tapauksessa, että hän tulee sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan. Valtuutetun tulee valtuutetun puolesta toimiessaan pitää kiinni valtuuttajan oikeuksista ja edistää hänen parastaan. Ennen kuin valtuutettu tekee päätöksen tehtäviinsä kuuluvassa asiassa, hänen on tietyin edellytyksin tiedusteltava valtuuttajan mielipidettä.

112. Edunvalvojan ja valtuutetun toimintaa valvoo holhousviranomainen.

113. Perustuslaissa turvataan jokaiselle omaisuuden suoja. Perintökaarella (40/1965) ei ole rajoituksia oikeudesta periä. Perintökaarella säädetään tarkemmin esimerkiksi testamentin tekemisestä.

114. Vammaispalvelulain ja itsemääräämisoikeuslainsäädännön uudistamistyössä huomioidaan tuettu päätöksenteko.

13 ARTIKLA: OIKEUSSUOJAN SAAVUTETTAVUUS

115. Perustuslain mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Jokaisella on oikeus tulla kuulluksi ja saada perusteltu päätös asiassaan.

116. Oikeudenkäymiskaarta sovelletaan oikeudenkäyntiin yleisissä tuomioistuimissa. Asianosainen, jota ei ole määrätty saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen, saa oikeudenkäynnissä käyttää asiamiestä. Henkilökohtaisesti tuomioistuimeen saapuneella asianosaisella saa olla oikeudenkäyntiavustaja. Tuomioistuin voi viran puolesta määrätä asianosaiselle edunvalvojan oikeudenkäyntiä varten, jos asianosainen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan.

117. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) sisältää säännökset asianosaisen avustamisesta rikosasioissa. Epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta, jos epäilty ei kykene puolustamaan itseään. Tuomioistuimen on huolehdittava rikosasian asianosaisen tulkkauksen järjestämisestä, kun asianosainen on viittomakielinen tai tulkkaus on asianosaisen aisti- tai puhevian takia tarpeen.

118. Oikeusapulain (257/2002) mukaan oikeusapua annetaan valtion varoin henkilölle, joka tarvitsee asiantuntevaa apua oikeudellisessa asiassa ja joka taloudellisen asemansa vuoksi ei kykene itse suorittamaan sen hoitamisen vaatimia menoja. Henkilön taloudellista asemaa arvioitaessa tuloina ei oteta huomioon esimerkiksi vammaisetuslain (570/2007) mukaista vammaistukea.

119. Oikeudenkäymiskaaren mukaan henkilöä, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, voidaan kuulla todistajana laissa säädetyillä edellytyksillä. Tuomioistuimen on tarvittaessa määrättävä kuultavalle tukihenkilö. Oikeudenkäymiskaari sallii esimerkiksi henkilön ollessa alle 15-vuotias tai kun henkilön henkinen toimintakyky on häiriintynyt, oikeuden käyttää videoneuvottelua tai muuta teknistä tiedonvälitystapaa todistajan kuulemiseksi. Laissa säädetyin edellytyksin voidaan esitutkinnassa videolle tallennettua kuulustelua käyttää todisteena muun muassa silloin, kun kuulusteltava henkilö ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt tai kyse on 15-17-vuotiaasta asianomistaja, joka on erityisen suojelun tarpeessa.

120. Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) mukaan tuomioistuin voi määrätä salassa pidettäväksi asianomistajan henkilöllisyyden rikosasiassa, joka koskee erityisen arkaluonteista yksityiselämään liittyvää seikkaa. Oikeudenkäyntiasiakirja on pidettävä salassa siltä osin kuin se sisältää arkaluonteisia tietoja esimerkiksi vammaisuuteen liittyvistä seikoista. Tuomioistuin voi päättää, että suullinen käsittely toimitetaan kokonaan tai tarpeellisin osin yleisön läsnä olematta, jos asiassa esitetään arkaluonteisia tietoja esimerkiksi vammaisuuteen liittyvistä seikoista tai jos asiassa kuullaan henkilöä, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu.

121. Hallintolainkäyttölakia (586/1996) sovelletaan lainkäyttöön yleisissä hallintotuomioistuimissa. Asianosainen saa käyttää asiamiestä ja avustajaa. Tuomioistuin voi viran puolesta määrätä asianosaiselle edunvalvojan oikeudenkäyntiä varten, jos asianosainen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan oikeudenkäynnissä. Prosessinjohtamiseen liittyy mahdollisuus pitää tarvittaessa taukoja. Laki mahdollistaa oikeudenkäynnissä käytännön asioissa melko joustavan menettelyn. Myös henkilökohtaista avustajaa on mahdollista käyttää. Tuomioistuimen on huolehdittava tulkkauksesta esimerkiksi silloin, kun henkilöä kuullaan suullisesti eikä hän aistitai puhevian vuoksi voi ilman tulkkausta tulla ymmärretyksi. Hallintolainkäyttöasian käsittelyyn ja oikeudenkäyntiasiakirjoihin sovelletaan lakia oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa (381/2007).

122. Rikoslain mukaan rikosoikeudellisen vastuun syntyminen edellyttää syyntakeisuutta. Mielisairaus, syvä vajaamielisyys, vakava mielenterveyden tai tajunnan häiriö voi johtaa syyntakeettomuuteen tai alentuneeseen syyntakeettomuuteen. Alentunut syyntakeisuus on rangaistuksen määräämisessä huomioitava seikka. Oikeus voi määrätä syytetyn mielentilan tutkittavaksi. Mikäli syytetty jätetään mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta, on tuomioistuimen saatettava hänen hoidon tarpeensa selvitettäväksi mielenterveyslaissa edellytetyin tavoin.

123. Esitutkintalain (805/2011) mukaan viittomakielisellä on oikeus esitutkinnassa käyttää viittomakieltä. Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava siitä, että asianosainen saa tarvitsemansa tulkkauksen myös tilanteissa, kun se on kuultavan aisti- tai puhevian takia tarpeen.

124. Esitutkintalaissa säädetään sellaisen henkilön, joka ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä esimerkiksi mielentilaltaan häiriön vuoksi, kuulustelusta ja sen rajoituksista, kuultavaa tukevien henkilöiden läsnäolosta ja 15 vuotta täyttäneen vajaavaltaisen asianosaisen laillisen edustajan läsnäolo-oikeudesta vajaavaltaisen kuulustelussa. Laillisella edustajalla on oikeus olla läsnä kuulustelussa, jos tämä tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä oikeudenkäymiskaaren säännösten mukaan saisi käyttää puhevaltaa vajaavaltaisen sijasta tai ohella. Vajaavaltainen, joka on täyttänyt 18 vuotta, käyttää yksin puhevaltaansa, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Lisäksi laissa säädetään erityisen suojelun tarpeessa olevan asianomistajan kuulustelusta.

125. Asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. Tutkija voi pyynnöstä sallia asianosaista tai todistajaa tukevan henkilön läsnäolon kuulustelussa, jos se ei vaikeuta rikoksen selvittämistä tai vaaranna salassapitovelvollisuutta.

126. Asianomistajalle tehdään yksilöllinen arviointi haavoittuvuuden tunnistamiseksi ja sen arvioimiseksi, mitä erityistoimenpiteitä tarvitaan asianomistajan suojelemiseksi lisäkärsimykseltä asiaa käsiteltäessä.

127. Sisäministeriö on laatinut rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyä koskevan käsikirjan.¹⁸ Käsikirjassa määritellään erityisen suojelutarpeessa oleva uhri sekä selvitetään tarkemmin muun ohessa arviointimenettelyä, sen tarkoitusta sekä arvioinnin perusteella tehtäviä toimenpiteitä.

128. Pääministeri Rinteen hallitusohjelman mukaisesti tullaan käynnistämään valtiollinen sovintoprosessi kuuroihin kohdistuneista oikeudenloukkauksista Suomen historiassa.

129. Poliisi huomioi laajasti vammaiset henkilöt toiminnassaan ja koulutuksessaan. Poliisi kiinnittää esitutkinnassa erityistä huomiota vammaisen henkilön oikeuksiin riippumatta henkilön iästä. Vammaisen henkilön ollessa rikoksen kohteena suoritetaan hänelle pääsääntöisesti suojelutarpeen arviointi.

14 ARTIKLA: HENKILÖN VAPAUS JA TURVALLISUUS

130. Perustuslain mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riisittää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Vapaudenriistoa koskevat rangaistussäännökset ovat rikoslaissa.

131. Laissa kehitysvammaisen erityishuollosta säädetään erityishuollon antamisesta henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja. Lakiin lisättiin yleissopimuksen ratifioinnin yhteydessä säännökset toimenpiteistä, joilla tuetaan itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeutta, rajoitustoimenpiteiden käytön vähentämisestä, siitä, mitä on huomioitava, kun harkitaan rajoitustoimenpiteiden käyttämistä ja mitä on huomioitava kunkin yksittäisen rajoitustoimenpiteen kohdalla sekä siitä, miten toimitaan, kun päätetään käyttää rajoitustoimenpidettä.

132. Henkilö voidaan määrätä erityishuollon toimintayksikköön tahdostaan riippumatta, jos hän ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia, hän todennäköisesti vakavasti vaarantaa terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta, ja hänen hoitoaan ja huolenpitoaan ei voida järjestää muulla tavoin.

133. Tahdosta riippumaton erityishuolto toteutetaan sosiaalihuoltolaissa tarkoitetun tehostetun palveluasumisen yksikössä tai laitoksessa taikka vastaavassa yksityisessä sosiaalihuollon toimintayksikössä tai laitoksessa, jossa on riittävä lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus vaativan hoidon ja huolenpidon toteuttamista ja seurantaa varten.

134. Rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää järjestettäessä sosiaalihuoltolaissa tarkoitettua tehostettua palveluasumista tai laitospalveluja taikka vastaavia yksityisiä palveluja. Pidempikestoista poistumisen estämisestä voidaan käyttää vain tahdosta riippumattomassa erityishuollossa. Lisäksi edellytetään, että käytettävissä on riittävä lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus vaativan hoidon ja huolenpidon toteuttamista ja seurantaa varten.

135. Osaa rajoitustoimenpiteistä voidaan käyttää järjestettäessä sosiaalihuoltolaissa tarkoitettua työtoimintaa tai vammaispalvelulaissa tarkoitettua päivätoimintaa tai vastaavaa kehitysvammaislaissa tarkoitettua työhönvalmennusta, työtoimintaa sekä muuta virikkeitä antavaa toimintaa

---

¹⁸ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-091-9>.

sosiaalihuollon toimintayksikössä, jossa on riittävä määrä sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöitä.

136. Erityishuoltoa toteutetaan ensisijaisesti yhteisymmärryksessä erityishuollossa olevan henkilön kanssa. Erityishuollossa voidaan käyttää laissa tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä ainoastaan silloin, kun erityishuollossa oleva henkilö ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia, rajoitustoimenpiteen käyttäminen on välttämätöntä hänen terveytensä tai turvallisuutensa taikka muiden terveyden tai turvallisuuden suojaamiseksi taikka merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi ja muut, lievemmat keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä.

137. Rajoitustoimenpiteen on oltava henkilön hoidon ja huolenpidon kannalta perusteltu, tarkoitukseen sopiva ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Jos henkilöön kohdistetaan useampia rajoitustoimenpiteitä samanaikaisesti tai peräkkäin, niiden yhteisvaikutukseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

138. Rajoitustoimenpide on toteutettava erityishuollossa olevan henkilön ihmisarvoa kunnioittaen, mahdollisimman turvallisesti ja hänen perustarpeistaan huolehtien. Rajoitustoimenpiteen käyttö on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä tai jos se vaarantaa erityishuollossa olevan henkilön terveyden tai turvallisuuden. Rajoitustoimenpiteen kohdistuessa alaikäiseen on otettava huomioon alaikäisen etu sekä hänen ikänsä ja kehitystasonsa.

139. Erityishuollossa sallittuja rajoitustoimenpiteitä ovat kehitysvammalain mukaiset rajoitustoimenpiteet: kiinnipitäminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöntarkastus, lyhytaikainen erillään pitäminen, välttämättömän terveydenhuollon antaminen vastustuksesta riippumatta, rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö päivittäisissä toiminnoissa, rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa, valvottu liikkuminen ja poistumisen estäminen. Rajoitustoimenpiteitä saavat käyttää ainoastaan yksikön henkilökuntaan kuuluvat sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöt. Erityishuollossa ei saa käyttää yhteydenpidon rajoittamista. Näin ollen esimerkiksi kännyköiden ja tietokoneiden käyttöä ei kehitysvammalain nojalla saa rajoittaa. Myöskään henkilönkatsastus ei ole sallittua.

140. Jos erityishuollossa olevaan henkilöön on kohdistettu rajoitustoimenpide, rajoitustoimenpiteen käyttöä on arvioitava erityishuollossa olevan henkilön kanssa viipymättä sen käytön päättymisen jälkeen. Jälkiselvittelyssä on arvioitava rajoitustoimenpiteen perusteita ja keinoja, joiden avulla voidaan jatkossa välttää rajoitustoimenpiteiden käyttö. Erityishuollossa olevaa henkilöä koskeviin asiakas- tai potilasasiakirjoihin on kirjattava rajoitustoimenpiteen käyttö ja sen perusteet, henkilön näkemys rajoitustoimenpiteen käytöstä ja sen perusteista, rajoitustoimenpiteen vaikutukset erityishuollossa olevaan henkilöön, rajoitustoimenpiteen alkamis- ja päättymisajankohta ja rajoitustoimenpidettä koskevan ratkaisun tai päätöksen tehnyt ja toimenpiteen suorittanut henkilö.

141. Laissa säädetään valitusmahdollisuudesta hallinto-oikeuteen tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon määräämisen ja rajoitustoimenpiteiden käytön osalta.

142. Sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee parhaillaan sosiaalihuollon asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeutta koskevaa lainsäädäntöä. Kehitysvammalain itsemääräämisoikeutta koskevat säännökset on tarkoitus siirtää valmisteltavaan yleislakiin. Tavoitteena on vahvistaa asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeutta sekä vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Lisäksi pyritään turvaamaan välttämätön hoito ja huolenpito sekä parantamaan asiakkaiden ja henkilöstön oikeusturvaa.

143. Valvira selvitti itsemääräämisoikeuden toteutumista kehitysvammahuollon asumis- ja laitospalveluissa vuonna 2016.¹⁹ Selvitys kattoi yhteensä 455 kehitysvammahuollon asumis- ja laitospalveluyksikköä (julkisia 110, yksityisiä 345).

144. Selvityksen mukaan rajoitustoimenpiteitä käytettiin 59 % yksiköistä. Määrä oli suurempi, mitä suurempi yksikkö oli. Kaikissa paitsi yhdessä yksikössä annetaan toimintayksikön henkilökunnalle perehdytystä ja ohjeistetaan työmenetelmistä kehitysvammaisten itsenäisen suoriutumisen ja itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi. Kirjalliset ohjeet löytyvät kuitenkin vain 17 % yksiköistä, ja julkisista yksiköistä ainoastaan 8 %:sta. Selvityksen mukaan selvitys rajoitustoimenpiteen käytöstä annetaan 70% yksiköissä sekä asianosaiselle että läheisille. Tahdosta riippumattomasta erityishuoltoa on ollut 8 % yksiköistä.

145. Mielenterveyslain (1116/1990) mukaan henkilö voidaan määrätä tahdostaan riippumatta psykiatriseen sairaalahoitoon vain, jos hänen todetaan olevan mielisairas ja jos hän mielisairautensa vuoksi on hoidon tarpeessa siten, että hoitoon toimittamatta jättäminen olennaisesti pahentaisi hänen mielisairauttaan tai vakavasti vaarantaisi hänen terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta. Lisäksi edellytetään, että muut mielenterveyspalvelut eivät sovellu käytettäväksi tai ovat riittämättömiä. Itsemääräämisoikeuslain valmistelun yhteydessä on tarkoitus toteuttaa myös mielenterveyslain uudistus ja siirtää mielenterveyspalveluja koskevat säännökset sosiaalihuoltolakiin ja terveydenhuoltolakiin (1326/2010).

146. Potilaan itsemääräämisoikeutta ja muita perusoikeuksia saa rajoittaa tahdosta riippumattoman hoidon ja tutkimuksen aikana vain siinä määrin kuin sairauden hoito, hänen turvallisuutensa tai toisen henkilön turvallisuus taikka muun laissa säädetyn edun turvaaminen välttämättä vaatii. Toimenpiteet on suoritettava mahdollisimman turvallisesti ja potilaan ihmisarvoa kunnioittaen. Erityistä huomiota on kiinnitettävä potilaan sairaalassa olon perusteeseen. Laissa säädetään muun muassa liikkumisvapauden rajoittamisesta, omaisuuden haltuunotosta, yhteydenpidon rajoittamisesta ja potilaan eristämisestä ja sitomisesta.

147. Vankeuslain (767/2005) mukaan vankeja on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Vankeja ei saa ilman hyväksyttävää syytä asettaa keskenään eri asemaan esimerkiksi vammaisuuden perusteella. Viittomakieltä käyttävälle tai vammaisuuden vuoksi tulkitsemisapua tarvitsevalle vangille on annettava tarpeellista tulkitsemis- ja käännösapua.

148. Eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt vankilatarkastuksillaan huomiota esteettömyyteen ja vammaisten vankien, heidän omaistensa ja henkilökunnan yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien toteutumiseen.

149. Ahvenanmaalla kehitysvammalain soveltamisesta maakunnassa koskevan maakuntalain määräyksiä tiukennettiin vuonna 2017 (ÅFS 2017:114) varmistaakseen, että vammaiset henkilöt eivät joudu laittoman tai mielivaltaisen vapaudenriiston kohteeksi.

---

¹⁹ http://www.valvira.fi/documents/14444/1835702/Kehitysvammalain_toimeenpanon_seuranta.pdf/dcf11a12-2093-aa03-ca86-28904d5c42f3

15 ARTIKLA: VAPAUS KIDUTUKSESTA TAI JULMASTA, EPÄINHIMILLISESTÄ TAI HALVENTAVASTA KOHTELUSTA TAI RANGAISTUKSESTA

150. Perustuslain mukaan ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Rikoslaisissa on kidutusta koskevat erityiset rangaistussäännökset. Palautuskiellosta säädetään perustuslaissa ja ulkomaalaislaissa.

151. Vammaisten turvapaikanhakijoiden erityinen asema otetaan erityisesti huomioon arvioimalla, onko henkilö haavoittuvassa asemassa. Kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain (746/2011) nojalla lakia sovellettaessa on otettava huomioon erityistarpeet, jotka johtuvat kansainvälistä suojelua hakevan haavoittuvasta asemasta. Haavoittuva asema ja erityistarpeet selvitetään yksilöllisesti kohtuullisen ajan kuluessa asian vireille tulon jälkeen. Erityistarpeet huomioidaan hakemuksen käsittelyn ajan. Hakijalle, jolla on haavoittuvasta asemasta johtuvia tai muuten turvapaikkamenettelyn aikana todettuja erityistarpeita, annetaan tukea sen varmistamiseksi, että hän voi hyötyä turvapaikkamenettelyyn liittyvistä oikeuksista ja noudattaa siihen liittyviä velvollisuuksia. Erityisten menettelyllisten erityistarpeiden olemassaolo todetaan aina tapauskohtaisesti. Maahanmuuttovirasto pyrkii priorisoimaan hakemuksia, joissa hakija on haavoittuvassa asemassa.

152. Vammaisten maahanmuuttajien tukikeskus Hilma, jonka toimintaa rahoittaa Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA) edistää vammaisten ja pitkäaikaissairaiden maahanmuuttajien oikeuksia.

153. Lääketieteellisestä tutkimuksesta (488/1999) annetun lain mukaan lääketieteellistä tutkimusta ei saa suorittaa ilman tutkittavan kirjallista, tietoon perustuvaa suostumusta. Tästä voidaan poiketa, jos suostumusta ei asian kiireellisyyden ja potilaan terveydentilan vuoksi voida saada ja toimenpiteestä on odotettavissa välitöntä hyötyä potilaan terveydelle. Jollei tutkittava kykene kirjoittamaan, hän voi antaa suostumuksensa suullisesti vähintään yhden tutkimuksesta riippumattoman todistajan läsnä ollessa. Kirjallisen suostumuksen vaatimuksesta voidaan poiketa muissa kuin kliinisissä lääketutkimuksissa myös silloin, kun henkilötietojen antaminen voisi olla tutkittavan edun vastaista ja tutkimuksesta aiheutuu hänelle vain vähäinen rasitus eikä siitä ole haittaa hänen terveydelleen. Suullinen suostumus voidaan tällöin antaa ilman todistajan läsnäoloa eikä tutkimusasiakirjoihin merkitä tutkittavan henkilötietoja.

154. Jos kliniseen lääketutkimukseen osallistuva ei kykene itse antamaan suostumustaan tutkimukseen osallistumiseksi, ei hän voi olla tutkittavana, jollei hänen lähiomaisensa tai muu läheinen taikka hänen laillinen edustajansa, sen jälkeen, kun hänelle on selvitetty klinisen lääketutkimuksen luonne, merkitys, seuraukset ja riskit, ole antanut suostumusta tutkimukseen osallistumisesta. Suostumuksen on oltava tutkittavan oletetun tahdon mukainen.

155. Tutkittavalle on annettava riittävä selvitys hänen oikeuksistaan, tutkimuksen tarkoituksesta, luonteesta ja siinä käytettävistä menetelmistä sekä mahdollisista riskeistä ja haitoista. Tutkittavalla on oikeus peruuttaa suostumuksensa.

156. Henkilö, joka ei mielenterveyden häiriön, kehitysvammaisuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene pätevästi antamaan suostumustaan tutkimukseen, voi olla tutkittavana vain, jos samoja tieteellisiä tuloksia ei voida saavuttaa muilla tutkittavilla ja jos tutkimuksesta on vain vähäinen vahingon vaara tai rasitus tutkittavalle. Tutkimuksesta tulee olla suoraa hyötyä hänen tai iältään tai terveydentilaltaan samaan ryhmään kuuluvien henkilöiden terveydelle. Kirjallinen suostumus tarvitaan lähiomaiselta tai lailliselta edustajalta. Jos henkilö vastustaa tutkimusta tai toimenpidettä, sitä ei saa hänelle suorittaa.

157. Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT, SopS 92 ja 93/2014) kansallisena valvontaelimenä toimii eduskunnan oikeusasiamies.

158. Eduskunnan oikeusasiamies on tehnyt strategian kehitysvammaisten ja vammaisten asumisyksikköjen OPCAT-tarkastuksille. Lisäksi eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastuksilla kiinnitetään vakiintuneesti huomiota vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen.

159. Vuonna 2017 kansallinen valvontaelin teki 19 tarkastusta kehitysvammaisten ja vammaisten henkilöiden asumisyksiköihin. Asumisolosuhteiden osalta puutteena pidettiin, ettei asiakkaiden huoneissa ollut omia wc- ja suihkutiloja. Lisäksi omavalvontasuunnitelmassa tulisi huomioida menettelyohjeet sosiaalihuollon henkilöstölle, jos henkilö tehtävissään huomaa tai saa tietoonsa epäasiallista kohtelua.

16 ARTIKLA: VAPAUS HYVÄKSIKÄYTÖSTÄ, VÄKIVALLASTA JA PAHOINPITELYSTÄ

160. Rikoslaisissa säädetään seksuaalirikoksista ja henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista.

161. Rikoslain mukaan sukupuoliyhteyden harjoittaminen puolustuskyvyttömän henkilön kanssa arvioidaan raiskaukseksi riippumatta siitä, onko rikoksentekijä aikaansaanut puolustuskyvyttömyyden vai ei. Raiskauksesta tuomitaan se, joka käyttämällä hyväkseen sitä, että toinen tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan, on sukupuoliyhteydessä hänen kanssaan.

162. Pakottamisesta seksuaaliseen tekoon tuomitaan se, joka väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen ryhtymään muuhun kuin raiskaukseksi katsottavaan seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi ja se olennaisesti loukkaa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Pakottamisesta seksuaaliseen tekoon tuomitaan myös se, joka käyttämällä hyväkseen sitä, että toinen tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan, saa hänet ryhtymään seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi ja se olennaisesti loukkaa hänen seksuaalista itsemääräämisoikeuttaan.

163. Seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan tekijä, joka käyttää hyväkseen sitä, että teon kohteen oleva henkilö ei alisteisen asemansa johdosta kykene tasavertaisesti päättämään osallistumisesta seksuaaliseen tekoon. Seksuaalinen hyväksikäyttö voi kohdistua esimerkiksi henkilöön, joka on hoidettavana sairaalassa tai muussa laitoksessa ja jonka kyky puolustaa itseään on sairauden tai vammaisuuden vuoksi olennaisesti heikentynyt. Hyväksikäytön toteutuminen ei edellytä pakottamista.

164. Pahoinpitelystä tuomitaan rikoslain mukaan. Pahoinpitely voi toteutua fyysisen väkivallan teon tai teosta toiselle aiheutuvan seurauksen perusteella. Pahoinpitelystä voi olla kyse, vaikka fyysisestä väkivallasta ei aiheutuisi uhrille mitään vaikutuksia tai seurauksia uhrille. Pahoinpitelystä on myös kyse, jos tekijä ilman väkivaltaa vahingoittaa toisen terveyttä aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan. Hoidon tai avustamisen laiminlyönti voi täyttää pahoinpitelyn tunnusmerkistön, kuten myös henkinen väkivalta, jos niiden voidaan osoittaa vahingoittaneen uhrin terveyttä. Vastuu laiminlyönnistä edellyttää lisäksi, että henkilöllä oli esimerkiksi virkaan tai tehtävään perustuva velvollisuus estää tällaisen seurauksen syntyminen.

165. Epäillyn teon kohdistuminen vammaiseen henkilöön on syyllisyyttä ja teon vakavuutta koskevassa arvioinnissa huomioitava seikka, joka vaikuttaa rikoksen törkeysarvosteluun yleensä lisäämällä teon törkeyttä.

166. Yleisenä rangaistuksen koventamisperusteena on rikoksen tekeminen muun muassa vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta.

167. Uhrilla on oikeus rikosasian käsittelyn yhteydessä vaatia, että rikoksen tekijä korvaa aiheuttamansa vahingot. Rikosvahinkolaissa (1204/2005) säädetään henkilölle aiheutetun vahingon korvaamisesta valtion varoista. Uhrilla on oikeus vaatia korvausta esimerkiksi rikkoutuneesta tai kadonneesta omaisuudesta, lääke- ja lääkärikuluista sekä väkivallan aiheuttamasta kivusta ja särystä sekä joissakin tapauksissa henkisestä kärsimyksestä.

168. Oikeusministeriö on julkaissut esitteen uhrien oikeuksista, joka on tarkoitettu uhreille jaettavaksi ja tiedottamisen tueksi etenkin poliisin ja muiden esitutkintaviranomaisten toiminnassa. Esite on saatavilla myös selkokielellä.²⁰

169. Valtakunnansyyttäjänvirasto järjestää säännöllisesti koulutusta erityisesti naisiin ja lapsiin kohdistuvissa rikoksissa. Syyttäjälaitoksessa toimii myös kyseisiin rikoksiin erikoistunut syyttäjryhmä.

170. Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta eli (Sops 52 ja 53/2015, Istanbulin sopimus) tuli Suomessa voimaan 1.8.2015. Istanbulin sopimuksen vuosien 2018-2021 toimeenpanosuunnitelman²¹ yhtenä toimenpiteenä toteutetaan tutkimus vammaisten henkilöiden kokeman Istanbulin sopimuksen kattaman väkivallan yleisyydestä ja palvelujen saatavuudesta.

171. Lailla valtion varoista maksettavasta korvauksesta turvakotipalvelujen tuottajalle (1354/2014) on tarkoitus turvata turvakotipalvelut henkilöille, joihin kohdistuu lähisuhteessa väkivaltaa tai jotka elävät tällaisen väkivallan uhan alla.

172. Vuoden 2019 aikana turvakotiverkoston perhepaikkojen määrä nousee yhteensä 143 paikasta 185 paikkaan. Turvakotipalvelujen tuottamiseen vuodelle 2018 osoitettiin lisärahoitusta 4 milj. euroa, joka riitti 4 uuden turvakodin perustamiseen. Turvakotien määrä nousi täten 23 turvakodista 27 turvakotiin. Suurin osa turvakodeista on esteettömiä.

173. Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelman mukaan osana turvakotipalvelujen kehittämistyötä lisätään turvakotihenkilöstön osaamista muun muassa vammaisten henkilöiden kanssa työskentelyyn turvakodeissa.

174. THL on julkaissut tiedä ja toimi -kortin "Vammaiset henkilöt turvakotipalveluissa".²² Kor-teissa esitellään yksittäinen aihe tiiviisti ja ne on tarkoitettu tukiaineistoiksi erityisesti kuntien luottamus- ja virkamiesjohdolle sekä sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisille.

175. THL:n sähköinen vammaispalvelujen käsikirja²³ sisältää toimintaohjeita ja väkivaltaan liittyvää vammaispalveluihin soveltuvaa tausta-aineistoa vammaispalvelun työntekijöiden tueksi. Siinä on tietoa itsemääräämisoikeudesta sekä tietoa siitä, milloin rajoitustoimenpiteitä saa

---

²⁰https://oikeus.fi/material/attachments/oikeus/tietoarikoksenuhrinoikeuksista2017/r9ap2RYYr/Tietoa_rikoksen_uhrin_oikeuksista_selkosuomi.pdf

²¹ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3970-7>

²² http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130033/THL_TT_kortti_Turvakodit_vammaiset.pdf?sequence=1

²³ <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/vakivalta-ja-vammaisuus>

käyttää ja miten ne on kirjattava ja käsiteltävä. Käsikirjassa on myös kuvattu tukipalveluja ja niiden esteettömyyttä.

176. THL on julkaissut myös oppaan²⁴, jonka tavoitteena on antaa tietoa siitä, mitä vammaisiin naisiin kohdistuva lähisuhde- ja perheväkivalta ovat, miten ne ilmenevät, ja mistä voi hakea apua.

177. Helsingin Naistenklinikalla avattiin vuonna 2017 seksuaalirikosten uhreille tarkoitettu tukikeskus, joka palvelee myös vammaisia henkilöitä. Tukipalveluja hyväksikäytön uhreille tarjoavat myös mm. Nollalinja, Rikosuhripäivystys, Suvanto-linja sekä kunnan sosiaali- ja terveystoimi.

178. Kunnalla on ensisijainen vastuu järjestämistänsä olevien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen laillisuudesta, laadusta ja asianmukaisuudesta. Palveluntuottajien osalta järjestämistänsä olevan kunnan tulee varmistaa sekä palveluntuottajan tulee huolehtia oman toiminnan osalta näistä asioista. Sosiaalihuollon toimintayksiköiden tulee huolehtia omavalvonnasta ja ylläpitää omavalvontasuunnitelmaa.

179. Ahvenanmaalla harkitaan sosiaalihuoltohenkilöstön raportointivelvollisuuden käyttöönottoa asiakastyössä tapahtuvien väärinkäytösten ja riskien varhaiseksi tunnistamiseksi.

180. Turvakodeista annettu maakuntalaki (ÅFS 2015:117) varmistaa pääsyn turvakoteihin Ahvenanmaalla. Maakunnan hallitus aikoo valmistella toimintasuunnitelman 2019–2020 läheisissä suhteissa tapahtuvasta väkivallasta.

181. Sosiaali- ja terveydenhuollon ohjaus, neuvonta ja valvonta perustuvat aluehallintovirastojen, Valviran, sosiaali- ja terveysministeriön sekä ylimpien laillisuusvalvojien eli eduskunnan oikeusasiamiehen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin muodostamaan kokonaisuuteen. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden oikeuksien toteutumista turvaavat myös kuntien potilas- ja sosiaaliasiamiesjärjestelmät.

17 ARTIKLA: HENKILÖN KOSKEMATTOMUUDEN SUOJELU

182. Perustuslaissa turvataan jokaisen oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen.

183. Ruumiillisen ja henkisen koskemattomuuden suojasta säädetään muun muassa henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia koskevissa rangaistussäännöksissä sekä yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevissa säännöksissä. Vammaisten henkilöiden rikosoikeudellinen suoja ei poikkea muiden henkilöiden suojasta.

184. Rikoslain mukaan laittomaan raskauden keskeyttämiseen syyllistyy se, joka ilman raskauden keskeyttämisestä annetussa laissa edellytettyä lupaa tai muuten oikeudettomasti keskeyttää toisen raskauden. Lisäksi säädetään rikoksen törkeästä tekemuodosta.

185. Naisen pakkosterilointi puolestaan tulee ensisijaisesti arvioitavaksi pahoinpitelyrikoksena. Myös rikoslain mukainen pakottaminen saattaa tulla kyseeseen.

186. Steriloimiseen voidaan steriloimislain (283/1970) ryhtyä asianomaisen henkilön pyynnöstä muun muassa tilanteissa, joissa raskaus vaarantaisi hänen henkensä tai terveytensä; on syytä otaksua, että hänen jälkeläisillään olisi tai heille kehittyisi vaikea sairaus tai ruumiinvika, hänen

---

²⁴ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-915-2>

sairautensa tai muu siihen verrattava syy vakavasti rajoittaa hänen kykyään hoitaa lapsia, tai henkilö pysyvästi kokee kuuluvansa vastakkaiseen sukupuoleen ja elää tämän sukupuolen mukaisessa roolissa. Jos henkilö sairauden vuoksi on pysyvästi kykenemätön ymmärtämään steriloinnin merkityksen, siihen voidaan ryhtyä hänen laillisen edustajansa hakemuksesta kolmessa edellä mainitussa tapauksessa, jos painavat syyt puoltavat toimenpidettä.

187. Raskauden keskeyttämisestä annetun lain mukaan nainen, jolla on psyykkisiä tai kognitiivisia rajoitteita, voi esittää pätevän pyynnön raskautensa keskeyttämiseen, jos hän ymmärtää, mistä raskauden keskeyttämisessä on kysymys.

18 ARTIKLA: LIIKKUMISEN JA KANSALAISUUDEN VAPAUS

188. Perustuslain mukaan Suomen kansalaisuus saadaan syntymän ja vanhempien kansalaisuuden perusteella. Kansalaisuus voidaan myöntää laissa säädetyin edellytyksin myös ilmoituksen tai hakemuksen perusteella. Kansalaisuudesta voidaan vapauttaa vain laissa säädetyillä perusteilla ja sillä edellytyksellä, että henkilöllä on tai hän saa toisen valtion kansalaisuuden.

189. Kansalaisuuslain (359/2003) mukaan yksi kansalaistamisen edellytyksistä on, että hakijalla on suomen tai ruotsin kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito tai näiden sijasta vastaavan tasoinen suomalaisen tai suomenruotsalaisen viittomakielen taito.

190. Kielitaitoedellytyksestä voidaan poiketa, jos hakija ei pysty terveydentilansa taikka aisti- tai puhevamman takia täyttämään kielitaitoedellytystä. Poikkeaminen edellyttää sellaista huonokuntoisuutta, sairautta, kehitysvammaisuutta tai muuta vammaa, jonka perusteella kielitaitoedellytystä on mahdoton täyttää tai on kohtuutonta vaatia sen täyttämistä.

191. Liikkumisvapaus on turvattu perustuslaissa. Suomen kansalaisella ja maassa laillisesti oleskelevalla ulkomaalaisella on vapaus liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa. Jokaisella on oikeus lähteä maasta. Suomen kansalaista ei saa estää saapumasta maahan, karkottaa maasta eikä vastoin tahtoaan luovuttaa tai siirtää toiseen maahan.

192. Ulkomaalaislain mukaan ulkomaalainen saa laillisesti oleskella maassa hakemuksen käsittelyn ajan, kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai on tehty täytäntöönpanokelpoinen päätös ulkomaalaisen maasta poistamiseksi.

193. Suomessa olevalle ulkomaalaiselle myönnetään jatkuva oleskelulupa, jos oleskeluluvan epäminen olisi ilmeisen kohtuutonta hänen terveydentilansa, Suomeen syntyneiden siteiden tai muun inhimillisen syyn vuoksi, kun erityisesti otetaan huomioon olosuhteet, joihin hän joutuisi kotimaassaan, tai hänen haavoittuva asemansa. Säännös koskee usein turvapaikanhakijaa, jolle ei myönnetä oleskelulupaa kansainvälisen suojelun perusteella, mutta kuitenkin inhimillisesti ajatellen ei voitaisi edellyttää hänen palaavan kotimaahansa. Oleskeluluvan myöntäminen tällaisesta yksilöllisestä inhimillisestä syystä ei edellytä, että ulkomaalaisen toimeentulo on turvattu. Harkittaessa oleskeluluvan myöntämistä yksilöllisestä inhimillisestä syystä otetaan kokonaisuudessaan huomioon se, onko ulkomaalaisella mahdollisuus saada välttämätöntä hoitoa kotimaassaan.

194. Oleskeluluvan myöntäminen edellyttää yleensä, että ulkomaalaisen toimeentulo on turvattu. Toimeentuloedellytyksestä voidaan yksittäisessä tapauksessa poiketa, jos siihen on poikkeuksellisen painava syy tai lapsen etu sitä vaatii. Vaikka pykälässä ei mainita vammaisuutta, viranomaiskäytännössä on yksittäistapauksia, jossa vammaisuus on hyväksytty poikkeamisen syyksi. Toimeentuloedellytystä ei sovelleta myönnettäessä oleskelulupa kansainvälisen suojelun perusteella, jollei laista muuta johdu.

195. Ulkomaalaislain mukaan viranomaisen on huolehdittava tulkitsemisesta tai kääntämisestä, jos ulkomaalainen ei osaa suomen tai ruotsin kieltä taikka hän ei vammaisuutensa tai sairautensa vuoksi voi tulla ymmärretyksi esimerkiksi turvapaikkamenettelyssä käsiteltävässä asiassa.

19 ARTIKLA: ELÄMINEN ITSENÄISESTI JA OSALLISUUS YHTEISÖSSÄ

196. Perustuslain mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä sekä turvata jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet. Talvelujen riittävyttä arvioitaessa lähtökohtana pidetään sellaista talvelujen tasoa, joka luo jokaiselle ihmiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä.

197. Sosiaalihuoltolain mukaan yleiset kunnalliset sosiaalitalvet on toteutettava siten, että ne soveltuvat kaikille asiakkaille. Tarvittaessa henkilö on ohjattava erityistalvelujen piiriin.

198. Vammaisille henkilöille voidaan järjestää erityistalveluja vammaistalvelulain ja sitä täydentävän vammaisuuden perusteella järjestettävistä talveluista ja tukitoimista annetun asetuksen (759/1987, jäljempänä vammaistalveluasetus) mukaisesti. Lain mukaisia talveluja ja tukitoimia järjestetään, jos vammainen henkilö ei saa riittäviä ja hänelle sopivia talveluja tai tukitoimia muun lain nojalla.

199. Vammaistalvelulain tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Talveluja ja tukitoimia järjestettäessä on otettava huomioon asiakkaan yksilöllinen avun tarve.

200. Vammaistalvelulain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että kunnan yleiset talvelut soveltuvat myös vammaiselle henkilölle. Kunnan tulee huomioida vammaisten henkilöiden esittämät tarpeet ja näkökohdat vammaisuuden perusteella järjestettäviä talveluja ja tukitoimia kehitteessään.

201. Lain mukaiset talvelut ja tukitoimet kuuluvat joko kunnan erityisen tai yleisen järjestämistalveluun piiriin. Erityisen järjestämistalveluvollisuuden piiriin kuuluviin talveluihin ja tukitoimiin on vaikeavammaisilla henkilöillä subjektiivinen oikeus, jolloin talvelut ja tukitoimet on järjestettävä määrärahoista riippumatta, jos henkilö täyttää kriteerit talvelun tai tukitoimen saamiseksi. Vaikeavammaisuus on määritelty erikseen kunkin erityisen järjestämistalveluvollisuuden piiriin kuuluvan talvelun tai tukitoimen kohdalla.

202. Vaikeavammaisella henkilöllä on oikeus kuljetustalveluihin ja niihin liittyviin saattajatalveluihin, päivätoimintaan, henkilökohtaiseen apuun sekä talveluasumiseen. Samoin vain vaikeavammaisella henkilöllä on oikeus saada taloudellisena tukitoimena korvaus kohtuullisista kustannuksista, jotka aiheutuvat asunnon muutostöistä ja asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankinnasta. Näiden talvelujen ja tukitoimien järjestämisen edellytyksenä on niiden välttämättömyys henkilölle, jotta hän voi vammansa tai sairautensa johdosta suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista.

203. Muutkin kuin vaikeavammaiset henkilöt voivat saada vammaistalvelulain mukaisia talveluja ja tukitoimia, jotka kuuluvat kunnan yleisen järjestämistalveluvollisuuden piiriin ja joita kunta järjestää tarkoitukseen varaamiensa määrärahojen rajoissa. Näihin talveluihin kuuluu kuntoutusohjaus ja sopeutumisvalmennus. Määrärahasidonnaisina taloudellisina tukitoimina kunta voi korvata vammaiselle henkilölle kustannukset, jotka aiheutuvat tarpeellisista tukitoimista sekä päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavien välineiden, koneiden ja laitteiden han-

kinnasta. Myös ylimääräiset vaatekustannukset ja ylimääräiset erityisravinnon hankkimisesta aiheutuvat kustannukset voidaan korvata.

204. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain (734/1992) mukaan maksuttomia vammaispalvelulaisissa tarkoitettuja sosiaalipalveluja ovat kuntoutusohjaus, sopeutumisvalmennus, henkilökohtainen apu eräin poikkeuksin, päivätoiminta kuljetusta ja aterioita lukuun ottamatta, palveluasumiseen liittyvät erityispalvelut eräin poikkeuksin sekä vammaispalvelujen ja tukitoimien tarpeen selvittämiseksi tehtävät tutkimukset. Palveluasumisen erityiskustannuksista sekä henkilökohtaisesta avusta voidaan periä maksu, jos henkilö saa niihin korvausta muun lain nojalla.

205. Sosiaalihuoltolaisissa tarkoitettut vammaisten henkilöiden työllistymistä tukeva toiminta ja vammaisten henkilöiden työtoiminta kuljetusta ja aterioita lukuun ottamatta ovat maksuttomia sosiaalipalveluja.

206. Kehitysvammalaisissa säädetään erityishuollon antamisesta henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja. Erityishuollon tarkoituksena on edistää henkilön suoriutumista päivittäisistä toiminnoista, hänen omintakeista toimeentuloaan ja sopeutumistaan yhteiskuntaan sekä turvata tarvittava hoito ja muu huolenpito.

207. Kehitysvammalain erityishuolto ja siihen liittyvä kuljetus ovat maksuttomia. Kehitysvammaisen ylläpidosta voidaan kuitenkin periä maksu lukuun ottamatta alle 16-vuotiaalle annettavaa osittaista ylläpitoa ja laissa tarkoitettua opetusta saavan lapsen osittaista ylläpitoa sen lukuvuoden loppuun, jonka aikana hän täyttää 16 vuotta.

208. Kehitysvammaisia henkilöitä arvioidaan olevan Suomessa noin 40 000. Kehitysvammaliiton arvion mukaan heistä asuu omaisten luona noin 17 000, asumispalveluissa noin 13 000 ja itsenäisesti noin 9 000. Laitoshoidossa on noin 1 000 kehitysvammaista henkilöä. Palvelurakenteen muutos kehitysvammaisten laitoshoidosta pääasiassa ympärivuorokautisiin asumispalveluihin on jatkunut koko 2000-luvun.

209. Hallitus päätti vuosille 2010–2015 tehdyn kehitysvammaisten asumisen ohjelman (KEHAS-ohjelma) tavoitteiden laajentamisesta antamalla vuonna 2012 periaatepäätöksen kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisestä asumisesta ja palvelujen turvaamisesta. Päämääräksi asetettiin, että vuoden 2020 jälkeen kukaan vammaisen henkilö ei asu laitoksessa.

210. Pääministeri Rinteen hallitusohjelman mukaan kehitysvammaisten laitoshoidon purku saatetaan loppuun ja mahdollistetaan kehitysvammaisten ja autismin kirjon nuorten ja aikuisten itsenäistyminen tukemalla yksilöllisten tarpeiden mukaisten asuntojen hankintaa ja asuntokohteiden rakentamista tavallisille asuinalueille.

211. Sosiaali- ja terveysministeriön asettama seurantaryhmä arvioi KEHAS-ohjelman tavoitteiden toteutumista.²⁵ Seurantaryhmä kokosi maan eri puolilta hyviä käytäntöjä ja arvioi ohjelman tavoitteiden edenneen kohtuullisesti lukuun ottamatta vammaisten lasten osallisuuden ja oikeuksien toteutumisen varmistamista. Seurantaryhmä on koonnut toimenpiteitä, joilla kehitysvammaisten ihmisten asumista voidaan edelleen kehittää ja parantaa.

212. Ympäristöministeriön kehitysvammaisten ihmisten asumisen yhdenvertaisuudesta teettämän selvityksen²⁶ mukaan kehitysvammaiset eivät ole vielä yhdenvertaisessa asemassa muiden

---

²⁵ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3801-4>.

²⁶ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4790-6>.

tuetuissa vuokra-asunnoissa asuvien kanssa, vaikka myönteistä kehitystä on tapahtunut Kehasohjelman myötä.

213. Valtio edistää erityistä tukea tarvitsevien ryhmien asumista myöntämällä tukea näille ryhmille tarkoitettujen asuntojen rakentamista, hankintaa ja perusparantamista varten. Asuntohankkeisiin voi saada valtion varoista erityisryhmien investointiavustuksia sekä valtion korkotukea ja takauksia. Tuen tarkoituksena on lisätä erityisryhmiin kuuluvien henkilöiden asumistarpeisiin soveltuvien ja asumiskustannuksiltaan kohtuullisten vuokra-asuntojen tarjontaa. Tukea myönnetään esimerkiksi vammaisille henkilöille tarkoitettujen palvelu- ja tukiasuntojen tuotantoon. Vuosina 2010–2017 valtion rahoituksella tuotettiin 2 749 uutta kehitysvammaisille henkilöille tarkoitettua asuntoa, hankittiin 294 ja perusparannettiin 243 asuntoa. Lisäksi iäkkäiden tai vammaisten henkilöiden asuntojen korjaamiseen voi saada korjausavustusta.

214. Hankintalain tavoitteena on edistää esteettömyyttä ja muun muassa painottaa erityisesti sosiaali- ja terveystalain hankintojen laatutekijöitä. Palvelun käyttäjien yksilöllisten ja pitkäaikaisten sekä toistuvien hoito- tai sosiaalipalvelujen turvaamiseksi hankintayksikön on otettava huomioon käyttäjien erityistarpeet ja kuuleminen. Hankinnassa on otettava huomioon palvelujen laatuun, jatkuvuuteen, esteettömyyteen, kohtuuhintaisuuteen, saatavuuteen ja kattavuuteen, eri käyttäjäryhmien erityistarpeisiin, käyttäjien osallistumiseen ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseen sekä innovointiin liittyvät tekijät. Pitkäkestoisia hoito- ja asiakassuhteita koskevassa hankinnassa hankintayksikön on määritettävä sopimusten kesto ja muut ehdot siten, että sopimuksista ei muodostu kohtuuttomia tai epätarkoituksenmukaisia seurauksia palvelun käyttäjille.

215. Eduskunnalle on annettu keväällä 2018 kansalaisaloite vammaisten henkilöiden välttämättömän avun ja tuen kilpailuttamisen lopettamisesta. Aloitteen käsittelyn päätteeksi eduskunta edellytti muun muassa, että valtioneuvosto nimittää asiantuntijaryhmän selvittämään sosiaali- ja terveystalain palveluja ja hankintalainsäädäntöä sekä niihin liittyvää neuvontaa ja ohjeistusta koskevat muutostarpeet sosiaali- ja terveystalain hankintojen kehittämiseksi (EK 46/2018 vp).

216. Vammaispalvelulain mukaiseen henkilökohtaiseen apuun kuuluu vaikeavammaisen henkilön välttämätön avustaminen päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa, harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä niin kotona kuin kodin ulkopuolellakin. Henkilökohtaista apua järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden johdosta välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua suoriutuakseen tavanomaisen elämän toiminnoista kotona ja kodin ulkopuolella. Henkilökohtaisen avun ulkopuolelle on rajattu ne, joiden tarve johtuu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista. Henkilökohtaisen avun tarkoitus on auttaa vaikeavammaista henkilöä toteuttamaan omia valintojaan laissa tarkoitettuja toimia suorittaessaan.

217. Avun määrää määriteltäessä on ensin arvioitava yksilöllisesti, miten paljon apua henkilö välttämättä tarvitsee. Kun on määriteltävä välttämätön apu, voidaan siirtyä arvioimaan sitä, minkälainen tuntimäärä tuon välttämättömän avun tarpeen kattaa. Välttämättömiä tuntimääriä arvioidessa keskeisessä asemassa ovat palvelusuunnitelmasta ilmenevät henkilön yksilölliset tarpeet ja elämäntilanne kokonaisuudessaan. Harrastuksia, yhteiskuntaan osallistumista ja sosiaaliseen kanssakäymistä varten henkilökohtaista apua on järjestettävä vähintään 30 tuntia kuukaudessa, jollei tätä pienempi tuntimäärä riitä turvaamaan henkilön välttämättömää avuntarvetta.

218. Avun järjestämistavoista päätettäessä ja apua järjestettäessä kunnan on otettava huomioon henkilön oma mielipide ja toivomukset sekä palvelusuunnitelmassa määritelty yksilöllinen avun tarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan.

219. Koska henkilökohtaisen avun luonne on korostetusti omia valintoja toteuttava palvelu, edellyttää avun järjestäminen sitä, että vaikeavammaisella henkilöllä on voimavaroja määritellä avun sisältö ja toteutustapa. Palvelun luonteesta johtuen sen ei myöskään tulisi olla pääasiallisesti hoitoa, hoivaa tai valvontaa.

220. Kunta voi järjestää henkilökohtaista apua korvaamalla vaikeavammaiselle henkilölle henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset, antamalla vaikeavammaiselle henkilölle avustajapalveluiden hankkimista varten palvelusetelin tai hankkimalla vaikeavammaiselle henkilölle avustajapalveluita julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta tai järjestämällä palvelun itse taikka sopimuksin yhdessä muun kunnan tai muiden kuntien kanssa.

221. Henkilökohtainen apu on asiakasmäärillä mitattuna viime vuosina eniten kasvanut vammaispalvelu. Vuonna 2010 saajia oli 9 000 ja vuonna 2017 noin 22 200. Suurin henkilökohtaisen avun käyttäjäryhmä ovat työikäiset. Viime vuosina eniten on kasvanut yli 65-vuotiaiden henkilökohtaisen avun saajien määrä. Vuonna 2010 heitä oli 1 800 ja vuonna 2017 noin 7200. Ahvenanmaalla 80 henkilöä sai henkilökohtaista apua vuonna 2016.

222. THL:n kuntakyselyyn 2016²⁷ vastanneissa kunnissa asiakkaille myönnetyt henkilökohtaisen avun tuntimäärät painottuivat pieniin tuntimääriin. Henkilökohtaista apua saaneista asiakkaista 53 prosenttia sai apua keskimäärin alle 10 tuntia viikossa ja 24 prosenttia 10–24 tuntia viikossa.

223. THL:n selvityksen perusteella avun tarve on suurempi kuin on kokemus riittävän avun saannista. Niistä toimintarajoitteisista henkilöistä, jotka eivät asu laitoksissa eivätkä ympärivuorokautista hoivaa tarjoavissa palvelutaloissa lähes 70 % ilmoitti, ettei saa apua itsestä tai kodista huolehtimisessa. Joka viides sai riittävästi apua, mutta joka kymmenennellä toimintarajoitteisella henkilöllä apu oli liian vähäistä.²⁸

224. Avun yleisin järjestämistapa oli työnantajamalli, jossa asiakas toimii henkilökohtaisen avustajan työnantajana. Henkilökohtainen apu oli järjestetty työnantajamallilla 64 % asiakkaista ja ostopalveluna 24 % asiakkaista. Kunta järjesti palvelun itse tai yhteistyössä muiden kuntien kanssa 3,6 % asiakkaista. Palvelusetelillä järjestettyä palvelua annettiin 3,2 % asiakkaista. Useamman järjestämistavan yhdistelmänä henkilökohtainen apu järjestettiin 5,1 % asiakkaista. Ostopalvelut, palvelusetelillä järjestettävät palvelut ja useamman järjestämistavan yhdistelmät ovat yleistyneet vuodesta 2010. Järjestämistapojen väliset voimasuhteet ovat vähitellen kaventuneet.

225. Vuoden 2009 jälkeen henkilökohtaisen avun antamisesta on syntynyt valtakunnallisesti tunnustettu ammatti, ja vuodesta 2018 lähtien on voinut suorittaa henkilökohtaisen avustajan tutkintonimikkeen antavan ammattitutkinnon. Työmarkkinoiden kehittymistä on edesauttanut vaikeavammaisten työnantajien järjestäytyminen ja työehtosopimuksen saaminen henkilökohtaisille avustajille. Työehtosopimus ei ole yleissitova, mutta jotkut kunnat noudattavat sen mukaisia työehtoja myös järjestäytymättömien työnantajien kohdalla.

226. THL:n vuonna 2016 tekemän kuntakyselyn mukaan 34 % kunnista ilmoitti jonkin verran vaikeuksia henkilökohtaisen avun järjestämisessä. Kunnat ilmoittivat pääsyyksi vaikeuksiin avustajien saatavuuden. Yhdeksi ongelmaksi kyselyn perusteella koettiin henkilökohtaisen avun järjestelmän monimutkaisuus. Työnantajana toimimisen koettiin tuottavan osalle asiakkaista vaikeuksia. Lisäksi muutamissa vastauksissa palvelun järjestämistä oli vaikeuttanut ostopalvelujen puute tai ostopalvelujen laadun ongelmat.

---

²⁷ <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201710058893>

²⁸ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-946-0>

227. Erilaisista toimijoista koottu avoin henkilökohtaisen avun valtakunnallinen verkosto sekä neuvontaa, koulutusta ja aineistoa tuottava itsenäinen toimija, Assistentti.info, toimii yhteistyöverkostona kuntien, palvelun tuottajien, avustajakeskusten ja asiakasjärjestöjen kesken ja järjestää vuosittain Henkilökohtaisen avun päivät, joilla jaetaan tietoa ja vaihdetaan hyviä käytäntöjä kentällä. Assistentti.infon useista alajaostoista yksi merkittävimmistä palvelujen kehittäjistä on avustuskeskusten jaosto. Kuntien, kuntayhtymien tai kolmannen sektorin toimijoiden ylläpitämiä avustajakeskuksia on noin parikymmentä, ja niiden tarjoamat palvelut vaihtelevat esimerkiksi työsuhteeseen liittyvästä ohjauksesta ja neuvonnasta rekrytointiapuun ja koulutukseen.

228. Kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle päivätoimintaa, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista.

229. Päivätoimintaa järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään työkyvyttöntä henkilöä, jolla ei vammaan tai sairauden aiheuttaman erittäin vaikean toimintarajoitteen vuoksi ole edellytyksiä osallistua sosiaalihuoltolaissa tarkoitettuun työtoimintaan ja jonka toimeentulo perustuu pääosin sairauden tai työkyvyttömyyden perusteella myönnettäviin etuuksiin.

230. Päivätoimintaan kuuluu kodin ulkopuolella järjestettyä itsenäisessä elämässä selviytymistä tukevaa ja sosiaalista vuorovaikutusta edistävää toimintaa. Päivätoiminta voi sisältää esimerkiksi ruoanlaittoa, liikuntaa sekä sosiaalisten taitojen harjaannuttamista.

231. Päivätoimintaa on järjestettävä mahdollisuuksien mukaan siten, että vaikeavammaisen henkilö voi osallistua toimintaan viitenä päivänä viikossa tai tätä harvemmin, jos vaikeavammaisen henkilö kykenee osallistumaan työtoimintaan osa-aikaisesti tai siihen on muu hänestä johtuva syy.

232. Vammaispalvelulain mukaista päivätoimintaa sai vuonna 2016 THL:n kuntakyselyyn vastanneissa kunnissa yhteensä 1 729 asiakasta. Noin kolmasosa heistä oli 18–44-vuotiaita. Kehitysvammalain mukaista päivätoimintaa sai puolestaan 9 844 henkilöä. Hieman yli puolet oli 18–44-vuotiaita.

233. Asumispalvelujen järjestämisestä vaikeavammaisille henkilöille säädetään vammaispalvelulaissa ja kehitysvammalain. Näitä erityislakeja sovelletaan, jos henkilö ei saa riittäviä ja hänelle soveltuvia palveluja ensisijaisten lakien kuten sosiaalihuoltolain perusteella.

234. Vammaispalvelulain mukaista palveluasumista järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, joka vammansa tai sairautensa vuoksi tarvitsee toisen henkilön apua päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa jatkuvaluonteisesti, vuorokauden eri aikoina tai muutoin erityisen runsaasti.

235. Vammaispalvelulain mukaiseen palveluasumiseen kuuluvat asunto sekä asumiseen liittyvät palvelut, jotka ovat välttämättömiä asukkaan jokapäiväiselle suoriutumiselle. Näitä palveluja voivat olla avustaminen asumiseen liittyvissä toiminnoissa kuten liikkumisessa, pukeutumisessa, henkilökohtaisessa hygieniassa, ruokataloudessa ja asunnon siivouksessa sekä ne palvelut, joita tarvitaan asukkaan terveyden, kuntoutuksen ja viihtyvyyden edistämiseksi.

236. Palveluasumiseen liittyvät palvelut voidaan järjestää henkilön omaan kotiin tai erilaisissa palveluasumisyksiköissä, kuten ryhmäkodeissa, jolloin kunta tai muu palveluntuottaja järjestää palvelut asukkaan luo. Palveluasumisen järjestämistapaa valittaessa on kiinnitettävä huomiota palvelusuunnitelmassa kuvattuun palvelutarpeeseen ja vammaisen henkilön elämäntilanteeseen kokonaisuudessaan. Asiakkaan omalle käsitykselle asumisen ja palvelujen järjestämisestä on annettava erityistä merkitystä.

237. Palveluasumiseen kuuluvat riittävät palvelut ja tuki sekä tarvittaessa myös hoiva ja huolenpito vaikeavammaisen henkilön suoriutumisen ja asumisturvallisuuden varmistamiseksi. Palvelut voidaan järjestää esimerkiksi kotipalvelun, kotihoidon tai omaishoidon tuen avulla tai vammaispalvelulain mukaisella henkilökohtaisella avulla tai näitä yhdistelemällä. Palveluasumiseen voi sisältyä myös kotisairaanhoidon tai muita terveydenhuollon palveluja. Teknologiaa ja apuvälineitä sekä asunnon muutostöitä voidaan käyttää osana palveluasumisen järjestämisen kokonaisuutta.

238. Palveluasumisen asiakasmäärä on viime vuosina kasvanut 2,2–7,4 % vuodessa.

239. Vammaispalveluasetuksen mukaan suoritettaessa korvausta asunnon muutostöistä sekä asuntoon kuuluvien välineiden tai laitteiden hankkimisesta aiheutuviin kustannuksiin, pidetään vaikeavammaisena henkilöä, jolle liikkuminen tai muu omatoiminen suoriutuminen vakituudessa asunnossa tuottaa vamman tai sairauden vuoksi erityisiä vaikeuksia.

240. Korvattavia asunnon muutostöitä ovat henkilön vamman tai sairauden vuoksi suoritettavat välttämättömät rakennustyöt kuten ovien leventäminen tai luiskien rakentaminen. Korvattavia asuntoon kuuluvia välineitä ja laitteita ovat muun muassa nosto- ja hälytyslaitteet.

241. Tällä hetkellä on vireillä vammaislainsäädännön uudistus, jonka mukaan korvattaisiin vammaispalvelulaki ja kehitysvammalaki uudella lailla. Uudistuksen lähtökohta on parantaa vammaisten ihmisten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta ja siirtyä kokonaisuudessaan diagnosilähtöisestä ajattelutavasta yksilöllisten tarpeiden mukaiseen palvelujärjestelmään. Ahvenanmaalla suunnitellaan myös sosiaalipalvelulainsäädännön uudistusta.

242. VamO-hanke (1.9.2016–31.8.2019) on valtakunnallinen Euroopan sosiaalirahaston rahoittama kehittämis- ja tutkimushanke, jossa kehitetään yhdessä tutkijoiden, kehittäjätyöntekijöiden, sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden kanssa vammaissosiaalityön erityisasiantuntijuutta, asiakasprosesseja ja asiakasosallisuutta.

20 ARTIKLA: HENKILÖKOHTAINEN LIIKKUMINEN

243. Vammaispalvelulain mukaan kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle kohtuulliset kuljetuspalvelut niihin liittyvine saattajapalveluineen, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista. Kuljetuspalveluista voidaan periä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun asetuksen (912/1992) mukaan enintään paikkakunnalla käytettävissä olevan julkisen liikenteen maksua vastaava maksu tai muu siihen verrattavissa oleva kohtuullinen maksu.

244. Kuljetuspalveluja ja niihin liittyviä saattajapalveluja järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa ja joka ei voi vamman tai sairauden vuoksi käyttää julkisia liikennevälineitä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia. Kuljetuspalveluja ei järjestetä henkilölle, joka saa niitä palveluja muun lain nojalla.

245. Kuljetuspalveluihin niihin liittyvine saattajapalveluineen kuuluu vaikeavammaisen henkilön työssä käymisen, opiskelun, asioimisen, yhteiskunnallisen osallistumisen, virkistykseen tai muun sellaisen syyn vuoksi tarpeelliset, jokapäiväiseen elämään kuuluvat kuljetukset. Vammaisella henkilöllä tulee olla mahdollisuus välttämättömien töihin ja opiskeluun liittyvien matkojen lisäksi tehdä vähintään 18 yhdensuuntaista jokapäiväiseen elämään kuuluvaa asiointi- ja vapaa-ajan matkaa kuukaudessa henkilön asuinkunnan tai lähikunnan alueella. Työ- ja opiskelumatkat järjestetään tarpeen edellyttämässä laajuudessa.

246. Kuusikkokuntien vuoden 2017 raportin²⁹ mukaan kuljetuspalveluja käytettiin keskimäärin 6,3 matkaa kuukaudessa.

247. Palvelun myöntäminen ei ole riippuvainen henkilön varallisuudesta, iästä tai diagnoosista. Selvitettäessä voiko henkilö käyttää joukkoliikennevälineitä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia, tulee lääkärintodistuksen lisäksi arvioida henkilön toiminnallista ympäristöä, kuten esteettömiä julkisen liikenteen palveluja.

248. Jos kunta järjestää palvelun yhteiskuljetuksina, on kulloinkin huomioitava vaikeavammaisen yksilölliset tarpeet liikkumiseen ja valittujen keinojen soveltuvuus henkilölle. Jos yhteiskuljetukset eivät sovellu henkilölle, on kuljetuspalvelut järjestettävä yksilölliset tarpeet huomioon.

249. Kunnan on korvattava omavastuuosuuden ylittävältä osin kuljetuspalveluista vammaiselle henkilölle aiheutuneet kohtuulliset kustannukset.

250. Vaikeavammaisuuden määrittely suhteessa kuljetuspalveluihin edellyttää tapauskohtaista harkintaa sekä henkilön liikkumiseen, että joukkoliikenteen käyttöön liittyvien rajoitusten arvioimiseksi.

251. Oikeuskäytännön kautta punnittaessa kuljetuspalvelun kohtuullisuutta suhteessa kustannuksiin on maantieteellisen lähikunnan sijaan omaksuttu ajatus toiminnallisesta lähikunnasta.

252. Vaikeavammaisen henkilön ollessa laitoshoidossa, kuuluu siihen tarpeellisten kuljetuspalvelujen järjestäminen. Vammaispalvelulaki voi tulla sovellettavaksi täydentävänä, mikäli laitoshoidossa olevan henkilön palvelut eivät ole riittäviä tai hän ei saa niitä ollenkaan.

253. Yksilöllisten kuljetuspalvelujen lisäksi vammaisten henkilöiden liikkumista tuetaan eri viranomaisten hallinnoimilla auton hankinnan tukimuodoilla. Keskeisimmät tuen muodot ovat vammaispalvelulain mukainen tuki auton hankintaan, auton muutostöihin ja välineisiin sekä autoverolain (1482/1994) mukainen autoveronpalautus ja -huojennus.

254. Ahvenanmaalla, Ahvenanmaan ajoneuvoviranomainen on ottanut käyttöön ajokortin ajokokeen suorittamisen mukautettu järjestelmä erityistuen tarpeessa oleville henkilöille.

21 ARTIKLA: SANAN- JA MIELIPITEENVAPAUS JA TIEDONSAANTI

255. Sananvapaus turvataan perustuslaissa. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Lailla sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003) annetaan tarkempia säännöksiä.

256. Perustuslain mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.

257. Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Lisäksi saamenkieliset ja viittomakieliset henkilöt edustavat vähemmistöryhmiä vammaisten henkilöiden keskuudessa.

---

²⁹ https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/18_05_17_Vammaisten_palvelujen_raportti_2017.pdf

258. Hallintolain (434/2003) mukaan viranomaisten on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Viranomaisen on järjestettävä tulkitseminen ja kääntäminen asiassa, joka voi tulla vireille viranomaisen aloitteesta, jos esimerkiksi viittomakieltä käyttävä asianosainen ei osaa viranomaisessa käytettävää suomen tai ruotsin kieltä, tai asianosainen ei vammaisuuden tai sairauden perusteella voi tulla ymmärretyksi.

259. Perustuslain mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. Viittomakieliset ovat kieli- ja kulttuurivähemmistö Suomessa.

260. Viittomakielilaki (359/2015) on suppea yleislaki, jolla vahvistetaan viittomakielisten kielellisten oikeuksien huomioimista ja kehittämistä eri hallinnonaloilla. Viranomaisen on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään. Tulkitsemista ja kääntämisestä koskevia säännöksiä sisältyy useisiin eri lakeihin.

261. Viittomakielilaki koskee Suomen kansallisia viittomakielisiä eli suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä. Laissa viittomakieltä käyttävän määritelmää ei ole sidottu henkilön kuulovammaisuuteen. Viittomakielisten ydinryhmän muodostavat kuurot ja vaikeasti kuulovammaiset, jotka käyttävät viittomakieltä äidinkielenään tai ensikielenään. Viittomakieltä voidaan kuitenkin pitää äidinkielenä myös silloin, kun ainakin toinen vanhemmista tai joku vanhemmista sisaruksista on viittomakielinen ja viittomakieltä on käytetty lapsen kanssa syntymästä lähtien.

262. Hallitus antaa eduskunnalle neljän vuoden välein kielilainsäädännön soveltamista koskevan kertomuksen, jossa käsitellään myös viittomakieltä.

263. Viittomakielilain ja sen soveltamisesta kerrotaan valtioneuvoston virkamiehille suunnatussa koulutuksessa sekä oikeusministeriön syksyllä 2018 julkaisemassa kielellisiä oikeuksia koskevassa esitteessä. Oikeusministeriö on julkaissut joulukuussa 2018 videoita, joista saa tietoa kielellisistä oikeuksista suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä.

264. Valtioneuvoston kanslia on valmistellut suosituksen viittomakielten käytöstä valtioneuvoston viestinnässä.

265. Hallitus tulee perustamaan laaja-alainen viittomakieliasian neuvottelukunta arvioimaan viittomakielilain ja viittomakielisten perusoikeuksien sekä yhdenvertaisuuden toteutumista.

266. Äidinkielenään suomalaista viittomakieltä käyttää noin 4000–5000 kuuroa tai huonokuuloista henkilöä. Suomalaisella viittomakielellä on yhteensä noin 10 000–14 000 käyttäjää. Suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjiä on pitkään arvioitu olevan noin 300, joista puolet olisi kuuroja. Vuosina 2014–2015 tehdyn kartoituksen mukaan kuuroja kielenkäyttäjiä on kuitenkin noin 90. Suomenruotsalainen viittomakieli on vakavasti uhanalainen kieli, joka on vaarassa kadota ilman nopeita ja tehokkaita toimenpiteitä.

267. Valtion talousarvioesityksissä on viime vuosina varattu määrärahaa ruotsinkielisen viittomakielen elvytysohjelmaan, jota on tarkoitus jatkaa. Opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt Humanistiselle ammattikorkeakoululle erillisrahoituksen suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkitutkimuksen järjestämiseksi vuosille 2018–2019.

268. Oikeusministeriö on asettanut vuodesta 2015 lähtien noin vuodeksi kerrallaan viittomakielen yhteistyöryhmän, joka käsittelee viittomakieleen liittyviä ajankohtaisia asioita ja pyrkii varmistamaan tiedonkulkua eri toimijoiden välillä.

269. Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärää ja opetusjärjestelyjä perusopetuksessa selvitetiin Opetushallituksen ja Kuurojen Liitto ry:n toimesta lukuvuonna 2013–2014³⁰.

270. Vuonna 2016 Opetushallitus julkaisi Viittomakieliset oppilaat perusopetuksessa -esitteet³¹ suomeksi ja ruotsiksi.

271. Opetushallitus tuottaa viittomakielen digitaalisia oppimateriaaleja kaikkien vapaaseen käyttöön. Tuotannossa on tällä hetkellä kaksi viittomakielistä digitaalista oppimateriaalia: viittomakieli ja kirjallisuus vuosiluokilla 1-2 sekä suomi viittomakielisille vuosiluokilla 1-2.

272. Kuurojen Liitto ry ja Kotimaisten kielten keskus (Kotus) julkaisivat Suomen viittomakielten kielipoliittisen ohjelman vuonna 2010³². Kotuksen yhteydessä toimii asiantuntijaelimenä viittomakielten lautakunta, joka antaa suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen käyttöä koskevia suosituksia.

273. Vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluista annetun lain (133/2010) mukaan oikeus tulkkauspalveluun on henkilöllä, jolla on kuulonäkövamma, kuulovamma tai puhevamma ja joka vammansa vuoksi tarvitsee tulkkausta työssä käymiseen, opiskeluun, asiointiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, harrastamiseen tai virkistykseen. Lisäksi edellytyksenä on, että henkilö kykenee ilmaisemaan omaa tahtoaan tulkkauksen avulla ja hänellä on käytössään jokin toimiva kommunikointikeino.

274. Tulkkauspalvelulain mukaista tulkkausta järjestetään, jos vammaisen henkilö ei saa riittävä ja hänelle sopivaa tulkkausta muun lain nojalla tai jos muun lain nojalla annettavan palvelun saaminen viivästyy tai palvelun antamiseen on muu perusteltu syy.

275. Kuulo- tai puhevammaisella henkilöllä on lain mukaan oikeus saada tulkkausta 180 tuntia vuodessa ja kuulonäkövammaisella henkilöllä 360 tuntia vuodessa. Lisätunteja on mahdollista saada asiakkaan yksilölliset tarpeet huomioiden. Palvelua voi käyttää ulkomaan matkoilla, jos matka liittyy henkilön tavanomaiseen elämään, opiskeluun tai työssä käymiseen.

276. Tulkkauspalvelu voidaan järjestää etätulkkauksena, jos se on palvelunkäyttäjän yksilölliset tarpeet huomioiden mahdollista ja perusteltua.

277. KELA vastaa tulkkauspalvelun järjestämisestä ja siihen liittyvien kustannusten korvaamisesta. Vuonna 2018 KELA oli varautunut ostamaan tulkkausta 49 miljoonalla eurolla, kun vastaava summa vuonna 2016 oli 42,9 miljoonaa. Tulkkauspalvelu on käyttäjälle maksutonta. KELA:n järjestämän tulkkauspalvelun laajentamisesta hätäkeskuspalveluihin kuulovammaisten osalta tullaan järjestämään vuonna 2019 pilottihanke.

278. KELA voi järjestää tulkkauspalvelun tuottamalla palvelun itse tai hankkimalla sen muilta palveluntuottajilta. Käytännössä KELA on järjestänyt palvelun hankkimalla sen yksityisiltä palveluntuottajilta. KELA:n tulee järjestää tulkkauspalvelu kokonaistaloudellisesti edullisimmin huomioiden samalla asiakkaiden yksilölliset tarpeet. Tulkkauspalvelua järjestettäessä on huomioitava palvelunkäyttäjän toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkiensä ja kulttuuritaustansa.

---

³⁰https://www.oph.fi/download/158006_kuurojen_ja_viittomakielisten_oppilaiden_lukumaara_ja_opetusjarjestelyt.pdf

³¹ https://www.oph.fi/download/176947_viittomakieliset_oppilaat_perusopetuksessa.pdf

³² http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk15/Viittomakielten_kielipoliittinen_ohjelma.pdf

279. Yleisradio lähettää päivittäin Ylen uutiset viittomakielellä -lähetyksiä sekä viittomakielelle tulkattuja ajankohtaisohjelmia.

280. Vuonna 2014 julkaistun selkokielen tarvearvion³³ mukaan selkokielen tarpeen on arveltu olevan lasten ja nuorten keskuudessa 8–12 % ikäluokasta ja työikäisessä väestössä 6–10 % ikäluokasta. Vanhusiässä selkokielisen materiaalin tarve on noin 15–20 %. Tämän lisäksi selkokielestä on hyötyä tietyissä tilanteissa suuremmalle, noin 20–25 %:lle väestöstä selkokielen tarvitsijat mukaan luettuna. Selkokielen tarvitsijoita on Suomessa siis yli 500 000 eli noin 10 % väestöstä. Lisäksi selkokielelle on tarvetta myös ruotsin kielellä.

281. Selkokeskus teki keväällä 2015 yhteistyössä Suomen Kuntaliiton kanssa kunnille kyselyn selkokielen tarpeesta. Vastanneista kunnista 10 % oli tuottanut jotain selkokielistä materiaalia. Valtionhallinnon tiedotusmateriaalien tuotannossa kolmannes vastaajista oli tuottanut tiedotusmateriaalia selkokielellä.³⁴

282. Ålands Radio & TV on kehittänyt saavutettavaa grafiikkaa Ahvenanmaan kanavalla. Ahvenanmaan kanavalla saa päivittäiset uutiset tekstimuodossa. Postipalveluja koskeva maakuntalaki (ÅFS 2007:60) edellyttää pääsääntöisesti postitoimijoiden tarjoavan näkövammaisille alle 7 kiloa painavien pistekirjoitusta sisältävien lähetysten toimittamista maksuttaturvataan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha. Kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton.

22 ARTIKLA: YKSITYISYYDEN KUNNIOITTAMINEN

283. Perustuslaissa turvataan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha. Kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton.

284. Rikoslaisissa säädetään yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevista rikoksista kuten kotirauhan rikkomisesta, salakuuntelusta ja -katselusta, yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä ja kunnianloukkauksesta.

285. Laissa viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) lähtökohtana on, että viranomaisien asiakirjat ovat julkisia. Asiakirjat, jotka sisältävät tietoja sosiaalihuollon asiakkaasta tai työhallinnon henkilöasiakkaasta sekä tämän saamasta etuudesta tai tukitoimesta taikka sosiaalihuollon palvelusta tai työhallinnon henkilöasiakkaan palvelusta taikka tietoja henkilön terveydentilasta tai vammaisuudesta taikka hänen saamastaan terveydenhuollon ja kuntoutuksen palvelusta taikka tietoja henkilön seksuaalisesta käyttäytymisestä ja suuntautumisesta ovat salassa pidettäviä, jollei erikseen toisin määrätä.

286. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) 2016/679 (yleinen tietosuoja-asetus) ja tietosuojalain (1050/2018) tarkoituksena on toteuttaa yksityiselämän suojaa henkilötietoja käsiteltäessä. Erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien henkilötietojen, kuten terveystiedot (ml. henkilön vammaisuus), käsittely on pääsääntöisesti kielletty, jollei tietojen käsittelylle ole oikeusperustetta. Käsittelykielto ei estä muun muassa terveydenhuollon toimintayksikköä tai terveydenhuollon ammattihenkilöä käsittelemästä näiden tässä toiminnassa saamia tietoja rekisteröidyn terveydentilasta, sairaudesta tai vammaisuudesta tai häneen kohdistetuista hoitotoimenpiteistä taikka muita rekisteröidyn hoidon kannalta välttämättömiä tietoja eikä esimerkiksi vakuutuslai-

³³ <http://selkokeskus.fi/selkokieli/tarvearvio/>

³⁴ http://selkokeskus.fi/wordpress/wp-content/uploads/2017/03/Kuntakysely_raportti.pdf

tosta käsittelemästä vakuutustoiminnassa saatuja tietoja vakuutetun ja korvauksenhakijan terveydentilasta, sairaudesta tai vammaisuudesta.

287. Potilasasiakirjoista ja hoitoon liittyvästä materiaalista ja niiden salassapidosta säädetään potilaslaissa (785/1992). Yksityisyyden suojasta työelämässä annetussa laissa (759/2004) säädetään työntekijän henkilötietojen keräämisen yleisistä edellytyksistä ja terveydentilaa koskevien tietojen käsittelystä. Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (812/2000) säädetään salassapidosta, vaitiolovelvollisuudesta sekä salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta.

288. Ahvenanmaalla soveltuu maakuntalaki yleisten asiakirjain julkisuudesta (ÅFS 1977:72) ja maakuntalaki henkilötietojen käsittelystä maakunnan hallituksen toiminnassa ja kunnallishallinnossa (ÅFS 2007:88). Maakunnan hallitus kehittää erityislainsäädäntöä sosiaalihuollon asiakkaita koskevista asiakirjoista.

23 ARTIKLA: KODIN JA PERHEEN KUNNIOITTAMINEN

289. Vammaisilla henkilöillä on oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe. Rajoitteena ovat avioliittolain (234/1929) yleiset avioliiton esteet.

290. Edunvalvojalla ei ole kelpoisuutta päämiehensä puolesta antaa suostumusta avioliittoon tai lapseksiottamiseen, tunnustaa isyyttä, hyväksyä isyyden tunnustamista, tehdä tai peruuttaa testamenttia eikä edustaa päämiestään muussa sellaisessa asiassa, joka on näihin rinnastuvin tavoin henkilökohtainen.

291. Adoptiolain (22/2012) mukaan alaikäisen lapsen adoptio voidaan vahvistaa, jos sen harkitaan olevan lapsen edun mukaista ja on selvitetty, että lapsi tulee saamaan hyvän hoidon ja kasvatuksen. Lain esitöiden mukaan adoptionhakijan vammaisuus ei sinänsä ole adoption este. Adoption hakijan vammaisuuden mahdolliset vaikutukset hänen kykyynsä huolehtia lapsen hyvästä hoidosta ja kasvatuksesta on vain yksi seikka, joka päätöstä tehtäessä on huomioitava muiden olosuhteiden ohella.

292. Perustuslaissa säädetään julkisen vallan velvollisuudesta tukea perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen oikeus ja velvollisuus huolehtia lapsen hyvinvoinnista.

293. Lapsilla ja perheillä on ensisijaisesti oikeus yleisiin sosiaalihuollon palveluihin. Vuoden 2015 alusta lähtien lapsiperheiden välttämättömät kotipalvelut säädettiin subjektiiviseksi oikeudeksi sosiaalihuoltolain nojalla. Kotipalvelua annetaan toimintakykyä alentavan syyn tai erityisen perhe- tai elämäntilanteen perusteella esimerkiksi perheessä, jossa on vammaisen lapsi. Myös lastensuojelun asiakkailta on oikeus kotipalvelun saamiseen. Palvelun tarkoituksena on tukea perheitä heidän arjessaan ja vahvistaa heidän omia voimavarojaan. Palvelun on tarkoitus myös toimia tehokkaana ehkäisevänä lastensuojeluna.

294. Lastensuojelulain mukaan lapsia ja perheitä on tuettava ehkäisevän lastensuojelun keinoin. Ehkäisevää lastensuojelua on tuki ja erityinen tuki, jota annetaan esim. opetuksessa, nuorisotyössä, päivähoitossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa.

295. Vanhemman tai lapsen vammaisuus ei itsessään ole peruste lastensuojelun asiakkuudelle. Jos peruspalveluissa tai esimerkiksi vammaisille henkilöille tarkoitetuissa palveluissa tarjottava

tuki tai erityinen tuki eivät riitä lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamiseen, on lapsi ja perhe ohjattava lastensuojelupalvelujen piiriin. Lievimmän puuttumisen periaatteen mukaisesti lapsia ja perheitä on tuettava ensisijaisesti avohuollon tukitoimin.

296. Lastensuojelulain mukaan lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja on järjestettävä sijaishuolto, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi itse vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään. Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.

297. Lapsen kodin ulkopuolelle tehtävän sijoituksen tarkoituksena on turvata lapsen hyvinvointi, kasvu ja kehitys. Sijaishuoltopaikan valinnassa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tarpeisiin ja huostaanoton perusteisiin. Tavoitteena on, että lapsen sijaishuolto järjestetään ensisijaisesti perhehoitona ja laitoshuoltoa järjestetään vain, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla. Ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle on selvitettävä lapsen vanhemman, jonka luona lapsi ei pääasiallisesti asu, sukulaisten tai muiden lapselle läheisten henkilöiden mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan tai muutoin osallistua lapsen tukemiseen.

298. Sijoitetulla lapsella on oikeus tavata ja pitää yhteyttä vanhempiinsa, sisaruksiinsa ja muihin hänelle läheisiin henkilöihin. Viranomaisten on tuettava lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpitoa. Lapsen sijaishuollon aikana lapselle ja vanhemmille annettavan tuen tavoitteena on perheen jälleenyhdistäminen.

299. Vammaispalvelulain uudistamisen yhteydessä on kiinnitetty huomiota vammaisten lasten asemaan ja asumiseen.

24 ARTIKLA: KOULUTUS

300. Uusi varhaiskasvatustalaki (540/2018) tuli voimaan 1.9.2018. Jokaisella lapsella on oikeus saada varhaiskasvatusta 20 tuntia viikossa. Oikeus kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen on, jos lapsen vanhemmat tai muut huoltajat työskentelevät kokoaikaisesti, opiskelevat päätoimisesti, tai toimivat yrittäjänä. Tarpeen mukaan oikeus 20 tuntia laajempaan varhaiskasvatukseen on myös esimerkiksi vanhemman osa-aikaisen työssäkäynnin tai kuntoutuksen vuoksi. Varhaiskasvatusta on järjestettävä kokopäiväisenä, jos se on tarpeen esimerkiksi lapsen kehityksen, tuen tarpeen tai perheen olosuhteiden takia.

301. Lapselle laaditaan henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma, johon kirjataan tavoitteet lapsen varhaiskasvatukseen toteuttamiseksi lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevalla tavalla sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi. Lisäksi suunnitelmaan kirjataan lapsen tarvitseman tuen tarve, tukitoimenpiteet ja niiden toteuttaminen.

302. Varhaiskasvatusta kehitetään inklusioperiaatteen mukaisesti, jolloin kaikki lapset voivat osallistua varhaiskasvatukseen tuen tarpeista tai vammaisuudesta riippumatta.

303. Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki perustuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Tuki annetaan ensisijaisesti erilaisin joustavin järjestelyin lapsen omassa päiväkotitai perhepäivähoitoryhmässä. Lapsen edun vaatiessa tukea voidaan järjestää myös osittain tai kokonaan erityisryhmässä. Muussa varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää erityislastentarhanopettajan konsultaatiota lapsen

tuen järjestämisessä. Yhteistyössä huoltajien kanssa voidaan myös sopia, että lapsi siirtyy päiväkotiin säännölliseen varhaiskasvatukseen saadakseen tarvitsemaansa tukea.

304. Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista.

305. Perusopetuslaissa (628/1998) säädetään perusopetuksesta ja oppivelvollisuudesta.

306. Opetuskielenä voi olla suomen tai ruotsin lisäksi myös viittomakieli. Äidinkielenä voidaan opiskella oppimäärää viittomakieli ja kirjallisuus.

307. Perusopetuslaissa säädetään opetukseen osallistuvan oikeudesta saada työpäivinä riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Oppilaalla, joka on tilapäisesti jäänyt jälkeen opinnoissaan tai muutoin tarvitsee oppimisessaan lyhytaikaista tukea, on oikeus saada tukiopetusta. Oppilaalla, jolla on vaikeuksia oppimisessaan tai koulunkäynnissään, on oikeus saada osa-aikaista erityisopetusta muun opetuksen ohessa.

308. Oppilaalle, joka tarvitsee oppimisessaan tai koulunkäynnissään säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tukimuotoja, on annettava tehostettua tukea hänelle tehdyn oppimissuunnitelman mukaisesti. Perusopetuslain mukainen erityinen tuki muodostuu erityisopetuksesta ja muusta tuesta. Tästä tulee tehdä kirjallinen päätös, jossa määrätään esimerkiksi mahdollisista avustajapalveluista. Ennen päätöksen tekemistä opetuksen järjestäjän on kuultava oppilasta ja tämän huoltajaa tai laillista edustajaa. Erityisen tuen päätös voidaan tehdä ennen esi- tai perusopetuksen alkamista tai sen aikana ilman sitä edeltävää pedagogista selvitystä ja oppimisen tehostetun tuen antamista, jos psykologisen tai lääketieteellisen arvion perusteella ilmenee, että oppilaan opetusta ei esimerkiksi vamman tai sairauden vuoksi voida antaa muuten. Oppilaalle on laadittava henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. Erityisopetus järjestetään oppilaan etu ja opetuksen järjestämisedellytykset huomioiden muun opetuksen yhteydessä, osittain tai kokonaan erityisluokalla tai muussa soveltuvassa paikassa.

309. Vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden tai muulla tavoin vammaisen tai vakavasti sairaan oppilaan opetus voidaan järjestää oppiainejaon sijasta toiminta-alueittain. Tästä päätetään erityisen tuen päätöksessä. Opetus järjestetään toiminta-alueittain vain, kun oppilas ei kykene opiskelemaan edes oppiaineiden yksilöllistettyjä oppimääriä. Toiminta-alueet ovat motoriset taidot, kieli ja kommunikaatio, sosiaaliset taidot, päivittäisten toimintojen taidot ja kognitiiviset taidot. Tällaisen opetuksen tavoitteena on antaa oppilaalle tietoja ja taitoja, joiden avulla hän suoriutuu mahdollisimman itsenäisesti elämässään.

310. Jos lapsen vamman tai sairauden vuoksi on ilmeistä, ettei perusopetuksen tavoitteita pystytä saavuttamaan yhdeksässä vuodessa, alkaa oppivelvollisuus jo 6-vuotiaana ja kestää 11 vuotta (pidennetty oppivelvollisuus).

311. Vuonna 2017 oli pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä 10 457 oppilasta esi-, perus- ja lisäopetuksessa. Se on 24 % kaikista erityistä tukea saavista oppilaista.

312. Pääministeri Rinteen hallitusohjelman mukaan tullaan selvittämään varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen lainsäädännön päivytystarpeet viittomakielilain ja vammaisyleissopimuksen näkökulmasta.

313. Oppilaalla on oikeus saada jokaisena koulun työpäivänä maksuton, täysipainoinen ateria sekä tietyin edellytyksin maksuton koulukuljetus. Vammaisella tai muulla erityistä tukea tarvitsevalla on lisäksi oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät apuvälineet.

314. Lapsiasiavaltuutetun vuoden 2016 vuosikirjan mukaan osissa kunnista haasteena on ollut, että lähikouluperiaate ja inklusio yleisopetuksen ryhmiin ei toteudu, vaan lapsia on siirretty erityiskouluihin tai -ryhmiin, vaikka he kykenisivät käymään kouluaan lähikouluissa tai tavallisessa luokassa riittävän tuen turvin.

315. Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2015 asettaman vaativan erityisen tuen kehittämissryhmän tehtävänä oli selvittää poikkeavien opetusjärjestelyiden laajuutta ja toimintatapoja ja kehittää erityisen tuen oppilaiden joustavaa koulupolkua. Kehittämissryhmän loppuraportti sisälsi 12 kehittämisehdotusta, joilla pyritään turvaamaan jokaisen oppilaan oikeus saada opetusta aina kun se oppilaan terveydentila huomioiden on mahdollista.³⁵

316. Opetus- ja kulttuuriministeriö on käynnistänyt VIP-ohjaus- ja palveluverkostoja, joiden tehtävänä on muun muassa vaativan erityisen tuen kehittäminen. Tavoitteena on vastata nykyistä joustavammin ja monipuolisemmin vaativan erityisen tuen oppilaiden ja heidän opettajiensa tarpeisiin lähikouluissa.

317. Lukiolain (629/1998) mukaan opetuskielenä lukiossa voi olla viittomakieli. Myös lukiossa äidinkielenä voidaan opiskella oppimäärää viittomakieli ja kirjallisuus. Ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain (672/2005) mukaan äidinkielen koe voi olla suomi tai ruotsi toisena kielenä oppimäärään perustuva koe, jos kokelas on viittomakieltä äidinkielenään tai ensikiele-nään käyttävä.

318. Lukiolain mukaan vammaisella tai muusta syystä erityistä tukea tarvitsevalla opiskelijalla on oikeus opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin, muihin opetuspalveluihin ja opiskelija-huollon palveluihin sekä erityisiin apuvälineisiin. Opiskelijan opiskelu voidaan järjestää osittain toisin kuin laissa säädetään, jos se on perusteltua opiskelijan terveydentilaan liittyvistä syistä, kuten vammasta. Opiskelijan vamma on lukiossa otettava huomioon opiskelijan arvioinnissa ja opiskelijalla on tarvittaessa oltava mahdollisuus erityisjärjestelyihin ja vaihtoehtoiisiin osaamisen osoittamisen tapoihin.

319. Ylioppilastutkinnosta annetun valtioneuvoston asetuksen (915/2005) mukaan, jos kokelaalla on vamma taikka luku- tai kirjoitushäiriö, hänen kokeensa voidaan järjestää erityisjärjestelyin.

320. Ylioppilastutkinnon kokeet suoritettiin ensi kertaa kokonaisuudessaan digitaalisesti kevääl-lä 2019. Digitaalisen ylioppilastutkinnon kehitystyö jatkuu Ylioppilastutkintolautakunnassa.

321. Uusi lukiolaki (714/2018) tuli voimaan 1.8.2019. Sen mukaan lukiolaisille tarjotaan lisää henkilökohtaista opinto-ohjausta, oppimisen tukea ja tarvittaessa erityisopetusta.

322. Uusi laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017) tuli voimaan 1.1.2018. Tavoitteena on mahdollistaa koulutukseen hakeutuminen ja pääsy joustavasti eri hakuväylien kautta, ja turvata opiskelupaikka jokaiselle perusopetuksen päättäneelle, myös vaativaa erityistä tukea tarvitseville hakijoille. Erityistä tukea tarvitsevien koulutus järjestetään ensisijaisesti ammatillisessa koulu-tuksessa yhdessä muiden kanssa. Vapaa hakeutumisoikeus mahdollistaa tarvittaessa vaativaa erityistä tukea tarvitseville koulutuksen ammatillisessa erityisoppilaitoksessa.

323. Koulutuksen järjestäjä voi järjestämisluvassa määrätyn opetuskielen lisäksi antaa opetusta esimerkiksi viittomakielellä.

---

³⁵ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-495-5>

324. Opiskelijalla on oikeus erityiseen tukeen, jos hän esimerkiksi vamman vuoksi tarvitsee pitkäaikaista tai säännöllistä tukea tutkinnon tai koulutuksen perusteiden mukaisten ammattitaitovaatimusten tai osaamistavoitteiden saavuttamiseksi.

325. Vaativan erityisen tuen tehtävän saaneen koulutuksen järjestäjän tehtävänä on järjestää koulutusta opiskelijoille, joilla on vaikeita oppimisvaikeuksia taikka vaikea vamma tai sairaus, joiden vuoksi opiskelija tarvitsee yksilöllistä, laaja-alaista ja monipuolista erityistä tukea.

326. Erityistä tukea saavan opiskelijan osalta ammatillisen perustutkinnon perusteiden mukaista osaamisen arviointia voidaan mukauttaa laatimalla opiskelijalle yksilöllinen osaamisen arviointi.

327. Ammatillisen perustutkinnon perusteiden mukaisista ammattitaitovaatimuksista tai osaamistavoitteista voidaan poiketa, jos ne ovat olosuhteet tai aiemmin hankittu osaaminen huomioiden joiltakin osin opiskelijalle kohtuuttomia tai poikkeaminen on perusteltua opiskelijan vammaan tai terveydentilaan liittyvistä syistä.

328. Reformin toimeenpanon tueksi on asetettu ammatillisen koulutuksen vaativan erityisen tuen kehittämisryhmä edistämään eri toimijoiden yhteistyötä ja selvittämään vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden ammatillisen koulutuksen toimeenpanoon liittyviä haasteita ja tarpeita.

329. Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2016 tekemän selvityksen mukaan perusopetuksesta toiselle asteelle siirtyvien vaikeimmin vammaisten määrä oli n. 350. Vaikeimmin vammaisten määrä on keskimäärin 1.9 % kaikista opiskelijoista. Laajemman määrittelyn mukaan vammaisia opiskelijoita perusopetuksesta toiselle asteelle siirtyy vuosittain noin 1160.

330. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen toimintaa sääntelevät yliopistolaki (558/2009) ja ammattikorkeakoululaki (932/2014), joissa säädetään erikseen opiskelijavalinnan yhdenvertaisuudesta. Terveystilaan tai toimintakykyyn liittyvä seikka ei saa olla esteenä opiskelijaksi ottamiselle. Opiskelijaksi ei kuitenkaan voida ottaa sitä, joka ei ole terveystilaltaan tai toimintakyvyltään kykenevä opintoihin liittyviin käytännön tehtäviin tai harjoitteluun, jos opintoihin liittyvät turvallisuusvaatimukset sitä edellyttävät ja jos estettä ei voida kohtuullisin toimin poistaa.

331. Korkeakouluopiskelijoiden vammaisuudesta ei ole rekisteripohjaisia tilastoja. THL:n tekemän selvityksen mukaan toimintarajoitteisista henkilöistä vain 23 % oli suorittanut korkea-asteen tutkinnon, kun muussa väestössä vastaava osuus oli 40 %.³⁶ EUROSTUDENT opiskelijatutkimuksen (2017)³⁷ mukaan korkeakouluopiskelijoista 28 % on fyysinen vamma, toimintarajoite tai pitkäaikainen terveysongelma. ANED on myös tuottanut EU:n jäsenvaltioiden välillä vertailukelpoista tietoa vammaisten henkilöiden koulutuksesta.³⁸

332. Erityisopettajien ja erityisluokanopettajien saatavuutta on parannettu koulutuslisäyksillä. Erityisluokanopettajista ja erityisopettajista 86,6 prosenttia on muodollisesti kelpoisia. Koulutustavoitteiden lisäyksiä on tehty myös erityislastentarhanopettajakoulutukseen vuodesta 2017 lähtien.

333. Hoitamaansa tehtävään kelpoisten erityisluokanopettajien ja erityislastentarhanopettajien suhteellinen osuus oli kasvanut vuodesta 2013 vuoteen 2016 8,3 prosenttiyksikköä. Alueellisesti tarkasteltuna kelpoisten opettajien osuus vaihtelee maakunnittain.

³⁶ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-946-0>.

³⁷ <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80534/okm37.pdf>

³⁸ <https://www.disability-europe.net/downloads/995-task-1-2018-2019-statistical-indicators-eu2020>

334. Opettajankoulutuksessa on käynnistetty vuonna 2017 erityisopettaja- ja erityisluokanopettajakoulutusta antavien yliopistojen yhteinen kehittämisprojekti, jota opetus- ja kulttuuriministeriö rahoittaa. Projekti kohdistuu erityisopettajakoulutuksen kehittämiseen. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella on vuonna 2018 yliopistoissa käynnistetty opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa vaativaan erityiseen tukeen liittyvän osaamisen vahvistamisen hanke (TU-VET), joka tukee kansallisen valtakunnallisen vaativan erityisen tuen ohjaus- ja palveluverkoston toimintaa.

335. Viittomakielen ja viittomakielinen opettajankoulutus on Jyväskylän yliopiston valtakunnallisena tehtävänä siihen kuuluvalla erillisrahoituksella.

336. Näkövammaisten kirjaston Celian oppimateriaalit muuttuivat maksuttomiksi vuoden 2018 alusta alkaen.

337. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) tarkoituksena on edistää opiskelijoiden oppimista, terveyttä, hyvinvointia ja osallisuutta sekä opiskeluympäristön terveellisyyttä, turvallisuutta ja esteettömyyttä, sekä turvata opiskeluhoitopalvelujen yhdenvertainen saatavuus ja laatu. Perusopetusta järjestävä tai ammatillista koulutusta antava oppilaitos, jonka tehtävänä on opetuksen järjestäminen vaikeimmin vammaisille, saa järjestää opetuksen ja koulutuksen tueksi opiskelijoilleen terveydenhuollon palveluja.

338. Ahvenanmaan peruskoulun opetussuunnitelman mukaan vammaiset oppilaat osallistuvat opetuksen salliessa tavalliseen opetukseen. Opetuksen järjestämisen ja vaihtoehtoisten opetustapojen joustavuuden lisäämiseksi maakunnan hallitus on ryhtynyt maakunnan peruskoululain (ÅSS 1995:18), peruskoulun opetussuunnitelman sekä maakunnan lukiokoulutuslain (ÅSS 2011:13) uudistukseen. Peruskoulun opetussuunnitelman uusi erityisopetuksen ohjeistus ”Oppimisen tukeminen” sisällytetään myös lukiokoulutuksen opetussuunnitelmaan johdonmukaisuuden ja jatkuvuuden saavuttamiseksi. Maakunnan hallituksen tarkoituksena on myös laatia toimintasuunnitelman erityisopetuksen kehittämiseksi Ahvenanmaan ammattikorkeakoulussa.

25 ARTIKLA: TERVEYS

339. Suomessa terveydenhuoltopalvelujen tuottaminen on julkisen vallan lakisääteinen velvoite, josta vastaavat ensisijaisesti kunnat ja kuntayhtymät. Pääministeri Rinteen hallituksen tavoitteena on toteuttaa sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus, jolloin sosiaali- ja terveystalouden järjestämisvastuu siirretään isompien itsehallinnollisten maakuntien tehtäväksi.

340. Potilaslain perusteella jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon niiden voimavarojen rajoissa, jotka kulloinkin ovat terveydenhuollon käytettävissä. Potilaalla on lain mukaan oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Terveydenhuoltolain mukaan sairaanhoito on toteutettava potilaan lääketieteellisen tarpeen ja käytettävissä olevien yhtenäisten hoidon perusteiden mukaisesti.

341. Potilaan hoito tulee potilaslain mukaan tapahduttava yhteisymmärryksessä potilaan kanssa. Jos potilas kieltäytyy tietystä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla.

342. Jos täysi-ikäinen potilas ei mielenterveydenhäiriön, kehitysvammaisuuden tai muun syyn vuoksi pysty päättämään hoidostaan, potilaan laillista edustajaa taikka lähiomaista tai muuta

läheistä on ennen tärkeän hoitopäätöksen tekemistä kuultava sen selvittämiseksi, millainen hoito parhaiten vastaisi potilaan tahtoa. Jos tästä ei saada selvitystä, potilasta on hoidettava tavalla, jota voidaan pitää hänen henkilökohtaisen etunsa mukaisena. Tällaisissa tapauksissa tulee hoitoon saada potilaan laillisen edustajan taikka lähiomaisen tai muun läheisen suostumus. Suostumusta annettaessa tulee huomioida potilaan aiemmin ilmaisema tahto tai, jos hoitotahtoa ei ole ilmaistu, hänen henkilökohtainen etunsa. Jos laillinen edustaja, lähiomainen tai muu läheinen kieltää hoidon antamisen tai hoitotoimenpiteen tekemisen potilaalle, potilasta on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä suostumisesta kieltäytyvän henkilön kanssa muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. Jos laillisen edustajan, lähiomaisen tai muun läheisen näkemykset hoidosta eroavat toisistaan, potilasta on hoidettava tavalla, jota voidaan pitää hänen henkilökohtaisen etunsa mukaisena.

343. Tutkimusta, hoitoa tai lääkinnällistä kuntoutusta koskevasta suunnitelmasta tulee ilmetä potilaan hoidon järjestäminen ja toteuttamisaikataulu ja se tulee laatia yhteisymmärryksessä potilaan kanssa. Jos potilas ei pysty osallistumaan suunnitelman laatimiseen, se on laadittava yhteisymmärryksessä potilaan omaisen, läheisen tai laillisen edustajan kanssa.

344. Potilasasiamiehen lakisääteisenä tehtävänä on neuvoa ja antaa tietoa potilaan asemasta ja oikeuksista.

345. THL:n selvityksen mukaan vammaisten henkilöiden ja koko väestön välillä on havaittavissa terveyseroja eikä kaikki ole selitettävissä vammaisuudella. Hyväksi tai melko hyväksi terveytensä koki 39 % toimintarajoitteisista henkilöistä, kun muussa väestössä vastaava luku oli 78 %.³⁹

346. Potilaalle on annettava selvitys hänen terveydentilastaan, hoitovaihtoehtoista sekä niiden vaikutuksista ja muista hoitoon liittyvistä seikoista siten, että potilas riittävästi ymmärtää sen sisällön. Jos terveydenhuollon ammattihenkilö ei osaa potilaan käyttämää kieltä taikka potilas ei aisti- tai puhevian vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta.

347. Vammaisilla henkilöillä on oikeus päättää omaan seksuaalisuuteensa liittyvistä asioista. Seksuaali- ja lisääntymisterveys on otettu yhä enenevässä määrin osaksi kehitysvammaisten henkilöiden ohjausta. Monissa kehitysvammaisten asumisyksiköissä on seksuaalivaihtoehtoja kouluttautuneita ohjaajia.

348. THL:n seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelmassa 2014-2020 kiinnitetään erityistä huomiota vammaisten ikätasoiseen seksuaalikasvatukseen sekä yhdenvertaiseen seksuaaliterveyspalvelujen saatavuuteen.

349. Vakuutusyhtiölaki (521/2008) edellyttää vakuutusyhtiöiden noudattavan vakuutustoimintaa koskevaa lainsäädäntöä ja hyvää vakuutustapaa. Rikoslaisissa on kriminalisoitu elinkeinotoiminnassa, kuten vakuutuspalveluiden tarjonnassa, ilman hyväksyttävää syytä tapahtuva eri asemaan asettaminen esimerkiksi vammaisuuden perusteella. Lisäksi yhdenvertaisuuslain syrjinnän suoja koskee vakuutustuotteiden tarjontaa.

350. Vakuutusopimuslaki (543/1994) koskee vapaaehtoisia vakuutuksia, joiden luonteeseen kuuluu sopimusvapaus. Vakuutuksenantajalla ei ole velvollisuutta tehdä vakuutusopimusta jokaisen kanssa. Vakuutuspalveluja ei kuitenkaan saa tarjota syrjivästi, vaan esimerkiksi vammaisuuteen liittyvään syyhyn perustuvalla erilaisella kohtelulla tulee olla hyväksyttävä peruste.

---

³⁹ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-946-0>.

351. Vapaaehtoisissa henkilövakuutuksissa asiakkaan vammaisuus yhtä lailla kuin terveydentila voi vaikuttaa vakuutuksen saamiseen yksilöllisesti. Päätös vakuutuksen myöntämisestä tai epäamisestä tulee tehdä lääketieteellisen riskiarvion perusteella ja siihen vaikuttaa myös haetun vakuutuksen laatu.

352. Eduskunnan talousvaliokunta on lausunnossaan (TaVL3/2010 vp) katsonut, ettei vammaisuus saa lähtökohtaisesti olla vakuutushakemuksen hylkäysperuste, vaan joihinkin vammatyyppeihin liittyvä, todellinen kohonnut riski voidaan yleensä ottaa kohtuullisella tavalla huomioon vakuutusmaksussa ja -ehdoissa.

353. Jos vakuutuksenhakija epäilee, että häneltä on evätty vakuutus epäasiallisin, hyvästä vakuutustavasta poikkeavin perustein, hän voi ottaa yhteyttä vakuutusyhtiöiden toiminnan lainmukaisuutta valvovaan Finanssivalvontaan. Hakija voi myös saattaa asian vakuutus- tai kuluttajariitalautakuntaan, joiden ratkaisut ovat suositusluontoisia.

26 ARTIKLA: KUNTOUTUS

354. Terveystieteiden mukaan kunnan on järjestettävä potilaan sairaanhoitoon liittyvä lääkkinnällinen kuntoutus. Lääkkinnälliseen kuntoutukseen kuuluu kuntoutusneuvonta ja kuntoutusohjaus, potilaan toiminta- ja työkyvyn sekä kuntoutustarpeen arviointi, kuntoutustutkimus, jonka avulla selvitetään potilaan kuntoutusmahdollisuuksia, toimintakyvyn parantamiseen ja ylläpitämiseen tähtäävät terapiat sekä muut tarvittavat kuntoutumista edistävät toimenpiteet, apuvälinepalvelut, sopeutumisvalmennus, ja kuntoutusjaksot laitosp- tai avohoidossa.

355. Kuntoutus muodostaa yhdessä tarpeenmukaisen hoidon kanssa toiminnallisen kokonaisuuden. Lääkkinnällisen kuntoutuksen tarve, tavoitteet ja sisältö on määriteltävä kirjallisessa yksilöllisessä kuntoutussuunnitelmassa. Kunta vastaa lisäksi kuntoutuspalvelun ohjauksesta ja seurannasta sekä nimeää potilaalle tarvittaessa kuntoutuksen yhdyshenkilön. Kunnalla ei ole velvollisuutta järjestää edellä tarkoitettua kuntoutusta, jos lääkkinnällisen kuntoutuksen järjestäminen on Kelan tehtävänä.

356. Jos henkilö tarvitsee kuntoutusta, jota ei ole säädetty kunnan tehtäväksi tai jota ei ole tarkoituksenmukaista järjestää perusterveydenhuollossa, kunnan tehtävänä on huolehtia siitä, että asianomaiselle annetaan tietoja muista kuntoutusmahdollisuuksista. Palvelujen yhteensovittaminen muiden kuntoutusta antavien tahojen kanssa määritellään potilaan yksilöllisessä kuntoutussuunnitelmassa.

357. Sosiaalista kuntoutusta järjestävät kunnat ja järjestöt. Järjestöt eivät kuitenkaan voi järjestää kuntoutusta, jonka järjestäminen kuuluu kunnan lakisääteiseen järjestämisvastuuseen. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluista säädetään sosiaalihuoltolaissa. Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaalihoitajien keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Kuntoutuksen kuuluu muun muassa sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen ja valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen. Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista esimerkiksi työhön tai opiskelupaikkaan.

358. Vammaisen henkilön työ- ja toimintakykyä ylläpitäviä palveluja myönnetään sosiaalihuoltolain tarkoittamana työllistymistä tukevana toimintana ja toimintakykyä ylläpitävänä ja edistävänä työtoimintana. Lisäksi kehitysvammalaisissa säädetään erityishuollon tarpeessa olevalle henkilölle järjestettävästä työhönvalmennusta, työtoiminnasta sekä muusta virikkeitä antavasta toiminnasta.

359. Henkilön oikeus toimintakykyä ylläpitävään ja edistävään toimintaan sekä lääkinnällisen kuntoutuksen palveluihin turvataan myös osana sosiaalihuoltolain mukaisia asumis- ja laitospalveluja.

360. Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain (566/2005) mukaan Kela järjestää ja korvaa ammatillista kuntoutusta, vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta, kuntoutuspsykoterapiaa sekä harkinnanvaraisena kuntoutuksena muuta kuin edellä tarkoitettua ammatillista tai lääkinnällistä kuntoutusta. Edellytysten täytyessä Kela maksaa kuntoutusrahaa kuntoutuksen ajalta ja korvaa matkakustannuksia.

361. Kela järjestää työ- ja ansiokyvyn tukemiseksi tai parantamiseksi tai työkyvyttömyyden estämiseksi ammatillista kuntoutusta työelämään kiinnittymättömille nuorille ja aikuisille sekä varhaisvaiheen ammatillista kuntoutusta työelämässä oleville, jos sairaus, vika tai vamma on aiheuttanut tai sen arvioidaan aiheuttavan lähivuosina työ- tai opiskelukyvyn ja ansiomahdollisuuksien olennaisen heikentymisen. Työ- tai opiskelukyvyn ja ansiomahdollisuuksien olennaista heikentymistä arvioitaessa huomioidaan henkilön kokonaistilanne ja jäljellä oleva kyky hankkia itselleen ansiotuloja saatavissa olevalla työllä, jonka tekemistä häneltä voidaan kohtuudella edellyttää. Kuntoutuksen tarkoituksenmukaisuutta arvioitaessa huomioidaan, johtaako kuntoutus todennäköisesti hakijan terveydentilaan sopivassa työssä jatkamiseen tai työhön palaamiseen tai työelämään siirtymiseen.

362. Ammatillisena kuntoutuksena myönnetään mm. ammatillisia kuntoutuspalveluita, koulutuskokeiluja, ammatillista koulutusta, työkykyä ylläpitävää ja parantavaa valmennusta ja korvataan työssä tai opiskelussa tarvittavia apuvälineitä. Vuonna 2017 Kelan ammatillisen kuntoutuksen saajia oli 20 400 henkilöä.

363. Alle 65-vuotiaalla henkilöllä, joka ei ole julkisessa laitoshoidossa, on oikeus saada vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta työstä, opiskelusta tai muista arjen toiminnoista suoriutumista ja osallistumista varten, jos hänellä on sairaus tai vamma sekä tähän liittyvä suoritus- ja osallistumisrajoite, josta aiheutuu vähintään vuoden kestävä kuntoutustarve. Lisäksi edellytetään, että henkilöllä on rajoitteen vuoksi huomattavia vaikeuksia arjen toiminnoista suoriutumisessa ja kuntoutus mahdollistaa henkilön suoriutumista niistä. Arviossa huomioidaan kokonaisvaltaisesti henkilön toimintakykyyn vaikuttavat tekijät. Kuntoutus perustuu julkisessa terveydenhuollossa laadittuun kuntoutussuunnitelmaan. Vaativana lääkinnällisenä kuntoutuksena järjestetään terapioiden ja moniammatillisia kuntoutuspalveluja. Vuonna 2017 vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen saajia oli 30 700 henkilöä.

364. Kela korvaa 16–67-vuotiaan henkilön työ- tai opiskelukyvyn tukemiseksi tai parantamiseksi tarkoituksenmukaista kuntoutuspsykoterapiaa, jos asianmukaisesti todettu ja diagnosoitu mielenterveyden häiriö uhkaa henkilön työ- tai opiskelukykyä. Korvaaminen edellyttää, että henkilö on häiriön toteamisen jälkeen ollut vähintään kolme kuukautta asianmukaisessa hoidossa. Kuntoutuspsykoterapiaa ei korvata, jos käytettävissä olevat muut hoito- tai kuntoutusmuodot ovat riittäviä. Vuonna 2017 kuntoutuspsykoterapian saajia oli 36 700 henkilöä.

365. Kela järjestää harkinnanvaraista kuntoutusta eduskunnan vuosittain myöntämällä määrärahalta. Harkinnanvaraisena kuntoutuksena järjestetään muun muassa kuntoutus- ja sopeutumisvalmennuskursseja. Vuonna 2017 harkinnanvaraisen kuntoutuksen saajia oli 24 600 henkilöä.

366. Työeläkelaitokset järjestävät työkyvyttömyyden ehkäisemiseksi ja työ- ja ansiokyvyn parantamiseksi tarkoituksenmukaista ammatillista kuntoutusta työelämään vakiintuneille työntekijöille ja yrittäjille, joille sairaus, vika tai vamma todennäköisesti aiheuttaa uhkaa tulla työkyvyttömäksi.

367. Jos lääkinnällisen tai ammatillisen kuntoutuksen tarve johtuu työtapaturmasta tai ammattitaudista, korvaavat tapaturmavakuutuslaitokset kuntoutusta. Liikennevakuutuslaitokset korvaavat työ- ja ansiokykyyn sekä työ- ja toimintakykyyn liittyvää kuntoutusta silloin, kun kuntoutustarve johtuu liikennevahingosta.

368. Apuvälinepalvelut ovat osa terveydenhoitoon liittyvää lääkinnällistä kuntoutusta. Apuvälineen saamisen edellytyksenä on lääketieteellisin perustein todettu sairaus, vamma tai kehitysviivästymä ja niistä johtuva toimintakyvyn vajaus. Apuvälineen tarve on arvioitava käyttäjälähtöisesti, oikea-aikaisesti ja yksilöllisesti. Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä luovutettavien välineiden, laitteiden, tarvikkeiden, tietokoneohjelmien sekä muiden ratkaisujen tulee edistää potilaan kuntoutumista, tukea, ylläpitää tai parantaa toimintakykyä jokapäiväisissä toiminnoissa tai ehkäistä toimintakyvyn heikentymistä.

369. Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälinepalvelut ovat sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain (734/1992) mukaan maksuttomia.

370. Henkilö, joka ei selviydy sairauden tai vamman vuoksi työstään tai opinnoistaan ilman kalliita ja vaativia apuvälineitä, voi saada ne ammatillisena kuntoutuksena Kelalta. Tällaisia apuvälineitä ovat esimerkiksi lukutelevisiot, pistenäytöt ja erilaiset atk-sovellukset, kuten ruudunlukuohjelma.

371. Työtapaturma- ja ammattitautilain (459/2015) nojalla maksetaan korvausta lääkinnällisen kuntoutuksen (ml. apuvälineet) kustannuksista sekä ammatillisen kuntoutuksen toimenpiteistä. Lisäksi kuntoutuksena maksetaan esimerkiksi palveluasumisen lisäkustannuksista, päivittäisissä toiminnoissa tarvittavista apuvälineistä aiheutuvia kustannuksia ja asunnonmuutostöistä aiheutuvia kustannuksia. Ansionmenetykskorvauksena ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksetaan kuntoutusrahaa ja lääkinnällisen kuntoutuksen ajalta päivärahaa tai tapaturmaeläkettä. Vahingoittuneelle voidaan maksaa myös hoitotukea, jos hän on vammansa tai sairautensa vuoksi hoidon, avun, valvonnan tai ohjauksen tarpeessa. Lisäksi voidaan maksaa korvausta kodinhoidon aiheuttamista lisäkustannuksista yhden vuoden ajalta vahinkotapahtumasta, jos henkilö ei kykene hoitamaan kotiaan. Vahingoittuneelle maksetaan myös haittarahakorvausta, jos korvattavasta vammasta tai sairaudesta jää pysyväksi arvioitavaa toimintakyvyn heikentymistä.

372. Liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta annetun lain (626/1991) nojalla vakuutuslaitokset korvaavat työ- ja toimintakykyyn liittyvänä kuntoutuksena liikennevahingossa saadun vamman tai sairauden aiheuttamien toiminnan rajoitusten vuoksi muun muassa tarpeellisten apuvälineiden hankkimisesta aiheutuvat kustannukset.

373. Työ- ja toimintakykykuntoutuksena korvataan myös vaikeasti vammaisille henkilöille tarpeellisista ja kohtuullisiksi katsottavista vakinaiseen asuntoon tarvittavista apuvälineistä ja laitteista sekä asunnon muutostöistä aiheutuvat kohtuulliset kustannukset. Lisäksi korvataan muun muassa palveluasumisesta aiheutuvia lisäkustannuksia sekä tulkkipalveluista aiheutuvia kustannuksia vaikeasti näkö-, kuulo- tai puhevammaiselle henkilölle.

374. Työ- ja ansiokykyyn liittyvänä kuntoutuksena korvataan muun muassa kuntoutujan käyttöön tarkoitetut apuvälineet ja laitteet, jotka ovat tarpeellisia työtehtävistä suoriutumisen toiminna rajoitukset huomioon ottaen.

375. Tavoitteena on käynnistää kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistus. Nykyinen järjestelmä on hajanainen kokonaisuus, jossa eri tahojen kuntoutustehtävistä sekä kuntoutuksen vastuunjaosta ja rahoituksesta säädetään kunkin tahon omassa lainsäädännössä. Kuntoutuspalveluja ei myöskään aina saada oikea-aikaisesti eikä kuntoutujilla ole tarpeeksi tietoa palveluihin pääsystä eikä yhteistyö kuntoutuksen vastuutahojen kesken toimi riittävästi.

376. Kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistusta varten sosiaali- ja terveysministeriö asetti kuntoutuksen uudistamiskomitean syksyllä 2016. Komitean ehdotukset luovutettiin ministeriölle marraskuussa 2017.⁴⁰

377. Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi syksyllä 2018 oppaan valtakunnallisista lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteista. Oppaan tarkoituksena on yhdenmukaistaa apuvälineohjeistuksia koko maassa.

378. Lääkinällisestä kuntoutuksesta Ahvenanmaalla on säännelty terveydenhuoltoa koskevassa maakuntalaissa (114/2011).

27 ARTIKLA: TYÖ JA TYÖLLISTYMINEN

379. Yhdenvertaisuuslaissa säädetään muun muassa syrjinnän kiellosta vammaisuuden perusteella, yhdenvertaisuuden edistämisestä työpaikoilla ja syrjivän työpaikkailmoittelun kiellosta.

380. Työlainsäädäntö ja työllistymistä edistävä lainsäädäntö kohtelee vammaista työnhakijaa ja työntekijää yhdenvertaisesti muiden kanssa.

381. Työnantaja on työturvallisuuslain (738/2002) mukaan velvollinen huolehtimaan työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä työssä. Tässä tarkoituksessa työnantajan on huomioitava työhön, työolosuhteisiin ja työympäristöön sekä työntekijän henkilökohtaisiin edellytyksiin kuten vammaisuuteen liittyvät seikat. Työnantajan on selvittäessään ja arvioidessaan työn vaaroja huomioitava myös työntekijän henkilökohtaiset edellytykset tehdä työtä. Työympäristön suunnittelun yhteydessä on varmistettava, että suunniteltavana olevat olosuhteet tulevat vastaamaan laissa asetettuja vaatimuksia. Järjestelyissä on tarvittaessa huomioitava vammaiset ja muut työntekijät, joiden työn tekeminen sekä terveyden ja turvallisuuden varmistaminen työssä edellyttää erityisiä toimenpiteitä.

382. Vammaiset työnhakijat ovat oikeutettuja samoihin etuuksiin ja palveluihin kuin muutkin työnhakijat. Lisäksi vammaisen työnhakija voi olla oikeutettu erityisuuksiin tai palveluihin, joiden tavoitteena on parantaa työllistymisedellytyksiä ja työssä pysymistä.

383. Työ- ja elinkeinotoimisto voi myöntää tukea työnantajalle työttömän työnhakijan palkkauskustannuksiin. Tuen tarkoituksena on edistää työnhakijan työllistymistä avoimille työmarkkinoille, kun hänellä on puutteita ammatillisessa osaamisessa tai tehtävissä selviytymiseen vaikuttava vamma tai sairaus. Palkkatuki on harkinnanvarainen tuki, jota myönnetään määrärahojen puitteissa. Hallituksen tavoitteena on nostaa esimerkiksi vaikeasti työllistyvien vammaisten palkkatuen enimmäismäärää.

384. Työ- ja elinkeinotoimisto voi myöntää työolosuhteiden järjestelytukea työnantajalle, jos työhön palkattavan tai työssä olevan henkilön vamma tai sairaus edellyttää työvälineiden hankkimista tai työpaikalla tehtäviä muutoksia, ja tästä aiheutuvia kustannuksia on pidettävä työnantajan taloudellinen tilanne huomioiden merkittävinä. Tällaista tukea voidaan myöntää myös korvaamaan toisen työntekijän antamaa apua.

385. Syyskuun lopussa 2018 työ- ja elinkeinotoimistoissa oli 29 140 osatyökykyistä työtöntä. Toukokuusta 2015 oli osatyökykyisten työttömien määrä vähentynyt 29,5 %. Edellisen kerran osatyökykyisten työttömien määrä oli tällä tasolla kesäkuussa 1993. Vastaavana aikana ei-

---

⁴⁰ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3891-5>.

osatyökykyisten työttömien määrä vähentyi 42,1 %. Vaikka osatyökykyisten työttömyys laski ei-osatyökykyisiä hitaammin, indikoivat tilastot muutosta kohti yhdenvertaisempia mahdollisuuksia työelämässä. Koska vammaisia henkilöitä ei rekisteröidä, ei tämän kohderyhmän työllisyys- tai työttömyysasteesta ole saatavilla ajantasaista tietoa. Tieto on hankittava erillisselvityksillä, jossa aineisto perustuu jonkin määritellyn etuuden tai palvelun saamisen perusteella.

386. THL:n selvityksen⁴¹ perusteella 29 vuotta täyttäneistä toimintarajoitteisista henkilöistä työssä oli 27 % ja muusta väestöstä 55 %. Vastaavasti toimintarajoitteisista henkilöistä suurempi osuus oli eläkkeellä (58 %) kuin muusta väestöstä (36 %). Työikäisistä toimintarajoitteisista noin runsas kolmannes oli töissä kun muussa väestössä osuus oli 75 %. Työttömien osuus oli niin ikään lähes kaksinkertainen toimintarajoitteisilla henkilöillä, ja eläkeläisten osuus selvästi suurempi kuin muussa väestössä myös rajattaessa tarkastelu työikäisiin.

387. Näkövammarekisterin tilastojen mukaan näkövammaisten työllisyysaste oli vuonna 2015 alle 40 %. Työllisyysaste on laskenut ja ero muuhun väestöön on kasvanut.

388. Osatyökykyisille tie työelämään (OTE) -hanke oli yksi pääministeri Sipilän hallituksen kärkihankkeista. Hankkeessa luotiin ja testattiin uusia keinoja osatyökykyisten työllistymisen ja osallisuuden tukemiseksi.

389. OTE-hanke on yhteistyössä eriarvoisuustyöryhmän kanssa hankkinut tutkimusaineiston Kelan eläkkeensaajan hoitotukea ja yli 16-vuotiaiden vammaistukea saavien työelämäosallisuudesta ja yrittäjyydestä. Tällä tavalla vammaisiksi henkilöiksi määritellyistä 38,4 % on ollut kokoaikatyössä ja 31,0 % osa-aikatyössä viimeisen kahden vuoden aikana. Työssä olleista 53,5 % on tyytyväinen nykyiseen työaikaan/-määrään ja vain 13,2 % haluaisi työajan lisääntyvän. Työelämään haluavien joukossa kokoaikatyöhön halukkaita oli 26,1 % ja osa-aikatyöhön 25,1 %. Vastanneista 33 % katsoi olevansa kykenemätön työhön.

390. Pääministeri Rinteen hallitusohjelmassa todetaan, että suurin potentiaali työllisyyden kasvussa on niissä ryhmissä, joissa työllisyys on matalaa joko työttömyyden tai työmarkkinoiden ulkopuolelle jäämisen takia. Esimerkkinä todetaan vammaiset. Erityisen tuen tarpeessa olevien pääsyä työllistymistä edistävien ja yksilöllisten palveluiden piiriin tehostetaan.

391. Vammaisten ja osatyökykyisten yrittäjyyttä estävistä ja edistävästä tekijöistä on tehty selvitys⁴² ja pohditaan vammaisten henkilöiden yrittäjyyttä edistäviä toimia työmarkkina-, yrittäjä- ja vammaisjärjestöjen kanssa. Merkittävimmäksi yrittäjyyden motivaatiotekijäksi nousee koettu mahdollisuus vaikuttaa työoloihin ja esteeksi etenkin rahoitukseen tai toimeentuloon (sosiaalietuudet) liittyvät huolet. Selvityksessä on identifioitu keinoja vammaisten henkilöiden yrittäjyyden edistämiseen.

392. Euroopan sosiaalirahaston ja työ- ja elinkeinoministeriön rahoituksella toteutettiin tutkimushanke, jossa selvitettiin työnantajien näkemyksiä osatyökykyisten työllistymisen mahdollisuuksista ja esteistä⁴³. Tutkimuksen mukaan suurin osa yrityksistä pitää työmotivaatiota tärkeimpänä kriteerinä ja ominaisuutena, vaikka työnhakijana on osatyökykyinen henkilö. Selvityksen perusteella asenteet osatyökykyisyyttä kohtaan ovat muuttumassa myönteisemmiksi. Toteutetaan toimenpiteet rekrytointikynnyksen madaltamiseksi ja jaetaan työnantajille tietoa toimivista ratkaisuista.

---

⁴¹ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-946-0>.

⁴² https://tietokayttoon.fi/documents/10616/3866814/22_Vammaisten+henkil%C3%B6iden+yritt%C3%A4jyys+ja+sen+tuki.pdf/ca62bed7-4113-4026-bf34-f9b9ece0738b?version=1.0

⁴³ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-252-1>

393. Osatyökykyisten palveluissa toimivien ammattilaisten osaamista kehitetään järjestämällä työkyökykoordinaattorikoulutuksia kaikkialla Suomessa.

394. Osatyökykyisten tarvitsemien palveluiden toimintamalleja ja -kulttuuria sekä niitä koskevaa lainsäädäntöä on ollut tarkoitus uudistaa siten, että vammaiset ja osatyökykyiset henkilöt pääsevät tarvitsemiinsa palveluihin nykyistä tehokkaammin ja yhä useampi osatyökykyinen henkilö etenee työllistymispolullaan.

395. Kolmikantainen työryhmä laati OTE-hankkeessa selvityksen osatyökykyisyyteen liittyvien kannustinloukkujen purkamisesta. Työryhmä esitti niin sanottua lineaarista mallia, joka tarkoittaa työansion ja eläkkeen yhteensovittamisen tapaa, jossa työansio pienentää maksussa olevaa eläkettä portaattomasti.

396. Osana OTE-hanketta työmarkkinakeskusjärjestöt sekä sote- ja vammaisjärjestöt sitoutuivat joulukuussa 2017 etsimään yhdessä keinoja osatyökykyisten työllistymiseksi.

397. Tutkimuksissa on tuotu esille, että sosiaalihuoltolain mukainen työtoiminta ei kannusta eikä ohjaa riittävästi avoimille työmarkkinoille. Tässä on myös kuntakohtaisia eroja.⁴⁴

398. Valtakunnallisessa Yritystä! -projektissa (2016–2019) edistetään vammaisten henkilöiden työelämäosallisuutta yrittäjyyden keinoin. Projektissa tuetaan vammaisia, jaetaan tietoja yrittäjyisyhdistyksille ja koulutetaan yritys- ja elinkeinoneuvoja. Projektia hallinnoi Invalidiliitto ry.

399. Ahvenanmaan työvoima- ja opintopalveluviranomainen AMS vastaa työvoimapalveluista, työllisyyttä edistävästä koulutuksesta, ohjauksesta, tiedotuksesta erityispalveluista niille, joilla on heikentynyt työkyky, tukitoimenpiteistä ja muista työllisyyttä edistävästä toimenpiteistä. Työttömillä henkilöillä, joilla vammaisuuden vuoksi on alennettu työkyky, on oikeus käyttää kaikkia AMS:n palveluja muiden työnhakijoiden ehdoin.

28 ARTIKLA: RIITTÄVÄ ELINTASO JA SOSIAALITURVA

400. Perustuslaissa on turvattu oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

401. Sosiaaliturvaa koskeva lainsäädäntömme ei lähtökohtaisesti erottele henkilöitä vammaisuuden perusteella. Lainsäädännön toimeenpanossa vammaisen henkilön henkilökohtaiset ominaisuudet ja tekijät huomioidaan, kuten muidenkin kohdalla. Toimeentuloa turvaavien etuuksien myöntämistä ei ole kytketty vammaisuuteen, vaan etuudet myönnetään niille, jotka lain mukaan ovat toimeentuloturvaetuuden tarpeessa.

402. Suomen eläkejärjestelmä koostuu pääpiirteissään kahdesta lakisääteisestä eläkejärjestelmästä, työeläkejärjestelmästä ja kansaneläkejärjestelmästä, joita täydentää takuueläke. Työeläkettä kertyy palkkatyössä, yrittäjänä ja apurahansaajana tehdystä työstä sekä eräiltä palkattomilta jaksoilta, joita ovat äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaa, työttömyys- ja vuorotteluvapaa-kaudet, erilaiset kuntoutus- ja sairausjaksot sekä opiskeluaika. Takuueläkkeellä on pyritty turvaamaan kaikkein pienituloisimpien ihmisten toimeentulo. Vuoden 2018 alusta takuueläkkeeseen tuli noin 15 euron korotus, jolloin takuueläke nousi 775,27 euroon kuukaudessa.

403. Tämän lisäksi on eräitä erityislakeja, joissa säädetään oikeudesta ansionmenetykskorvaukseen tai muuhun toimeentuloetuuteen silloin, kun kysymys on lakien mukaisesta vahinkotapah-

---

⁴⁴ <https://www.vates.fi/media/tutkimustietoa/muiden-tutkimukset/kehitysvammaisten-ihmisten-tyollisyystilanne.pdf>

tumasta. Ansionmenetykskorvausta voidaan maksaa myös osittaisen työkyvyttömyyden perusteella.

404. Varsinaisia eläke-etuuksia ovat vanhuuseläkkeen lisäksi, työkyvyttömyyseläke sekä perhe-eläke, joka koostuu lesken- ja lapseneläkkeestä. Työeläkejärjestelmässä eläke-etuuksia ovat lisäksi osittainen varhennettu vanhuuseläke ja osatyökyvyttömyyseläke.

405. Kun sairaus johtaa työkyvyttömyyteen, toimeentulo turvataan ensin yleensä sairausvakuutuslain (1224/2004) mukaisella sairauspäivärahalta. Jos sairaus pitkittyy, henkilö voi hakea työkyvyttömyyseläkettä. Jos sairauspäivärahan enimmäiskausi on tullut täyteen eläkehakemuksen vireillä ollessa, työkyvyttömyyseläkkeen hakijan toimeentulo turvataan työttömyysturvan kautta.

406. Työeläkelakien mukaan työntekijällä on oikeus täyteen työkyvyttömyyseläkkeeseen, jos hänen työkykynsä arvioidaan olevan heikentynyt sairauden, vian tai vamman vuoksi vähintään kolmella viidesosalla yhdenjaksoisesti ainakin vuoden ajan, ja osatyökyvyttömyyseläkkeeseen, jos hänen työkykynsä arvioidaan heikentyneen vähintään kahdella viidesosalla yhdenjaksoisesti ainakin vuoden ajan. Kansaneläkelaisissa (568/2007) työkyvyttömyyseläkkeen myöntämisen edellytykset ovat pitkälti samanlaiset, mutta osatyökyvyttömyyseläkeen myöntäminen ei ole mahdollista. Kansaneläkelain mukaan työkyvyttömyyseläke myönnetään aina pysyvästi sokealle tai liikuntakyvyttömälle, samoin kuin henkilölle, joka sairautensa, vikansa tai vammansa vuoksi on pysyvästi niin avuttomassa tilassa, ettei voi tulla toimeen ilman toisen henkilön apua.

407. Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää toistaiseksi tai määräajaksi. Määräaikaista työkyvyttömyyseläkettä kutsutaan kuntoutustueksi. Kuntoutustuki myönnetään hakijan kuntoutumisen edistämiseksi niin pitkäksi ajaksi kuin hakijan arvioidaan olevan työkyvyttön. Edellytyksenä on, että hakijalle on laadittu hoito- tai kuntoutussuunnitelma tai että sitä valmistellaan.

408. Työkyvyttömyyseläkeratkaisu perustuu arvioon hakijan kokonaistilanteesta, mutta ei edellytä täyttä työkyvyttömyyttä. Työkyvyn aleneminen riittää, jos henkilö ei pystyisi jäljellä olevalla työkyvyllään sellaiseen työhön, joka turvaisi hänelle kohtuullisen toimeentulon.

409. Vammaisuuksista annetun lain mukaisia etuuksia ovat alle 16-vuotiaan vammaistuki, 16 vuotta täyttäneen vammaistuki ja eläkettä saavan hoitotuki sekä hoitotuen osana maksettava veteraanilisä. Tuet on porrastettu henkilön tuen tarpeen perusteella perustukeen, korotettuun tukeen ja ylimpään tukeen.

410. Alle 16-vuotiaan vammaistuki on tarkoitettu pitkäaikaisesti sairaalle tai vammaiselle lapselle. Tuen myöntäminen edellyttää, että alle 16-vuotiaan lapsen sairauteen, vikaan tai vammaan liittyvästä hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu vähintään kuuden kuukauden ajan tavanomaista suurempaa rasitusta tai sidonnaisuutta verrattuna vastaavan ikäiseen eivammaiseen lapseen.

411. Vammaistukea maksetaan 16 vuotta täyttäneelle sairaalle tai vammaiselle henkilölle, jonka toimintakyky on heikentynyt yhtäjaksoisesti vähintään vuoden ajan. Lisäksi hänen sairautensa tai vammansa pitää aiheuttaa haittaa, avuntarvetta tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta.

412. Eläkettä saavan hoitotuen tarkoituksena on tukea pitkäaikaisesti sairaan tai vammaisen eläkkeensaajan selviytymistä jokapäiväisessä elämässä sekä hänen toimintakykynsä ylläpitämistä, kuntoutustaan ja hoitoaan. Henkilöllä on oikeus eläkettä saavan hoitotukeen silloin, kun hän saa vammaisetuslaissa mainittua eläkettä ja hänen toimintakykynsä voidaan arvioida olevan heikentynyt yhtäjaksoisesti vähintään vuoden ajan sairauden, vian tai vamman vuoksi, josta aiheutuu avuntarvetta tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta.

413. Toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki. Jokaisella on oikeus saada toimeentulotukea, jos hän on tuen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa ansiotyöllään, yrittäjätoiminnallaan, muiden etuuksien avulla, muista tuloistaan tai varoistaan, häneen nähden elatusvelvollisen henkilön huolenpidolla tai muulla tavalla. Toimeentulotuen määrä on toimeentulotukilain (1412/1997) mukaan määriteltyjen menojen sekä käytettävissä olevien tulojen ja varojen erotus. Toimeentulotuki muodostuu perusosasta, muista perusmenoista, täydentävästä toimeentulotuesta sekä ehkäisevästä toimeentulotuesta.

414. Ehkäisevän toimeentulotuen tarkoituksena on edistää henkilön ja perheen sosiaalista turvallisuutta ja omatoimista suoriutumista sekä ehkäistä syrjäytymistä ja pitkäaikaista riippuvuutta toimeentulotuesta.

415. Täydentävää toimeentulotukea myönnettäessä otetaan tarpeellisen suuruusina huomioon erityismenot, joita ovat muun muassa henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvat, toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi tarpeelliseksi harkitut menot. Erityisenä tarpeena tai olosuhteena voidaan pitää esimerkiksi pitkäaikaista tai vaikeaa sairautta.

416. Asumistukea voidaan myöntää ruokakunnalle Suomessa sijaitsevan, vakinaiseksi katsottavan vuokra-asunnon tai omistusasunnon asumismenojen vähentämiseksi siten kuin yleisestä asumistuesta annetussa laissa (938/2014) säädetään. Hyväksyttävien asumismenojen enimmäismäärät perustuvat alueellisesti määräytyviin kokonaisvuokriin. Jos ruokakuntaan kuuluu vammaisen henkilö, jonka tilantarve tarvittavien apuvälineiden tai vammaisen henkilön avustamisen tai hoidon vuoksi on erityisen suuri, hyväksyttävien asumismenojen määrä otetaan huomioon yhtä henkilöä suuremman henkilöluvun mukaan kuin mitä ruokakunnan koko on. Eläkkeensaajan asumistuesta säädetään erikseen.

417. Maksukatoilla pyritään helpottamaan paljon palveluja tarvitsevien henkilöiden toimeentulon riittävyttä. Asiakasmaksulainsäädäntö on kuitenkin vanhentunutta. Asiakkaiden asema ei ole kaikilta osin ollut yhdenvertainen eikä lainsäädännöllä ole riittävällä tavalla varmistettu asiakasmaksujen alentamisen tai poistamisen ensisijaisuutta suhteessa toimeentuloturvaan. Pääministeri Rinteen hallitusohjelmaan sisältyy asiakasmaksulain uudistus muun muassa maksutomuutta laajentamalla ja kohtuullistamalla maksuja. Lisäksi hallituskaudella kokeillaan kehitysvammaisten henkilökohtaisia budjetteja.

418. THL:n selvityksessä⁴⁵ on tuotu esille, että taloudelliset vaikeudet olivat yleisempiä toimintarajoitteisilla henkilöillä kuin muussa väestössä.

419. Valtioneuvoston kansliassa toteutettiin TOIMI-hanke, jonka tavoitteena on valmistella työllisyyttä ja toimeliaisuutta parantavaa sekä eriarvoisuutta vähentävää perusturvan kokonaisuudistusta.

420. Ahvenanmaan maakunnan hallitus seuraa ja arvioi jatkuvasti taloudellisen haavoittuvuuden ja sosiaaliturvan tilaa maakunnassa.

---

⁴⁵ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-946-0>.

29 ARTIKLA: OSALLISTUMINEN POLIITTISEEN JA JULKISEEN ELÄMÄÄN

421. Lainsäädännössä ei rajoiteta vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia äänestää tai asettua ehdolle vaaleissa. Käytännössä vammaisia ihmisiä on ollut ehdolla tai tullut valituksi vähän niin kunta- kuin valtakunnantason vaaleissa.

422. Vaalilain (714/1998) mukaan äänestäjä saa vapaasti valita äänestääkö hän ennakoäänestyksessä vai vaalipäivän äänestyksessä. Molemmat vaihtoehdot tulee järjestää siten, että kaikki ovat mahdollisimman yhdenvertaisessa asemassa valitessaan äänestystapaa.

423. Ennakoäänestys on järjestettävä kaikissa sairaaloissa ja ympärivuorokautista hoitoa antavissa kunnan toimintayksiköissä. Lisäksi kunnanhallitus voi määrätä päätöksellään, missä muissa sosiaalihuollon toimintayksiköissä ennakoäänestys järjestetään.

424. Äänioikeutettu, jonka kyky liikkua tai toimia on siinä määrin rajoittunut, ettei hän pääse äänestys- eikä ennakoäänestyspaikkaan ilman kohtuuttomia vaikeuksia, saa äänestää kotonaan. Myös samassa taloudessa asuva omaishoitaja on oikeutettu äänestämään kotiaäänestyksen yhteydessä.

425. Vaalipaikoille tulee järjestää vaaliavustaja. Vammaisen henkilö voi käyttää joko omaa avustajaa tai vaaliavustajaa, jos hän ei itse pysty täyttämään vaalilippua.

426. Oikeusministeriö on laatinut ohjeistuksen äänestystilojen esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistamiseksi. Oikeusministeriö tiedottaa vaaleista suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä sekä selkokielellä, ja rahoittaa näkövammaisille tarkoitettua vaalimateriaalia. Oikeusministeriö on tuottanut myös selkokieliset vaalivideot.

427. Eduskunnan oikeusasiamies on vaaleissa tehnyt yllätystarkastuksia äänestyspaikoille ja selvittänyt ennakoäänestyspaikkojen esteettömyyttä ja saavutettavuutta sekä vaalisalaisuuden toteutumista. Tarkastuksissa on havaittu puutteita joidenkin äänestyspaikkojen opasteiden näkyvyydessä, esteettömyydessä ja vaalisalaisuuden turvaamisessa.

428. Nettiäänestystä pohtinut oikeusministeriön työryhmä totesi vuonna 2017 nettiäänestykseen sisältyvän vielä merkittäviä riskejä, vaikka esimerkiksi vammaiset ihmiset voisivat hyötyä siitä. Työryhmä ei suositellut nettiäänestyksen käyttöönottoa.

429. Ahvenanmaalla vaalilainsäädäntöä on äskettäin muutettu. Tarkoituksena on nykyaikaistaa vaalilainsäädäntöä. Esteettömien äänestyspaikkojen vaatimusta on selkeytetty ja Ahvenanmaan vaaleissa otetaan käyttöön sähköinen äänestys.

430. Vammaisten henkilöiden oikeuksia ajavat kolmannen sektorin tahot ovat aktiivisia toimijoita, joiden asiantuntijuutta hyödynnetään kansallisen lainsäädännön kehittämisessä erilaisten kuulemistilaisuuksien, työpajojen ja lausuntonenettelyjen muodossa.

431. Järjestöjen rahoitus tapahtuu oman rahoituksen lisäksi pääosin STEAn toimesta. STEA on sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimiva itsenäinen valtionapuviranomainen, joka hallinnoi Veikkaus Oy:n pelituitoista sosiaali- ja terveysjärjestöjen yleishyödyllisiin, terveyttä ja hyvinvointia edistäviin hankkeisiin kohdistuvia avustuksia.

30 ARTIKLA: OSALLISTUMINEN KULTTUURIELÄMÄÄN, VIRKISTYS- JA VAAPAA-AJANTOIMINTAAN JA URHEILUUN

432. Liikuntalain (390/2015) tavoitteena on edistää eri väestöryhmien mahdollisuuksia liikkua ja eriarvoisuuden vähentämistä liikunnassa. Vammaisurheilun edistäminen on myös osa pääministeri Rinteen hallitusohjelmaa.

433. Opetus- ja kulttuuriministeriö edellyttää liikuntajärjestöiltä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmaa avustamiseen vaikuttavana tekijänä ja avustamisen ehtona.

434. Valtion liikuntaneuvoston tilaaman selvityksen ”Valtio soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edistäjänä”⁴⁶ mukaan liikuntahallinto kohdensi soveltavaan liikuntaan ja vammaisurheiluun suoraan noin kolme prosenttia valtion liikuntamäärärahoista. Lisäksi toimintarajoitteisten liikunnan ja urheilun edistäminen on inklusiivisesti mukana valtaosassa muita määrärahoja ja avustuksia.

435. Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Valtion liikuntaneuvosto ovat julkaisseet Liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirjan⁴⁷, jossa käsitellään muun muassa esteettömyyttä.

436. Opetus- ja kulttuuriministeriö on rahoittanut Esteettömät sisäliikuntatilat – teosta⁴⁸, joka on keskeinen informaatio-ohjauksen väline kunnille ja muille liikuntapalvelujen tuottajille esteettömyyden varmistamiseksi ja lisäämiseksi.

437. Valtionavustusta liikuntapaikan perustamis- tai perusparannushankkeeseen haettaessa hakemukseen tulee liittää selvitys esteettömyydestä. Liikuntapaikan perusparannushankkeen osalta vaaditaan esteettömyyskartoitus ja perustamishankkeen osalta esteettömyyselvytys.

438. Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää vuosittain rahapelitoiminnan voittovaroista harkinnanvaraisia valtionavustuksia taide- ja kulttuuritapahtumille. Avustuksen keskeinen kriteeri on edistää kansalaisten tasa-arvoista ja yhdenvertaista osallisuutta ja osallistumista kulttuuriin sekä poistaa ja madaltaa osallistumisen esteitä. Lisäksi ministeriö myöntää vuosittain Taiteen edistämiskeskukselle edelleen jaettavaksi määrärahan avustuksiin, joilla edistetään vammaisyhteisöjen kulttuuritoimintaa ja kulttuurin saavutettavuutta.

439. Vammaisten henkilöiden avustajilla on useisiin museoihin ja urheilutapahtumiin ilmainen sisäänpääsy.

440. EU:n vammaiskortti tuli Suomessa käyttöön kesällä 2018. Vammaiskortilla vammaiset henkilöt voivat todentaa vammaisuutensa tai avustajan tarpeensa matkustaessaan esimerkiksi julkisilla kulkuneuvoilla ja osallistuessaan liikunta- ja kulttuuritapahtumiin. Vammaiskorttia voidaan myös käyttää saadakseen tiettyjä etuja muissa EU:n jäsenvaltioissa.

441. Kulttuuria kaikille -palvelun verkkosivuilla on julkaistu erilaisia ohjeita ja tarkistuslistoja saavutettavuuden edistämisestä sekä opas saavutettavien tapahtumien järjestämisestä⁴⁹.

442. Tekijänoikeuslaissa (404/1961) on säädetty tekijänoikeuden rajoitussäännökset, jotka koskevat teosten saattamista vammaisten käytettäviksi. Näkövammaisille ja muille, jotka vamman

---

⁴⁶ http://www.liikuntaneuvosto.fi/files/582/Valtio_soveltavan_liikunnan_raportti.pdf

⁴⁷ http://www.liikuntaneuvosto.fi/files/378/www_liikuntapaikkarakentamisen_suunta_paivitetty.pdf

⁴⁸ Kilpelä, N. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Opetus- ja kulttuuriministeriö liikuntapaikkajulkaisu 106. Rakennustieto Oy, Helsinki.

⁴⁹ http://www.cultureforall.fi/doc/tietopaketiit_ja_opaat/Tapahtumia_kaikille_opas.pdf

tai sairauden vuoksi eivät voi käyttää teoksia tavanomaisella tavalla, saa valmistaa kappaleita julkaistusta teoksesta muulla tavalla kuin ääntä tai liikkuvaa kuvaa tallentamalla. Siten valmistettuja teoksen kappaleita saa käyttää edellä tarkoitetuille välittämiseen muulla tavalla kuin radiossa tai televisiossa lähettämällä.

443. Näkövammaisten kirjastosta annetussa laissa (638/1996) säädetään Näkövammaisten kirjaston Celian oikeudesta antaa näkövammaisille ja muille asiakasryhmille, jotka vamman tai sairauden vuoksi eivät voi käyttää tavallisia kirjastoaineistoja, mahdollisuus tiedonsaantiin, opiskeluun, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen ja virkistykseen.

444. Viittomakielinen kirjasto perustettiin vuonna 2013. Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee kirjaston toimintaa vuosittaisella valtionavustuksella.

445. Ahvenanmaan maakunnan hallitus on hyväksynyt urheilua, liikuntaa, terveyttä ja aktiivista vapaa-aikaa koskevan ohjelman vuosiksi 2018–2022⁵⁰. Ohjelman mukaan maakunnassa huomioidaan tilojen esteettömyys vammaisten henkilöiden osalta.

446. Ahvenanmaalla on tehty selvitys maakunnan nähtävyyksien ja niiden ympäristön esteettömyydestä, jonka nojalla työ yhteisen kulttuuriperinnön saavutettavuuden suhteen jatketaan.

OSA III VAMMAISTEN POIKIEN, TYTTÖJEN JA NAISTEN TILANNE

6 ARTIKLA: VAMMAISET NAISET

447. Sukupuoleen perustuvista syrjinnän kielloista säädetään tasa-arvolaisissa, jonka tarkoituksena on edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä tässä tarkoituksessa parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Lain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä.

448. Pääministeri Rinteen hallitus laatii tasa-arvo-ohjelman, jossa kootaan yhteen hallituksen tasa-arvon edistämisen tavoitteet ja toimenpiteet. Hallitus on sitoutunut sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseen muun muassa talousarvioprosessissa ja kaikissa keskeisissä uudistuksissa.

449. Valtioneuvosto on linjannut pitkän tähtäimen tasa-arvotavoitteita 2010 hyväksytyssä selonteossa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta⁵¹, jossa todetaan, että vammaisten henkilöiden asemaa ja oikeuksia tulee tarkastella sukupuolinäkökulmasta.

450. Ahvenanmaan maakunnan hallituksen kestävän kehityksen ohjelmassa (2015–2019) on tietoinen naisten ja miesten tasa-arvoa edistävä näkökulma kaikilla politiikan ja toiminnan aloilla.

451. Naisten ja tyttöjen oikeuksien edistäminen kuuluu Suomen ihmisoikeuspoliittisiin ja kehitysyhteistyön painopisteisiin. Erityistä painoarvoa annetaan kaikkein haavoittuvimmissa asemassa oleville naisille ja tytöille, jotka usein joutuvat moniperustaisen syrjinnän kohteeksi.

---

⁵⁰ <https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/guidedocument/idrottspolitiskt-program-webb.pdf>

⁵¹ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3775-8>.

7 ARTIKLA: VAMMAISET LAPSET

452. Perustuslain mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

453. Lastensuojelulaissa (417/2007) säädetään lapsen mielipiteen selvittämisestä ja kuulemisesta, lapsen puhevallan käytöstä sekä lapsen edun turvaamisesta.

454. Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) säädetään lapsen toivomusten ja mielipiteiden selvittämisestä sekä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ratkaisemisesta ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti. Lakiuudistus, jolla vahvistetaan lapsen osallisuutta sekä lapsen edun mukaista toimintaa, tulee voimaan joulukuussa 2019.

455. Sosiaalihuoltolain mukaan kaikissa lasta koskevissa sosiaalihuollon toimissa on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu.

456. Perusopetuslain ja oppilas- opiskelijahuoltolain mukaiset kuulemiset koskevat kaikkia lapsia ja nuoria. Myös varhaiskasvatuslaissa tavoitteena on varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin

457. Yksi Antti Rinteen hallituksen tavoitteista on lapsi- ja perheystävällisyyden edistäminen. Tavoitteen saavuttamiseksi käynnistetään esimerkiksi parlamentaarinen komiteavalmistelu kansallisen, YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen perustuvan pitkän aikavälin lapsistrategian luomiseksi. Hallitus on sitoutunut arvioimaan päätösten lapsivaikutuksia, edistämään lapsibudjetoitua, lasten hyvinvoinnin tietopohjan vahvistamista sekä lasten ja nuorten osallisuutta. Hallitus on myös sitoutunut lapsiperheiden palveluiden parantamiseen ja toimeentulon turvaamiseen.

458. Lasten kuulemiseen ja osallisuuteen kiinnitetään erityistä huomiota myös suunnitellussa vammaislainsäädännön kokonaisuudistuksessa.

459. THL on julkaissut Päätösten tueksi -sarjassa julkaisun Lapsella on oikeus osallisuuteen - vammaisuudesta riippumatta⁵².

460. Lapsiasiavaltuutetun tehtäviin kuuluu lapsen edun ja oikeuksien edistäminen yleisellä hallinnon, yhteiskuntapolitiikan ja lainsäädännön tasolla sekä lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen toteutumisen edistäminen. Lapsiasiavaltuutettu ei suorita jälkikäteistä yksittäistapausten valvontaa vaan siitä vastaa muun muassa eduskunnan oikeusasiamies, jolle se on annettu erityistehtäväksi.

461. Lapsiasiavaltuutetun toimisto kerää lasten ja nuorten kokemustietoa kuntavierailuilla ja Nuoret neuvonantajat -tapaamisissa, joita järjestetään vuosittain 4–5 kappaletta. Tapaamiset järjestetään erilaisten lasten ja nuorten ryhmien kanssa. Näkövammaisten lasten tapaamisessa 2016 lapset toivoivat parannusta apuvälineiden saatavuuteen sekä siihen, että rakennuksissa huomioitaisiin paremmin näkö- ja liikuntavammaiset lapset. Vuonna 2017 erityislasten sisarus-ten tapaamisessa lapset nostivat esiin julkisten tilojen esteettömyysongelmia ja apuvälineiden puutteen. Lisäksi he korostivat vammaisen lapsen perheen huomioimista palveluissa kokonaisuutena ja, että tietoa vammaisuudesta tulisi saada enemmän esimerkiksi kouluissa.

462. Lastensuojelun Keskusliitto ry on yhteistyössä usean eri viranomais- ja järjestötoimijan kanssa toteuttanut verkkojulkaisun oppaaksi ja työvälineeksi sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille vammaisen lapsen näkemysten selvittämiseen.⁵³

⁵² <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-999-6>.

463. Lastensuojelun Keskusliiton, Metropolia Ammattikorkeakoulun ja KELA:n yhteishankkeessa Lapsen Oikeus Osallistua Kuntoutukseensa - lapsen edun arviointi⁵⁴ tuotettiin vaatimaan lääkinälliseen kuntoutukseen työvälineitä, jotka vahvistavat lapsen osallistumista ja mahdollistavat voimavaralähtöisen, lapsen, perheen ja ammattilaisten yhteisen oppimisprosessin.

464. Osana Lapin yliopiston vetämää VamO-kehittämishanketta on kuultu vammaisia lapsia ja kehitetty menetelmiä heidän osallistamiseen asiakasprosessissa. Lapset toivoivat, että heitä kuultaisiin enemmän, kotikäyntejä tehtäisiin enemmän ja, että työntekijät osaisivat paremmin vaihtoehtoisia kommunikoinnin menetelmiä. Hankkeen puitteissa Espoon kaupunki on kehittänyt erityisesti lasten kuulemista ja osallisuutta vammaispalveluprosessissa.

465. THL:n tekemän kouluterveyskyselyn⁵⁵ perusteella toimintarajoitteiset nuoret ovat muita nuoria harvemmin tyytyväisiä elämäänsä ja tuntevat useammin yksinäisyyttä. He kokevat terveydentilansa muita huonommaksi ja kärsivät useammin kohtalaisesta tai vaikeasta ahdistuneisuudesta. Lisäksi he pitävät koulunkäynnistä muita vähemmän, kärsivät useammin kouluuupumuksesta ja kokevat muita useammin syrjivää kiusaamista, fyysistä uhkaa ja seksuaalista väkivaltaa. Toimintarajoitteiset nuoret kokevat myös saavansa muita vähemmän tukea ja apua hyvinvointiinsa opiskeluhuollon ammattilaisilta.⁵⁶

466. Kansallisen perus- ja ihmisoikeusperustaisen lapsistrategian valmisteleva työ päättyi helmikuussa 2019.

OSA IV ERITYISET SOPIMUSVELVOITTEET

31 ARTIKLA: TILASTOT JA TIETOJENKERUU

467. Vammaisuutta koskevia tilastoja ylläpitävät Tilastokeskus ja THL, joka julkaisee vuosittaisia lukumäärätietoja palvelujen saajista sekä tilastoja kehitysvammaisten perhe- ja laitoshoidosta. Tietoa palvelujen kysynnästä, tarjonnasta ja tarpeesta on tuotettu erilliselvelvityksillä.

468. Ahvenanmaan tilasto- ja tutkimustoimisto (ÅSUB) antaa tarvittaessa maakunnassa kerättyjä tilastotietoja valtakunnan tilastoviranomaisille päällekkäisyyksien välttämiseksi.

469. Vammaisuutta koskevia rekisteripohjaisia tietolähteitä ovat THL:n ylläpitämä epämuodostumarekisteri ja Näkövammaisten liitto ry:n ylläpitämä THL:n näkövammarekisteri.

470. Muutoin rekisterijärjestelmä perustuu palveluiden käyttöön ja sosiaalietuuksien saamiseen. Näitä ovat Kelan vammais- ja kuntoutusetuudet, THL:n sosiaalihuollon hoitoilmoitusrekisteri, joka kattaa kotihoidon ja laitos- ja asumispalvelut sekä THL:n hoitoilmoitusrekisteri, joka kattaa perusterveydenhuollon, erikoissairaanhoidon poliklinikkakäynnit ja laitoshoidon.

471. THL seuraa väestön terveyttä ja hyvinvointia säännöllisillä väestötutkimuksilla. Toimintakyvystä ja toimintarajoitteista on kerätty tietoa jo 1970-luvulta lähtien. Väestötutkimuksista ei kuitenkaan ole aiemmin juurikaan hyödynnetty tuottamaan tietoa toimintarajoitteisten henkilöiden elinoloista tai hyvinvoinnista. Koska useimmat väestötutkimukset sisältävät toimintarajoitteita kartoittavien kysymysten ja mittauksen lisäksi kysymyksiä useilta elämäntilanteilta, ne tarjoavat runsaasti tietoa toimintarajoitteisten henkilöiden tilanteesta muuhun väestöön verrattuna.

---

⁵³ <https://www.lskl.fi/verkkokauppa/vammaisen-lapsen-nakemysten-selvittaminen/>.

⁵⁴ <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/220550>.

⁵⁵ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-838-8>.

⁵⁶ <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/kaikki-kouluterveyskyselyn-tulokset>

472. THL on tehnyt julkaisun Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta: Analyysia THL:n tietotuotannosta⁵⁷, jota varten on analysoitu Terveys 2011 - terveystarkastustutkimusta ja tuotettu peruskuvauksen toimintarajoitteisten henkilöiden tilanteesta. Toimintarajoitteisuuden määritelmä perustui Washington Groupin lyhyeen kysymyssarjaan.

473. Kouluterveyskysely tuottaa tietoa lasten ja nuorten hyvinvoinnista, terveydestä, koulunkäynnistä ja opiskelusta, osallisuudesta sekä avun saannista ja tarpeisiin vastaavuudesta. Vapaaehtoiseen kyselyyn vastaa noin 200 000 perusopetuksen 8. ja 9. luokkien oppilasta sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijaa joka toinen vuosi. Vertailukelpoisia tietoja on kerätty perusopetuksessa vuodesta 1996, lukioissa vuodesta 1999 ja ammatillisissa oppilaitoksissa vuodesta 2008 alkaen. Vuodesta 2017 lähtien kysely laajentui koskemaan myös kaikkia perusopetuksen 4. ja 5. luokan oppilaita sekä heidän huoltajiaan. Tiedot kerätään anonyymisti. Lomakkeesta on käytettävissä lyhyt selkokielineen versio, joka soveltuu vastattavaksi avustajan kanssa. Toimintarajoitteita koskevia kysymyksiä on sisällytetty kyselyyn vuodesta 2017 lähtien. Ensimmäiset tulokset toimintarajoitteisten lasten hyvinvoinnista muihin lapsiin verrattuna on julkaistu THL:n Tutkimuksesta tiiviisti -julkaisusarjassa⁵⁸. Ahvenanmaa on osallistunut tutkimukseen vuosina 2013, 2015 ja 2017.

474. Lasten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimus toteutettiin vuonna 2018 nelivuotiaille ja vuonna 2020 neljän kuukauden ikäisille lapsille koko maassa. Tavoitteena on tuottaa kansallista ja alueellista seurantatietoa pienten lasten ja perheiden terveydestä, hyvinvoinnista ja palveluista sekä niihin vaikuttavista tekijöistä. Nelivuotiaiden lasten tiedonkeruu sisältää myös toimintarajoitteita koskevan kysymyssarjan.

475. Helsingin yliopiston valtiotieteelliseen tiedekuntaan perustettiin vuonna 2013 vammaisjärjestöjen tuella vammaistutkimuksen professori. Syksyllä 2017 professori vakinaistettiin.

476. Suomessa järjestetään vuosittain vammaistutkimuksen päivät.

477. VANE pyrkii omissa tapahtumissaan, jotka on suunnattu sekä vammaisneuvostojen jäsenille, myös vammaisjärjestöille, jakamaan ajankohtaista tilastotietoa vammaisuudesta.

478. Näkövammarekisteri julkaisee vuosittain saavutettavan vuosikirjan ja viiden vuoden välein näkövammaisten sosiaalista asemaa koskevan tutkimuksen.

479. Yhtenäistä mittaristoa ja indikaattoreita on luotu väestön hyvinvoinnin ja palvelutarpeiden arviointiin sekä palvelujen laadun, vaikuttavuuden, kustannusten ja tehokkuuden seuraamiseen.

480. Uusi laki sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä (552/2019) tuli voimaan toukuu-kuussa 2019. Lailla yhdennetään tiedonkeruun mahdollisuuksia sosiaali- ja terveystietojen palveluissa. Laissa säädetään sosiaali- ja terveystietojen käytöstä tutkimukseen, tilastointiin, opetukseen, viranomaisen suunnittelu- ja selvitystehtäviin sekä tietojohdantamiseen.

32 ARTIKLA: KANSAINVÄLINEN YHTEISTYÖ

481. Yksi Suomen ihmisoikeuspolitiikan ja kehityspolitiikan läpileikkaavista tavoitteista on vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen.

---

⁵⁷ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-946-0>.

⁵⁸ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-838-8>.

482. Ulkoministeriössä on tehty ohje ihmisoikeusperustaisesta lähestymistavasta kehityspolitiikassa, jonka mukaisesti kaikkien Suomen kehitysyhteistyöhankkeiden osalta tulee varmistua siitä, että niissä toteutuvat ihmisoikeusperiaatteet kuten syrjimättömyys, esteettömyys, osallistuminen ja läpinäkyvyys.

483. Suomi otti vuonna 2016 käyttöön niin sanotun vammaismarkkerin, jonka avulla vahvistetaan rahoituksen seuranta.

484. Suomi antaa taloudellista tukea vammaisoikeuksia tukeville hankkeille eri puolilla maailmaa. Suomi on YK:n vammaiskumppanuusohjelman suurimpia rahoittajia. Vammaishankkeille on kanavoitu vuosien 2012–2016 välisenä aikana keskimäärin 13 MEUR/vuosi. Hankkeiden pääasiallisia toteuttajia ovat kansalaisjärjestöt, erityisesti vammaisjärjestöt, keskeisimpinä Abilis-säätiö ja Vammaiskumppanuus ry.

485. Ulkoministeriön yhteydessä toimii kansainvälisen vammaispolitiikan koordinaatiotyöryhmä, jonka jäsenenä on vammaisjärjestöjä, tutkimuslaitoksia sekä eri viranomaistahojen vammaisasioita hoitavia yksiköitä. Työryhmän kautta kansalaisyhteiskunnan edustajat saavat mahdollisuuden vaikuttaa Suomen vammaispolitiikkaa koskeviin kantoihin kansainvälisillä foorumeilla.

486. Kuuro rap-artisti Marko Vuoriheimo eli Signmark on useamman vuoden ajan toiminut ulkoministeriön vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevana erityisedustajana.

487. Suomi tukee taloudellisesti YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien erityisraportoijan työtä.

488. Hallitus on valmistellut kansallisen Agenda2030 toimeenpanosuunnitelman⁵⁹, joka toimitettiin eduskunnalle helmikuussa 2017. Toimeenpanosuunnitelma päivitetään neljän vuoden välien hallitusohjelman laadinnan yhteydessä.

33 ARTIKLA: KANSALLINEN TÄYTÄNTÖÖNPANO JA SEURANTA

489. Yhteystahoina sopimuksen täytäntöönpanoon liittyvissä asioissa toimivat ulkoministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö. Koordinaatiojärjestelmästä nimetty vammaisjärjestöjen edustaja osallistuu yhteystahon toimintaan.

490. Koordinaatiojärjestelmänä toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimiva VANE, jonka tehtävä on edistää yleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa ja vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioimista hallinnonalojen toiminnassa sekä laatia toimikaudelleen toimintaohjelma, jossa määritellään yleissopimuksen täytäntöönpanon edistämisen keskeiset kansalliset tavoitteet, niitä edistävät keinot sekä tarvittava seuranta.

491. VANE koostuu ministeriöiden, vammaisjärjestöjen, työmarkkinajärjestöjen, kuntien ja maakuntien, tutkimuksen sekä Ahvenanmaan edustajista. Neuvottelukunnalla on pääsihteeri ja suunnittelija. Vuosittainen toimintamääräraha on 30 000 euroa. Kansallisen toimintaohjelman rahoitus tulee ministeriöiden omista vuosibudjeteista.

---

⁵⁹https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79455/VNK_J1117_Government_Report_2030Agenda_KANSILLA_netti.pdf?sequence=1

492. Erityinen Ahvenanmaan maakunnan vammaisten henkilöiden neuvosto toimii myös Ahvenanmaalla.

493. 33.2 artiklan mukaiset tehtävät on osoitettu kansalliselle ihmisoikeusinstituutiolle, joka muodostuu eduskunnan oikeusasiamiehestä, IOK:sta ja sen ihmisoikeusvaltuuskunnasta. Kansalliselle ihmisoikeusinstituutiolle on myönnetty Pariisin periaatteiden mukainen A-status.

494. Vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen osallistamista varten ihmisoikeusvaltuuskunnan alaisuuteen on perustettu pysyväksi jaostoksi vammaisten ihmisoikeuskomitea. Komiteassa on viisi valtuuskunnan jäsentä ja kahdeksan valtuuskunnan ulkopuolista asiantuntijajäsentä. Nykyisellä toimikaudella (2016–2019) komiteassa on yhteensä 10 vammaista henkilöä, mukaan lukien puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja.

495. Ihmisoikeusvaltuuskunnan työjärjestyksen mukaan komitea voi tehdä esityksiä ja esittää näkemyksiään eduskunnan oikeusasiamiehelle ja IOK:lle siitä, miten ne voisivat kehittää vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Itsenäisinä viranomaisina oikeusasiamiehellä ja IOK:lla on harkintavalta sen osalta, millaisiin toimenpiteisiin komitean esitykset johtavat. Komitea voi myös esittää ihmisoikeusvaltuuskunnalle käsiteltäväksi vammaisten henkilöiden oikeuksiin liittyviä kysymyksiä.

496. Eduskunnan oikeusasiamies ja IOK voivat pyytää komitealta asiantuntija-apua esimerkiksi tarkastusten suorittamiseen, lausuntoihin, aloitteisiin ja kannanottoihin sekä koulutukseen.

497. Oikeusasiamies osallistaa komitean jäseniä esimerkiksi hoitaessaan OPCAT-tehtävää. Oikeusasiamies voi käyttää apunaan nimeämiään asiantuntijoita, kuten vammaisia henkilöitä, joilla on kansallisen tarkastustehtävän kannalta merkityksellistä asiantuntemusta. Komitean jäsenille on järjestetty koulutusta liittyen osallistumiseen kehitysvammaisten ja vammaisten henkilöiden asumisyksiköihin tehtäviin tarkastuksiin. Osa komitean jäsenistä on myös osallistunut tarkastuksille.

498. Yleissopimuksen hyväksymistä koskevassa hallituksen esityksessä (HE 284/2014 vp) IOK:n resurssitarpeena uusien tehtävien johdosta pidettiin kolmea uutta virkaa ja oikeusasiamiehen kanslian resurssitarpeena yhtä uutta virkaa. Vuoden 2016 budjetissa IOK:lle myönnettiin yksi uusi virka ja pieni korotus toimintamenoihin.

LIITTEET

- YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018–2019
- Korkeimman hallinto-oikeuden ja Helsingin hallinto-oikeuden ratkaisuja
- Työtuomioistuimen ratkaisuja
- Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan ratkaisuja
- Oikeuskanslerin ratkaisuja
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja
- Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausuntoja
- Tilastoja vammaispalvelulain mukaisista palveluista